נספחים

בעד השתתפות בקומיסק"ו

מ. שרת: אני מבקש רשות הדיבור בשלב זה, מפני שלדאבוני הרב, אני לא אוכל להישאר פה. אני ימים אחדים לפני נסיעה והזמן אצלי דחוס מאוד מאוד. אבל ראיתי חובה לעצמי לשמוע את הדעות העיקריות בויכוח ואני חושב שהן נשמעו, ולחוות את דעתי בשאלה זאת.

אולי אין זו השאלה היחידה שיש לה אופי כזה. אנחנו עדים ושותפים להתנגשויות בין הנוחות או התכליתיות הממלכתית של המפלגה בתור המפלגה הראשה במדינה, ובין האמת התנועתית של המפלגה. ברור שמבחינת התכליתיות – בלשוננו: אֶקְסְפֶּדְיֶנְסִי, הנוחות הממלכתית – מוטב לצאת מקומיסק"ו. זה יותר פשוט. זה פחות מסבך. זה יותר לפי איזה קו ישרני. זה בהתאם לקו של אי־נוחות. זה שיווי משקל כנגד היציאה מהאינטרנציונל המקצועי.[2] זה מקל על המצב בפנים – יש על מה להצביע, יש מה לתרץ. זה אולי, במובן ידוע, מקל על המצב כלפי חוץ, כלפי צד אחד על כל פנים.[3] זה אינו מסבך את המדינה בשום עניין רציני. מה המדינה מפסידה מזה שהיא יוצאת? להיפך! בתור מדינה לשבת עם גרמנים זה פיגול. ויש גם תירוץ טוב מדוע יוצאים – מפני שזה דבר שאינו ניתן לויכוחים – אם קיימת הרגשה לעם היהודי, שנציגינו אינם יכולים לשבת עם הגרמנים, פה אין ויכוח ואנחנו עושים את זה. כל זה ברור, אבל זה בשום פנים ואופן אינו ממצה את הבעיה ואינו עונה על שאלות מאוד רציניות, שאלות נוקבות, לפי דעתי, שיש להן נגיעה בנפש התנועה. לא אומר שאלות, שתובעות את נפש התנועה, אבל יש להן נגיעה באותו דבר בלתי־מסויים, בלתי־נתפס, שאנחנו קוראים לו נפש התנועה.

אני רוצה קודם כל להגיב על פסק הדין הנחרץ – לפי דעתי הנמהר – שנשמע כאן מפי החבר הֶרינג[4] ביחס למעמדה העלוב, המחפיר, של הדמוקרטיה

1 מזכירות מפא"י דנה בשתי ישיבות, ב־18.5.1950 וב־25.5.1950 בשאלת השתתפות המפלגה בארגון הבינלאומי של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות שקם אחרי מל"ע-2 על חורבות האינטרנציונל הסוציאליסטי השני, כגוף לשיתוף במידע יותר מאשר כמסגרת מחייבת (COMISCO – Committee of International Socialist Conference). כמה מראשי המפלגה וביניהם פ' לבון, ג' מאיר וב' לוקר התנגדו להשתתפות זו בשל חברותה של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית בארגון זה, ואילו מ"ש עמד בראש המחייבים. דברי מ"ש בדיון, שדברי המשתתפים בו נרשמו ברשלנות, מובאים כאן בעריכה קלה (אמ"ע). ר' גם נספח 14.

2 הפדרציה העולמית של האיגודים המקצועיים שנשלטה בידי מוסקבה. ההסתדרות פרשה ממנה.

3 כלפי הגוש הסובייטי נוכח הקו המדיני של אי-הזדהות כלפי שני הגושים, שננקט אז.

4 זאב הרינג (1910-1988), ספרו *המהפכה האפורה באנגליה*, שבו העלה על נס את המהפכה החברתית שחולל הלייבור, יצא לאור ב־1957.

העממית[5] או יותר נכון של הסוציאליזם הדמוקרטי, מפני שאנחנו לא דנים בכלל על דמוקרטיה בהכללה – גם בידו[6] ושומן[7] חושבים את עצמם לדמוקרטים ואנחנו איננו רואים את עצמנו שותפים להם ולא עליהם אנו דנים אלא על הסוציאליזם הדמוקרטי. אני שומע את זה מהח׳ הרינג, אבל אני יודע שהוא לא יוצא דופן בעניין זה – הוא נתן ביטוי להלך רוח ידוע. אני מתאר לעצמי שהרבה חברים, בייחוד אולי צעירים ממנו, חושבים כך ומגיבים כך ואני חושב שהם טועים, וטועים טעות חמורה, והם לוקים בעניין זה במשפט נמהר ושטחי. יתר על כן, הם כורתים את הענף – מתוך אידיאולוגיה ומתוך מוסריות – שעליו מפלגתנו יושבת בריב האידיאולוגי הגדול שהיא שותפה לו והיא פעילה בו[8] – על כורחה היא פעילה בו.

מהו המצב עם פסק־דינו של הח׳ הרינג? זה ש״הדמוקרטיה העממית״[9] היא סילוף של דמוקרטיה – זה לית מאן דה פליג, ובמידה שדמוקרטיה זו מתפשטת פירושו שקיעת הדמוקרטיה, שקיעת הדמוקרטיה מי יודע לכמה דורות. זה ימי ביניים חדשים. מבחינת הציוויליזציה הדמוקרטית כל זה לא נתון למחלוקת. יש עוד דמוקרטיה מערבית – זו הינה מזויפת – זו רקובה, זו פשטה את הרגל, זו אינה בכלל שווה שמישהו מאיתנו יחשיב את דברה או יתחשב בה... עם מי נשארנו? נשארנו עם מדינת ישראל – המדינה הדמוקרטיה היחידה בעולם, הסוציאליזם הדמוקרטי היחידי בעולם. הדוגמה היחידה הראויה לשמה. ואם כך, אז מה תקוותנו? מה תקוות הסוציאליזם הזה? אני מדבר מאותה בחינה אידיאולוגית שלנו – מה תקוותנו על פני כדור הארץ? אנחנו נייחל לישועה ממרס או מוונוס? זאת אומרת שאנחנו צריכים להתייאש – ואז מה טעם בכל הויכוח המר שאנחנו עומדים בו ושאנחנו מרגישים את עצמנו איתנים למדי בו – איתנים מתוך מוסריות, איתנים מתוך הכרה בצידקת הדרך שאנחנו הולכים בה? אבל אם אנחנו יחידים בעולם – אנחנו אבודים בעניין זה. אז העניין כולו אבוד.

או שמא העניין אינו כך, והסוציאליזם הזה לא פשט את הרגל והדמוקרטיה הזאת אינה רקובה? אני רואה בזה, בחריצת המשפט [השלילי] הזה, תופעה שמבחינה אחרת ובתחום אחר אמר עליה אחד־העם במאמרו ״חצי נחמה״, כשהוא אומר איך אנשים מושפעים ממשפט שנחרץ עליהם, למשל כמו שהיהודים מתחילים להאמין שכל המומים שאומרים שיש בהם – אומנם ישנם בהם. כך, גם פה, אנחנו מתחילים להאמין בדברים אלה ואנחנו בעצמנו נעשים קורבן של התקפה זאת.

---

5 הכוונה לדמוקרטיה עממית פשוטו כמשמעו, ולא לכינוי של משטרי הגרורות הסובייטיות.

6 ג׳ורג׳ בידו (1899–1983). רה״מ צרפת 1946, 1949–1950. ממנהיגי תנועת המרי במל״ע-2. התנגד לפינוי אלז׳יריה.

7 ר׳ עליו מסמך 19, עמ׳ 396 הע׳ 88.

8 הכוונה לעימות בין הסוציאליזם המערבי-דמוקרטי ובין הסוציאליזם המרקסיסטי-קומוניסטי.

9 כך כונו המשטרים הקומוניסטים-טוטליטריים שהקימה בריה״מ במדינות מזרח-ארופה.

באנגליה יש מערכה בין סוציאליזם וקפיטליזם. המערכה הזאת היא מערכה שלנו, כסוציאליסטים. העובדה שבווין[10] יושב בממשלה הזאת איננה יכולה בשום פנים לפסול את כנותה הסוציאליסטית של ממשלת הפועלים ואיננה יכולה להעיב ולערפל את זוהר הישגיה ההיסטוריים הכבירים של ממשלת הפועלים. אם אצלנו לא יודעים זאת די – זאת אשמת המפלגה, זאת אשמת עיתונות המפלגה. אם הדבר הזה לא ברור לנוער שלנו, שבאנגליה, לעינינו, התחוללה מהפכה כבירה ששום ארץ לא ראתה דוגמתה,[11] מהפכה שהתחוללה באמצעים נתונים – רק על־ידי הצבעה, רק על־ידי חוק בפרלמנט ובלי בתי סוהר וסתימת פה ופירוק מפלגות ומשפטים שבסופם תלייה – דבר כזה לא היה בהיסטוריה של ימינו.

אומנם הדברים שהתחוללו שם על הישגיהם הכבירים יצרו בעיות כרימון, והממשלה הזאת עומדת על נפשה, ומי יודע מה יהיה גורלה ומה יהיה גורל הישגיה. זו מערכה גדולה. אנו עוד רחוקים לחוג את ניצחון הסוציאליזם אפילו בארץ אחת ניצחון איתן. התנועה הזאת עומדת במערכה הזו באמונה, ביושר, בטוהר, בנאמנות, בכושר מעשי, באידיאליזם עצום. ואני אומר: אני חבר שלהם! אנו חברים שלהם! אנו זוכרים תמיד את טענותינו כלפיהם. אך יש להבחין בין אנגליה לאנגליה. אנגליה היא מדינה מורכבת ויש להבחין בין אנגליה כשלעצמה ואנגליה כלפי אחרים. אנגליה נעשתה שליטה על עמים אחרים, וזה השחית אותה, מפני ששלטון בכלל משחית – בייחוד שלטון עם אחד על עם אחר – הוא יוצר השחתה וקלקול, גם על זה שהוא נתון בשלטון וגם על זה ששולט. את זאת ראינו מגילויי הטרור בעניין "הפורשים" [מחתרות אצ"ל ולח"י] בכל מיני סימנים של שנאה [מצד השלטונות הבריטיים], אך על־ידי כך לא חדלו האנגלים להיות [מבצעי הרעיון הסוציאליסטי] כשיש להם ארץ ומשק. יש שם מערכות פנימיות עצומות, אידיאולוגיות, משקיות, וזה מחייב אידיאליזם רב ויש פה שאלה של המוני בני־אדם ושל עתידם אשר אין להם כל ידיעה בעובדה שאנגליה שלטה על הודו או ששלטה על ארץ־ישראל והתנהגה כך או אחרת בארץ ששלטה.

לנו הדבר מעניין כאזרחי העולם – ודווקא עכשיו נעשינו לאזרחי העולם. אותנו מעניין מה הניסיון באנגליה מבחינה זו, ומבלי לטשטש אף בכלשהו את הקובלנה שלנו כלפי אנגליה בעצם הימים האלה. אני אומר כי אני חרד למצב הזה בפרלמנט הבריטי ואני חרד אם מחר תצמח המפלגה השמרנית, אפילו אם נקבל ממנה קצת יותר נשק. יש שאלות אחרות של עתיד חברה (הרינג: לסוציאליזם הזה אין כל שייכות אלינו) – כזה הוא. כמו שיש שייכות ליחס שלנו לפליטים הערבים וגירוש

10 ארנסט בווין (1881–1951). מדינאי ומנהיג פועלים בריטי. מראשי האיגודים המקצועיים בבריטניה. ב-1940 שר העבודה בקבינט המלחמה של צ'רצ'יל. שר החוץ בממשלת ה"לייבור" 1945–1951. כשר חוץ נקט מדיניות אנטי-ציונית.

11 הפיכת בריטניה למדינת רווחה ע"י ממשלת ה"לייבור".

הערבים מהארץ, ובכוח. בייחוד כך יכול לומר סוציאליסט ערבי: "הבוז לסוציאליזם שלכם – שכך נהגתם בלוד וברמלה [במלחמת העצמאות שלכם]! וסוציאליסט עמד אז בראש המערכה – עמד בראשה בן־גוריון". ישנם דברים ארציים בהתנגשות עמים. בהיסטוריה לא זורמים הדברים בצינור אחד, יש כל מיני שליחים להיסטוריה.

אני רוצה לומר: אני חבר למפלגה הסוציאליסטית בצרפת, שכמעט איבדה את מעמדה. אני סולידרי עם ז'יל מוֹק. אני חושב את הקו של ז'יל מוק לנכון. אין כאן שאלה שז'יל מוק ואשתו עזרו לרֶכֶשׁ ולהעפלה, שבלעדיהם מבצע ההעפלה והרכש לא היו אפשריים. וזאת היתה שפלות מצד סנה לכתוב עליו כך.[12] אין מה להתבייש בז'יל מוק כמיניסטר סוציאליסטי. כל אחד מאיתנו היה מתנהג בדיוק כמוהו. הייתי אז בצרפת כשהיתה השביתה הקומוניסטית של הכורים, זאת היתה שביתה פוליטית ולא שביתה כלכלית, זה היה זיוף כשאמרו שזאת שביתה כלכלית, היה זיוף כששלחו כסף.[13] כמובן, כששבתו היה אולי סבל, אבל לא הסבל הניע את השביתה הזאת. שביתה זו היתה מיועדת לפוצץ את הדמוקרטיה הצרפתית על־ידי מעשי חבלה, והדמוקרטיה הזאת עמדה על נפשה. וכשדמוקרטיה עומדת על נפשה מותר לה גם להגן על עצמה באמצעים המביאים גם לשפיכת דם.

הייתי אז בצרפת – זה היה בזמן מושב האו"ם, זאת היתה הפגנה פוליטית כלפי האו"ם, להפגין שהמשטר הזה מתפורר, והממשלה צריכה היתה אז לעמוד על נפשה וז'יל מוֹק [כשר ההגנה] הוטל עליו לעמוד על נפשו. וקראתי את הדין־וחשבון שלו מהמילה הראשונה עד האחרונה – זה יצא בחוברת מיוחדת, וזה דין־וחשבון כנה ואמיתי. הוא לא מעלים שם שום דברים. הוא כולו נשען על מיסמכים ועובדות ומספרים ותאריכים, והוא אומר מה נעשה, ואתה משתכנע שנעשה מאמץ על אנושי לפתור את השאלה הזו בלי שפיכת דם. אבל קרה מה שקרה. יש צבא.

הִנה אתה קורא כי אצלנו היתה סריקה באיזה כפר ערבי, ואשה ערביה שברחה נורתה בשעת הבריחה. והיתה בנצרת הפגנה ושוטר ירה. והיה אחר־כך סיפור ש"זה היה הכדור שנתקל בקיר", אבל העובדה היא ששוטר ירה ודם נשפך. הן כשהכדור יוצא זה רק במקרה שלא נהרג איש. אם להשוות את קנה המידה, את הרבבות שהיו שם, את הצבא שרוכז שם, את הסכנה למכרות צרפת שהיו יכולים להיות מוצפים מים ולהיחרב כליל, וכמה אנשים שם נהרגו, הרי זה כאין וכאפס לעומת נצרת. כל

12 "כאשר שביתת הכורים האחרונה נהפכה לסכנה ממשית למימשל הקיים, דיכאה אותה הבורגנות הצרפתית בכוח הצבא והמשטרה בניגוד גמור לחוקה ולערובות הדמוקרטיות, ואין זה אלא אופייני שכשליחי 'מיצווה' שימשו שני 'סוציאליסטים', שר המלחמה רַמַדְיֶה ושר הפנים מוֹק", משה סנה ב"על המשמר" 20.6.1949; משה סנה *כתבים* ג', עמ' 83.

13 שביתת הכורים בצרפת, שפרצה בראשית אוקט' 1948, נתמכה ע"י המפלגה הקומוניסטית הצרפתית ונמשכה כחודש וחצי. ביוזמת מפ"ם ו"על המשמר" נערכה בארץ מגבית למען השובתים (שם, עמ' 350).

שר שלנו, לו היה לו רק אומץ לב, היה נוהג כך. ואני מאחל לכל שר שלנו אומץ כזה ואחריות כזאת. אני לא רק שלא מתבייש בז'יל מוֹק כי אם מתגאה בו.

אנו עומדים במערכה וזה חלק מהמערכה העולמית, ואנשים אלה הם חברינו והם עושים את אותה המערכה. אנגליה עושה את המערכה הזאת, אולי לא כל כך בארצה, כי שם הקומוניזם אין לו אחיזה – אנו ראינו את התוצאות בבחירות האחרונות – אבל בכישלונה או בניצחונה של מפלגת הפועלים הבריטית תלוי לא רק עתידה של אנגליה, כי אם עתידה של תנועה עולמית גדולה – מזה יש אולי פתח להתפתחות אחרת באמריקה, זה יכול לחרוץ את גורל הסוציאליזם, הדמוקרטיה, באירופה. זה יכול להיות או ניצחון מזהיר או פשיטת רגל מובהקת – או שיש אחיזה בשיניים לציר הסוציאליסטי או לציר שבמוסקבה, או שאין אחיזה בשיניים.

יש אצלנו גם דוגמה אחרת. יש מקרים שאנו ניטרליים בויכוח, אך זה רק במקרה שתיתכן ניטרליות. בשאלת משטר מדיני יש שאלות שאנו יכולים לפתור על פי עיקרון של אי־הזדהות, שפתרונן הוא שלילי בלבד. כשישנה בעיה האם להצטרף לאיזה צירוף מדינות, עם "הברית האטלנטית" למשל, או לא להצטרף, אנו אומרים: "לא מצטרפים!" זאת תשובה שלילית. יש בעיות שאי־אפשר לפתור פתרון שלילי והן מצריכות פתרון חיובי. יש שאלה איזה דמות אנו רוצים לשוות לחברה של מדינת ישראל – האם אנו נמציא דבר לגמרי חדש? אין אני אומר שאין אנו יכולים לחדש דברים, אבל אנו חלק מהעולם, אנו לא קופצים מתוך עורו. ישנם שני מיני משטרים בעולם. לא שלושה. בתוכם יש כל מיני וריאנטים, אבל זה מתחלק לשתי קטגוריות, וישנה אצלנו שאלה במה אנו בוחרים ועל זה לא יכולים לענות בשלילה: "לא מזדהים!" אנו בחרנו, ובזה אנו שותפים [עם המחנה הדמוקרטי־מערבי]. הוציאו [מהאינטרנציונל הסוציאליסטי־דמוקרטי] מפלגות סוציאליסטיות מארצות אירופה המזרחית. הייתי עם ברל [כצנלסון בוועידת האינטרנציונל] בקלקטון־אוֹן־סי באנגליה [ב־1946] – כמדומני שהיה זה הכינוס השני של הגוף הזה בתקופת הגישושים, ועמדנו אז בעצם המערכה של "הספר הלבן" אשר היה אז במלוא תוקפו, ויצאנו חוצץ [נגד המדיניות הבריטית בא"י]. היושב ראש היה דולטון,[14] לסקי[15] המנוח ישב עוד, וגם שינוול[16] היה. היו אז 5 חברי הקבינט: דולטון, שינוול ובווין. היו עוד שניים. והיו עוד אנשים שדיברו בעדנו, אז הארגנטיני דיבר בעדנו. היינו אז במערכה, והיו שם מערכות אחרות, היתה הופעה של סוציאליסט ממזרח־אירופה וכבר אז היתה נימה לא

14 יוֹ דולטון (1888–1962). ממנהיגי הלייבור, מרצה לכלכלה באונ' לונדון, חבר הפרלמנט, שר האוצר בממשלת אטלי (1945), אח"כ שר תיכנון העיר והכפר.

15 הרולד לסקי (1893–1950). הוגה דעות ואיש ציבור בריטי. יהודי יליד ארה"ב. פרופ' למדע המדינה, מן האינטלקטואלים הבולטים באנגליה במשך למעלה מדור. מראשי הלייבור.

16 עמנואל שינוול (1884–1986). יהודי. ממנהיגי הלייבור, חבר הפרלמנט, שר הדלק והאנרגיה 1945–1947, שר ההגנה 1950–1951.

אמיתית בדבריו – זה עוד היה בתקופה שהמשטר הקומוניסטי בארצות האלה היה בתחילתו והוא היה מעוניין להוציא מוניטין לעצמו בארצו, כדי להתחזק בתוך הארץ ולהוציא מוניטין שהנה, יש חופש למפלגות פועלים והסוציאליסטים חופשיים. החשד היה, שהם יודעים שזה רק תכסיס וביודעים הם שותפים לתכסיס הזה. אנו יודעים מהו סופן של המפלגות האלה, הן חוסלו – קודם זוייפו ואחר־כך חוסלו – ועכשיו מבערים את שרידיהן מתוך הממשלות, ואפילו [את] הקומוניסטים שהיו חשודים בקירבה אליהן – מבערים. מפלגות סוציאליסטיות עם נציגי פועלים חדלו להתקיים שם. את היוגוסלווים הוציאו. יש ידיעה שהאיגוד היוגוסלווי עזב את האינטרנציונל. היתה שאלה, האם לתת יד לזיוף, או לחפות על הזיוף.

עכשיו יש שאלה לגבי גרמניה. אינני צריך פה לתת תעודה לעצמי עד כמה אני שותף להרגשות האלה. חברים, נניח שהיה הולך תהליך, עינינו רואות ואנו חדלי אונים לעצור אותו – נניח שמחר גרמניה מתקבלת לאו"ם. האם אנו נעזוב את האו"ם בגלל זה? אנו בכלל יכולים להיכנס למסלול כזה, למדיניות בינלאומית כזו, המביאה לבריחה מן העולם, מפני שבעולם ישנה גרמניה?

במידה שמדברים מבחינה פרינציפיונית, הפרינציפ הזה יכול להוביל יותר מדי רחוק (ברל לוקר: ההשוואה הזאת איננה נכונה) – יש לי די הבנה לשכלולים מעשיים. אולי צריך לתת לאיזה זמן לעבור, אולי נבון יהיה שלא נקבל כל החלטה, אבל אני רוצה לקבוע איזו נקודה עקרונית והיא: אנו איננו יכולים לחדול להיות תנועה, אנו איננו יכולים לגזור על עצמנו לא לחיות חיי תנועה ולחיות רק חיים ממלכתיים, מפני שיש קשר בין התנועה והמדינה, ובסופו של חשבון סילוק עצמנו מענייני תנועה מוכרח להתנקם באופייה של המדינה, אולי בעצם קיומה של המדינה, ומבחינה זו עלינו לדעת שזהו המחנה שאליו אנו שייכים, ולא צודק שלא נעשה אותה מערכה שהם עושים ואנו נהנה מאותן ההצלחות. מפני שכל ידיעה על ניצחון הסוציאליזם הצרפתי נשמח בה ונסייע בו, ונשמח בכל ידיעה שמשטר זה מיטיב את חיי ההמונים. תנועה שאיננה עכשיו בשלטון בצרפת עומדת עכשיו במערכה על הרחבת הבסיס שלה בתנועה המקצועית, וכל ידיעה טובה על המהלך תהיה בשורה טובה בשבילנו. ויש שאלה של סולידריות והבנות משותפות, ואנו לא יכולים להגיד: "אתם יודעים כי בסתר אנו איתכם, אבל בגלוי אין אנו יכולים להיות איתכם!"

המפלגה [מפא"י], למשל, לא יודעת מה יהיה עם מפ"ם ואיזה התקשרויות פוליטיות תהיינה לה. והדרך של מפ"ם ברורה, פרצופה ברור במחלוקת הזאת – סוציאליזם כיצד ודמוקרטיה כיצד. היא לא עונה על השאלות האלה באי־הזדהות והיא קובעת לה דרך – הכרעתה עצמית, היא מסקנית מאוד והיא קובעת מרות, שבחיים ובמעשה אי־אפשר שלא תתבטא גם בצורות ארגוניות מיוחדות – ואין לברוח מצורות ארגוניות גם אצלנו וצריך להיות ברור מה הדרך של המפלגה.

צעדים מעשיים מול גרמניה

1. מצבה של גרמניה בזירה הבינלאומית הולך ומשתפר מיום ליום בצעדי ענק. התאוששות זו מוצאת את ביטויה בארבע תופעות אלה:

(א) גרמניה היא כעת אחד הגורמים הכי חשובים בעיצוב מדיניות העולם. הבעיה לצידה של מי תהא מדינה זו, או חֶלקה המערבי], עם הפוטנציאל התעשייתי והמלחמתי הכביר שלה, הוא שמשפיע על ההחלטות הכי חיוניות של המעצמות האדירות ועל כל האוריינטציה של מדיניות חוץ בעולם. מצב פרדוקסלי זה, שמדינה בלי ריבונות בענייני חוץ ובלי צבא משפיעה באופן כל־כך מבהיל על מהלך העניינים, הוא בלי תקדים בהיסטוריה.

(ב) הבראתה התעשייתית והמסחרית של גרמניה, שגורמת בהכרח התפשטות מסחרית וחיפוש שווקי חוץ בכל העולם עם כל הכרוך בזה.

(ג) הרהביליטציה המוסרית בעיני כל העולם כולו, חוץ מישראל והתפוצות, של העם הגרמני. אם מצד זה יש טענות נגר מערב־גרמניה, ומצד אחר נגד מזרח־גרמניה, הללו אינן מכוונות אלא כלפי המשטר השורר שם, שמזה משתמע שלגבי העם אין כל טענות יותר.

(ד) השתלבותה של גרמניה ב"תוכנית מרשל" מצד זה, ומקומה הנכבד בהצעותיו של שומן [לאיחוד אירופה] מזה, מגדילות ועוד עלולות להגדיל את ערכה והשפעתה.

(ה) ירידה קבועה ותמידית של השפעת שלטונות הכיבוש על מהלך העניינים בגרמניה.

2. בין ישראל לגרמניה יש מספר של בעיות. יש להוציא תיכף ומייד את הבעיה המוסרית הגדולה של תביעת הנצח של עם ישראל נגד עַם גרמניה עקב השואה שהמיט היטלר בהשתתפותם של חלקים חשובים של העם הגרמני על עמנו. זוהי שאלה מוסרית ממדרגה ראשונה, שאין לה פתרון ושלא צריך ברגע זה לחפש פתרון. לעומת זה, גם רוצח מחוייב לכפר על חלק מעוונו הנוגע לרכוש, אם אפילו הוא מתחייב בנפשו במה שנוגע לרצח הנפש. פרסים אינם ניתנים לרוצחים להעמיד אותם במובן הרכוש במצב יותר נוח מנתבע בבית־דין אזרחי במשפט אזרחי.

3. מתוך הנחה זו יש לנו חמש טענות רכוש נגד גרמניה: א) הקמת הרכוש של הפרט היהודי; ב) פיצויים בעד ייסורי גוף ונפש של קורבנות הנאציזם; ג) גורלו של רכוש

1 נוכחים: גרשון אבנר, שלום אדלר־רודל, משה ברטור, בוריס גוריאל, כתריאל כץ, קורט מנדלסון, גרשון מרון, יעקב רובינסון, שבתאי רוזן (*תלחמ"י* 5, עמ' 452–455).

הנעדרים; ד) רכוש ציבורי יהודי במקומות שהציבורים היהודים אפסו; ה) רפרציות.

אשר ל־(א) ו־(ב), רוב חלקי גרמניה קיבלו חוקים שפחות או יותר, לו בוצעו, היו מסוגלים לתת סיפוק לקורבנות. בנוגע לשני הסוגים הבאים קשה לדעת מה תהיינה התוצאות של פעולת J.R.S.O. (אירס"ו), קורפורציה ניו־יורקית המייצגת את ה"ג'וינט", הסוכנות היהודית, הקונגרס היהודי העולמי והקונגרס היהודי האמריקני.

4. ביחס לרפרציות יש לקבוע שורה של מסמרות:

(א) התביעה לריפרציות בעינה עומדת, אם גם יינתן סיפוק מלא לתביעות הקמת הרכוש והפיצויים. מבלי להיכנס לבירור ממצה של כל הבעיה, די לקבוע שחוקי הפיצויים והקמת הרכוש אינם חלים אלא על גרמניה בלבד, וגם זאת לא על כל גרמניה, אולם הפעולה הגרמנית נגד היהודים היתה כל־אירופית, ומכיוון שהמדינות שהיו בשעתן כבושות על־ידי גרמניה אינן מחוייבות לשאת בעול ההקמה והפיצויים, ומכיוון שגרמניה לא חקקה חוקים להקמת רכוש היהודים בארצות הכיבוש [הגרמני], או לפיצויי הגוף והנפש שלהם באותן הארצות, יש רק ברירה או לגמרי למחוק מדברי הימים של תולדות השואה חלק זה של תעלולי הנאצים, או להשפיע על גרמניה שתעשה ג'סטה היסטורית גדולה כלפי העם היהודי על־ידי תשלום חד־פעמי של סכום הנמצא באיזו פרופורציה־שהיא להיזֵקוֹת שנגרמו על־ידה. זהו הביסוס הפרגמטי של תביעת הרפרציות.

(ב) איזה עניין יש לגרמניה לעשות ג'סטה כזאת? מתוך הדוחות ששמענו, ומכמה מקורות אחרים, ידועים לנו שלושה דברים אלה:

(בא) רצונה העז של גרמניה לשוב ולהיכנס למשפחת העמים.

(בב) הכרה עמוקה בלב כמה וכמה ממנהיגי גרמניה, שהכתם ההיטלראי יהיה להם מכשול.

(בג) הכרת כמה וכמה ממנהיגי גרמניה בהשפעה היהודית בכמה ארצות, שגם היא עלולה לעכב תהליך זה.

(ג) איזו זכות יש למדינת ישראל, שהיא במובן האורתודוקסלי של המובן "מדינה" אינה מייצגת אלא את ה"קורפוס ציביום", לתבוע רפרציות השייכות לעם היהודי כולו? התשובה לשאלה זו היא שזו היא המדינה היחידה בעולם שלא רק זה בלבד שהיא טוענת שהיא מייצגת את עם ישראל, אלא שגם אומות העולם משוכנעות שיש לה זכות זו. כמובן, באמריקה יש חמש פעמים מספר היהודים מאשר בישראל, אולם טרומן אינו טוען שהוא מייצג את עם ישראל. אומנם בבריה"מ יש שני מיליונים יהודים, פי שניים מאשר בארץ, אולם סטלין אינו דורש לעצמו זכות לייצג את עם ישראל.

(ד) היש יסוד משפטי לתביעת רפרציות זו? על שאלה זו אי־אפשר לענות ב"הן" או ב"לאו" פשוטה. זוהי אחת השאלות שאפשר לטעון בעד וכנגד. ההכרעה אינה בשטח המשפטי אלא בשטח המדיניות והרצון הטוב. ובכל זאת, יש צורך לערוך תביעה מבוססת ומשכנעת, ולשם זה יש להשתמש בכל הטענות האפשריות, כגון מכתבו של נשיא הסוכנות היהודית, פרופ' חיים וייצמן, מ־1945;[2] השתתפות היהודים בתור כאלה במלחמת־העולם השנייה; כמה וכמה מהמימרות שנאמרו במשפטים בנירנברג; המשמעות של סעיף 8 של חוזה פריס,[3] בדבר רפרציות בין בעלי־הברית והתעודות המסתמכות בסעיף זה; תקדימים של מדינות in spe, כגון פולין וצ'כוסלובקיה בתקופת מלחמת־העולם הראשונה וכו' וכו'.

(ה) ההסתייגויות, שלפי ידיעות מוסמכות תעשה גרמניה, באם בכלל תסכים לתשלום פיצויים ורפרציות (ובמובן ידוע גם סילוק רכוש הנעדרים של הפרט והכלל כאחד), הן שתיים:

(הא) היא תדרוש כמובן ערובה ששום מוסד אחר, או שום יחיד אחר, לא יבוא בטענות על סמך אותו הבסיס המשפטי והמוסרי.

(הב) היא תרצה גם בערובות שיישוב סכסוך זה בין ישראל לגרמניה אינו מהווה תקדים לגושים אחרים בעלי תביעות דומות.

לא כאן המקום להיכנס לעבי הקורה של שתי ההסתייגויות הללו, אבל נדמה לנו שאם יגיעו הדברים לידי כך, לא קשה יהיה למצוא פיתרון גם לשאלות אלה.

(ו) ביחס לרסטיטוציה, נראה הדבר שעניין זה הוא עניין ליחידים בלבד וקשה לראות כיצד מדינת ישראל תוכל להתערב בעניין זה באופן סיטוני.

(ז) שונה הדבר לגבי הפיצויים, לכל הפחות עד כמה שהדבר נוגע לתושבי הארץ. כאן ייתכן יישוב הסכסוך באופן סיטוני. התחלה לכך נעשתה על־ידי ארגון ארצי שתפקידו הוא לטפל בעניין.

(ח) אנו משאירים לעת־עתה מן הצד את שאלת ההעברה [של הכספים], שהיא אומנם חמורה מאוד, אלא שהיא תלויה תמיד בקוניונקטורות זמניות וקשה כיום לנבא מראש מה תהא הקוניונקטורה להעברה באם נגיע לידי איזה הסכם.

---

2 ר' מכתב חיים וייצמן לשר־החוץ הבריטי בווין מ־20.9.1945, שנשלח גם לממשלות ארה"ב, בריה"מ וצרפת, הפותח במילים: "בשם הסוה"י לא"י אני מתכבד להגיש את המסמך הבא לשיקול ממשלת הוד מלכותו בעניין השילומים המגיעים לעם היהודי מגרמניה ומבעלות־בריתה". *כתבי ומכתבי חיים וייצמן* 22 (אנגלית), עמ' 51–54.

3 סעיף זה בהסכם פריס על חלוקת סכומי פיצויי המלחמה מגרמניה, שנחתם בראשית 1946, דן בהקצאת חלק מהפיצויים לקורבנות הנאצים חסרי־מולדת.

5. אין מילה אחרת שיכולה לתת ביטוי פחות או יותר מדוייק למצב השורר כעת בכל שטח זה אלא "תוהו ובוהו". מצד אחד זהו עניין שמייחסים לו חשיבות רבה הגרמנים עצמם ושלטונות הכיבוש הצבאי. ביחסים שבין שתי רשויות אלה יש חלוקת סמכויות די ברורה. אולם כשאנו באים לצר השני, לתובעים, הרי מספרם גדול לאין ספור: תובעים בודדים, קבוצות תובעים, עורכי־דין בעלי ייפוי־כוח יחידים או קולקטיביים, הסתדרויות יהודיות שונות, ארציות ובינלאומיות, הסתדרויות בלתי־יהודיות שגם הן, בסופו של דבר, אינן מייצגות אלא אינטרסים יהודיים. בתוך ההסתדרויות הבינלאומיות גם הסוכנות היהודית תופסת את מקומה. לכל אלה נוספת כעת מדינת ישראל. ערבוביה זו השוררת במחנה התובעים מנוצלת על־ידי הנתבעים לרעתם של היחיד והציבור כאחד.

6. כל המשקיפים על מצב העניינים בעין חדה באו לשתי מסקנות: היינו, שאין עצה לשים קץ לערבוביה זו אלא על־ידי מונופוליזציה של התביעה היהודית הישראלית בגבולות המסומנים לעיל במדינת ישראל ובמדינת ישראל בלבד; שנית, שהדבר צריך להיעשות במהירות מפני הטעמים שהזכרנו בסעיף הראשון של תזכיר זה, ומפני טעם מיוחד שאודותיו נרחיב קצת את הדיבור.

כידוע, יושבת כעת ועדה מיוחדת של שלוש מעצמות המערב בלונדון, המכינה את החומר לקביעת סטטוס חדש לגרמניה המערבית. אין ספק בדבר, שצעדים דומים עומדים במרכז הדיונים בין גרמניה המזרחית ובריה"מ. ברור, שאחת התקנות הכי חשובות של שינוי סטטוס זה תהא גמר שלטון הנציבים העליונים והקשרת יחסים סדירים דיפלומטיים בין גרמניה למעצמות המערב, בתוספת אולי של ועדת שגרירים שתירש את מקומה של ועדת הנציגים [צ"ל: הנציבים]. תקופת העיבוד של סטטוס זה היא התקופה הכי נוחה והשַנְסַה האחרונה להשתמש בכל הגורמים שבכוחם להשפיע הן על גרמניה גופא והן על מעצמות המערב. בתוך הגורמים האלה לא ייפקד מקומה של מדינת ישראל, וכמובן גדול ערכה של יהדות אמריקה ואולי של תפוצות אחרות.

7. אין צורך להרחיב את הדיבור על עמדתנו העיקרית בשאלת יחסי העם היהודי ומדינת ישראל לגרמניה. נוסף לנאמר לעיל, יש לציין עקרונות אלה:

(א) העם היהודי ומדינת ישראל הם נגד התיישבות יהודית בגרמניה, נגד השקעות יהודיות בגרמניה, בעד ניתוק הקשרים המועטים שעוד נשארו בין העם היהודי וגרמניה.

(ב) כתוצאה מזה אנו בעד חיסול אותם היסודות של סכסוכנו שניתן ליישוב, מבלי לנגוע כמובן ביסודות האמוציונליים של תגובתנו לגרמניה.

8. המסקנות המעשיות, נוסף לזו שריברנו עליה בסעיף השישי, הן כדלקמן:

(א) מדינת ישראל צריכה לקחת את היוזמה של ריכוז התביעה היהודית

והישראלית כלפי גרמניה בידיה־היא מתוך יישוב הדעת עם כל ההסתדרויות היהודיות המטפלות בעניין, ובעיקר עם הסוכנות היהודית.

(ב) מדינת ישראל צריכה לעקוב בקפדנות רבה אחרי כל המתהווה בין המערב לגרמניה (ולו אפשר היה הדבר, גם בין המזרח וגרמניה), ובעיקר בעניין קביעת סטטוס חדש לגרמניה.

(ג) פעולה גדולה ומרוכזת זו לא תיעשה על־ידי הצהרות או שיחות חטופות. היא דורשת פעולה קבועה ומתמדת, סבלנות רבה, כושר הסתגלות לצד שכנגר, ידיעת השימוש בזמן ובמקום ובאנשים – בקיצור, כל אותן הסגולות שבהן מצטיינת דיפלומטיה בעלת נשימה ארוכה.

(ד) לכן, פעולה זו לא תתואר אלא על־ידי הקמת נציגות ישראל בגרמניה, במיוחד לענייני חיסול תביעות הרכוש. יהא צורך להדגיש בתואר הנציג שני דברים: ראשית־כל, האופי הזמני של משרתו, והסמכות המוגבלת של שליחותו.

(ה) אין צורך להאריך כאן דברים על הערך הגדול שיהא במשימה זו לאישיות של הנציג.

(ו) הצעדים המעשיים שצריכים להיעשות במהירות האפשרית הם:

(וא) פעולה דיפלומטית בוושינגטון, לונדון ופריס לשכנע את המעצמות הללו בצורך ובדחיפות של "נציגות" ישראלית כזאת על־יד שלושת הנציבים העליונים, שהם כעת נושאי הריבונות החיצונית של גרמניה.

(וב) בעת ובעונה אחת יש צורך, אם יש אפשרות כזאת, גם־כן לפעול על־ידי הנציבים העליונים, שהרי חוות־דעתם בעניין זה תכריע לגבי הקבינטים בשלוש המעצמות הנזכרות.

(וג) כתב האמנה לגבי הנציבים העליונים הוא בדיעבד כתב האמנה לגבי השלטון הגרמני, ופוטר אותנו מאותה חובה בלתי־נעימה לתת כתב האמנה הממונן לרשות גרמנית.

(וד) בעת ובעונה אחת עם הקמת "נציגות" כזאת, יהא צורך בהקמת מחלקה מקבילה לאותן הבעיות במשרד החוץ מצויידת בפרסונל בעל סמכות בעניין.

9. כל המשתתפים היו בדעה אחת, שיש צורך למסור זיכרון־דברים זה לממשלה בבקשה לדון על הבעיות הקשורות ביחסינו עם גרמניה במהירות האפשרית, ולהתחיל בפעולה נמרצת מייד.*

* ב־8 באוגוסט 1950 התקיימה התייעצות נוספת בעניין גרמניה, שבה לקחו חלק שר החוץ, שר האוצר, גזבר הסוכנות היהודית וכמה פקידים בכירים. הוחלט להקים ועדה בראשותו של פרץ נפתלי, שתנסח ותגיש תוך שבוע ימים לאישור הממשלה הצעה ברורה על אופן ארגון הנציגות הישראלית והיקף תפקידיה.

כניסת גרמניה למשפחת העמים מעוררת חרדה

ישנה רק הסתייגות אחת לעיקרון הייצוג האוניוורסלי בחברה הבינלאומית המאורגנת, אשר משלחתי תובעת אותה. הסתייגות זו נוגעת לגרמניה המזרחית והמערבית כאחת וכן למדינות אחרות, בהן עדיין קיימים משטרים שהיו פעם בני ברית של הנאציזם. העם בישראל ויהודי העולם כולו רואים תוך חרדה וצער את תהליך כניסתה של גרמניה למשפחת העמים. עברה המאוס של גרמניה עומד בעינו, אשמתה לא כופרה ואופיה לא נשתנה. לפי הידוע לכל, הרוח הרעה של הנאציזם עדיין שולטת בגישתה של גרמניה. עיתונות העולם מלאה הכרזות עזות מצח של רֶשָׁע מצד השליחים החדשים של האסכולה הנאצית הקמה לתחייה, רֶשָׁע אשר לא נשתנה ולא כוּפָּר. תקומתם המעוררת דאגה של ארגונים המוניים – נאציים ברוחם – הינה תופעה אופיינית למצב הקיים. לאחר שהשמידו את רוב רובה של יהדות אירופה והשאירו רק שארית פליטה מיצערה בגרמניה עצמה, שופכים עתה הנאצים את חמתם על המתים, בחבלם בבתי־עלמין ובהחריבם מצבות המתים. הפייסנות שנוקטים עכשיו בשני חלקי גרמניה מחללת את זיכרם הברוך של הקדושים ללא ספור, רומסת ביהירות את הקורבנות שהובאו במיגור הנאצים, וזורעת זרעים של מעשי תוקפנות וזוועה מחודשים. גוברת עתה הסכנה, שהמדינה היחידה שתפיק טובת הנאה מן המשבר העולמי הנוכחי תהיה אותה מדינה עצמה, אשר תוך שימוש בכוח הזרוע ובאכזריות גרמה למלחמה האחרונה, הכריחה עמים שוחרי שלום לחגור את נשקם ולצאת להגנת השלום והדמוקרטיה, ושימשה העילה הישירה להקמת או"ם – שמטרתו למנוע מעשי שואה דומים לעתיד.

השואה האיומה שגרמה גרמניה באירופה עשוייה להאיר באור נאמן את הדיון בבעיה החמורה של הכוח האטומי. הפצצה האטומית הינה נשק איום – אך גם בלי להיזדקק לאמצאה זאת הוצאו להורג בדם קר שישה מיליון יהודים, גברים, נשים וטף, ומיספר דומה של בני עמים משועבדים אחרים, בכבשנים, בתאי גזים, ואף באש פלוגות רובאים. אין קץ למעשי האכזריות המאורגנים, הסבל ומעשי התועבה שאפשר לחולל, ללא כל מניעה, לאנשים חפים מפשע מאחורי קווי החזית ומאחורי גדרות תיל. מלחמה תוקפנית היא נגע אשר אותו יש להוקיע, למנוע, לבטל ולדחות. השימוש בנשק אטומי אינו אלא תוצאה איומה של אותו נגע יסודי. איסור יעיל של תוקפנות ומניעתה על־ידי נאמנות מלאה למגילה [של או"ם] ופעולה נמרצת להבטחתה – כל זה צריך להקדים את איסור השימוש בנשק אטומי וכל יתר כלי ההשמדה ההמונית.

1 בויכוח הכללי, לאחר שקרא לקבלת סין לאו"ם, נדרש מ"ש לנושא גרמניה ("הארץ", 28.9.1950).

תביעת ישראל לשילומים מגרמניה

אחרי שהוגשה ביום 12 במרס 1951 תביעתנו לשילומים מגרמניה (ראה "ידיעות לנציגויות" מס׳ 232, 7.3.1951), הגיעו למשרד החוץ הדים ראשונים מנציגויות שונות על טיב תביעתנו זו ומועד הצגתה. על־פי הדים אלה הגיע שר החוץ לכלל מסקנה, כי אחדים מנציגינו מגלים יחס ספקני ומהסס כלפי תביעה זו, וכי אין להם האמונה הדרושה בתכליתיותה. לכן העלה השר על הכתב כמה שיקולים ומחשבות אשר יבהירו את טיב תביעתנו ויסבירו בשל מה הוגשה דווקא עכשיו.

1 מסמך זה, שחובר בידי שר החוץ מ"ש באמצע אפריל 1951, הוקפא בשעתו. לימים, בספטמבר 1952, החליט השר כי הבשילה השעה לפרסמו (כעולה מדבריו במסמך 17 עמ׳ 271). בתיקי השילומים של משרד החוץ שבגנזך נמצאה חליפת הדברים הבאה בנושא זה בין שה"ח וראש מח׳ ההסברה חיים יחיל:

אל: ח.י. מאת: שר החוץ 19.9.1952
אבקשך לעבור על המצורף ולשית עצה. לאחר שעיינתי וחזרתי ועיינתי, נכנס ספק רציני בלבי אם מותר לפרסם את הדברים. יש כאן שיקולים והנחות שפירסומם יחשוף יותר מדי את האופי "הספסרי" של התביעה. לעומת זה, אם להתחיל לערוך ולהשמיט – יתרוקן הנייר מתוכנו ובמה שייוותר לא יהיה חידוש רב בהשווה לנאומי בכנסת. הרי שנטייתי היא לגניזה.

אל: שר החוץ מאת: ח. יחיל 22.9.1952
קראתי את התדריך זו בפעם הראשונה, כי בעת כתיבתו לא עבדתי במשרד, ונתרשמתי מאוד מניתוח הדברים המרחיק ראות. לא היתה לי הרגשה כי אנו מגלים כאן "אופי סחטני" ונראה לי כי רצוי לחדש את זיכרון הדברים. אני מתכוון לפרסום פנימי בהחלט (בצורת "ידיעות לנציגויות" לסגל שלנו ולעובדי המשרד) ולא לפרסום ברבים. אשר לקהל הרחב, הריהו משוכנע ע"י עצם ההצלחה.

לתכתובת שלעיל נמצא מצורף הקטע שלהלן בכתב-ידו של מ"ש (ללא ציון תאריך), שנועד לשמש הקדמה לפרסום המחודש:

האיחרנו בתביעת השילומים?

הדברים המתפרסמים בזה נכתבו באמצע אפריל 1951, כעבור חודש ימים מהגשת האיגרת הראשונה של משרד החוץ לארבע מעצמות הכיבוש, בה הוצגה התביעה בשם מדינת ישראל לגביית שילומים מגרמניה על חשבון ההרס והגזל של רכוש יהודי בידי המשטר הנאצי ולכיסוי הוצאות קליטתם של פליטי הרדיפות והטבח בישראל. עם הגשת התביעה נתעוררו ספקות לגבי סיכויי מימושה, שנבעו מתוך שיקולים שונים, בכלל זה מהחשש שמא באה במאוחר, זמן רב לאחר שפרשת גביית פיצויי המלחמה מגרמניה נסתיימה למעשה. באותו פרק זמן ספקות אלה מצאו ביטויים בעיתונות ובכנסת, והדם מנסר עד היום, לפעמים בפסקנות שאין בה מאמץ לרדת לעומקה של הסוגייה. להשגות אחדות שנשמעו עם תחילת הפרשה ניתנה בשעתה תשובה בכנסת, אך כתרומה להבנה יותר מקפת של העניין מוגש לידיעת הציבור ניסיון זה של ניתוח יותר ממצה של הבעיה, שנעשה בשעתו לצורכי בירור פנימי בלבד.

האיחרנו בתביעת השילומים?

הדברים המתפרסמים בזה
נכתבו באומלט ונפריל 1951,
כאור חודש ימים מהקשת האגרת
הראשונה אל [illegible] משרד החול
לארבע מלכמות הכיבוש, בה
הולקה התביעה (בשם מדינת ישראל) לגביית שילומים
מגרמניה לכיסוי אל חשבון ההרס
והגזל אל רכוש יהודי בידי המשטר
הנאצי ולכיסוי הוצאות קלטתם
אל פליטי הרדיפות והטבח בישראל.

עם הקשת התביעה נתעוררו ספקות
לגבי סיכויי מימושה, שנבעו (מתחבשיהולים שונים,) [illegible]
בכלל זה מהחשש שמא באה במאוחר, (זמן רב) לאחר
[illegible] שפרשת גביית פיצויי
המלחמה מגרמניה נסתיימה למעשה.
(באותו פרק זמן) ספקות אלה מצאו בטויים בעמנות
ובשנסת, והדם מנסר עד היום, לפעמים
בפסקנות שאין בה מאומל לדבת לעמדה
(הצעות אחדות שנשמעו [illegible] עד תחילת הפרשה ניתנה בשעתה תשובה בכתפר, אלא
אל הסוגייה.) כתשומה להבנה יותר מקפת

טיוטה בכתב ידו של משה שרת

מכיוון שאין בדעת משרד החוץ להרפות מהתביעה, אלא מנוי וגמור עימו להתמיד בה ולגייס כל לחץ והשפעה אפשריים למימושה, הווה אומר, מכיוון שאין לגרוס את המבצע כמכוון להסתכם בהכרזה חד־פעמית, שאין מטרתה אלא הפגנה בלבד, אלא יש לראותו כתהליך ממושך המיועד לשאת פרי גם אם יאחר לבוא, כדאי לנתח את טעמי הספקנות ולבדוק עד כמה הם עומדים במיבחן הניסיון בעבר והנסיבות בהווה.

- א -

נקל לראות את כל עניין השילומים כקלוט מן הדמיון, הן מפאת אופייה העקרוני של התביעה, שאין לו תקדים ביחסי אומות, והן משום היקפה הכספי, העולה על כל מה שנחשב עד היום כמעשי. התשובה לטענה זו היא, קודם־כל, כי יש תביעות אשר הכישלון לדידן אינו באי־השגתן אלא באי־הצגתן. אבל לא זו בלבד התשובה, כי כאמור לא באה התביעה לשם הכרזה על זכות גרידא והפגנה רבת רושם כלפי התולדה, אלא היא מכוונת להשגת תוצאות. והנה, מבחינה זו של מידת המעשיות שבתביעות מרחיקות, המצלצלות בתחילתן כדמיוניות בתכלית, יש לנו ניסיון מאלף ביותר.

התביעה להקמת כוח יהודי לוחם במלחמה העולמית האחרונה נראתה בתחילתה כחורגת לחלוטין ממסגרת המציאות המדינית שהיתה קיימת באותם הימים, ואף על פי כן הגיעה שעתה להתגשם. עוד יותר נטולת ממשות וסיכויים נראתה התביעה לעצמאות יהודית כפי שהוכרז עליה לראשונה ב"תוכנית בילטמור", ואף על פי כן קמה העצמאות וָתֶהִי. אם נציג כל אחת משלש התביעות האלו מול הרקע המציאותי שלה בשעת הצגתה לראשונה, ונערוך השוואה יחסית, דומה כי תביעת השילומים מגרמניה תזכה בציון הגבוה ביותר מבחינת המעשיות המשוערת מראש.

אמת הדבר, כי בהכרזה על תביעות הצבא העברי והעצמאות היהודית פעלו לא רק שיקולים מעשיים, אלא גם מניעים נפשיים עמוקים, שלא היה להם כל קשר עם איזה חשבון מציאותי־שהוא. הגענו לשלב היסטורי שלא יכולנו לא להשמיע בו את התביעה הגדולה, אחת היא אם היו לה סיכויים כלשהם להתגשם למעשה, או היתה נשארת קול קורא במדבר.

אבל אם ההכרזה על התביעה באה מתוך כורח נפשי, הרי המאמצים נבעו מהאמונה במעשיות הגשמתה. הוא הדין לגבי תביעת השילומים. אף כאן פעל כורח נפשי מסויים לגבי ההכרזה, ואף כאן מוצדקת האמונה במעשיות התביעה שצריכה לשמש דורבן למאמצים.

- ב -

השורש השני, ואולי העיקרי, של הספקנות המרפה ידיים נעוץ בוודאי בהנחה כי איחרנו את המועד בהגשת התביעה. הנחה זו טעונה בדיקה ענייינית. איחור הוא מושג יחסי, והשאלה היא לגבי מה איחרנו. התשובה יכולה להיות אחת משלוש: או לגבי ההשתלשלות הבינלאומית של הבעיה כולה, או לגבי תהליך השתלבות גרמניה במשפחת העמים, או לגבי התביעה הסופית של תשלומי הפיצויים שהוטלו על גרמניה. ייתכן כי איחרנו מאחת הבחינות האלו, או משתיים מהן או מכל השלוש. לעומת זה, ייתכן כי לא איחרנו כלל. גם ייתכן כי בניגוד לנראה במבט ראשון, כיוונו דווקא את השעה הנכונה. יש פנים לכאן ולכאן, וקשה לקבוע מסמרות.

נברר את האפשרויות אחת אחת.

- ג -

מבחינת הרקע הבינלאומי של השאלה בכללותה – ההד העולמי שעשויה לעורר תביעת השילומים לעם היהודי – הרי ההיגיון הצרוף היה מחייב את הגשת התביעה מייד עם גמר המלחמה העולמית. למעשה נמנעה הגשת תביעה כזו באותו שלב, מתוך סיכוי כלשהו לתוקף בינלאומי ממשי, מסיבה פשוטה: אי־קיומה של ישראל העצמאית בימים ההם.[2] שלב שני, שלכאורה בא בחשבון להגשת התביעה, היה מייד עם הקמת המדינה: משבאה ישראל לעולם, מיניה־וביה היא מכריזה על תביעותיה כלפי העולם. העובדה כי מחשבה כזו לא עלתה כלל על הדעת אומרת דרשני. בהשקיפנו אחורנית מותר לנו להניח, כי באותה תקופה של סער ופרץ, כשהמדינה עמדה על נפשה במאבק נואש והוכרחה לכבוש במלחמה צבאית ומדינית כל שעל של התקדמות לקראת מעמד מגובש ויציב, היתה תביעה כזו מצלצלת באוזנינו־אנו כנבובה ונטולת ממשות, ובאוזני אחרים – כדבר רהב הבא לחפות על ערטילאות עמידתנו. גם לא יכולנו באותו שלב להסתמך על המיבצע האדיר של קליטת עלייה רבתי כעובדה מוגמרת, ואילו הדגילה בסיכויי העלייה הגדולה לעתיד־לבוא לא היתה מתקבלת על הדעת כנימוק משכנע.

אם כן הדבר, הרי משחלפו או הוחמצו שני תאריכים היסטוריים אלה, שוב לא היתה בחירת המועד להגשת התביעה קשורה באיזה שלב בהתפתחותה של ישראל, אלא אם רצינו לבחור את המועד מתוך סיכוי להד חיובי ולא להסתפק בזריקת הסיסמה לתוך חללו של עולם, הוטל עלינו לכוון את השעה מבחינת השתלשלותה של הבעיה הגרמנית עצמה.

2 פנייה – לא תביעה פורמלית – נעשתה במכתב ח' וייצמן לארבע המעצמות ב־20.9.1945, ר' נספח 2 הע' 2.

קשה, כמובן, להוכיח כי גם מבחינה זו לא הוחמצו תאריכים מתאימים, אך מכל מקום היתה מידת היגיון בבחירת השלב הנוכחי - ועידת ארבעת הסגנים[2] כהכנה לוועידת ארבעת שרי החוץ. עם כל החוכמה שלאחר מעשה, יקשה לסמן עכשיו באיזה שלב מהשלבים שחלפו אפשר היה להגיש את התביעה מתוך סיכויים יותר נוחים ולקבוע במידה כלשהי של ביטחון, כי אילו הוגשה התביעה בתאריך אחר, ללא שילוב באיזו חוליה של השתלשלות בינלאומית, היא לא היתה צוללת לתוך הנשייה ללא כל הד.

- ד -

עיון קל בטבלת התאריכים הבאה יבהיר את החשבון הנערך כאן:

ועידת פוטסדם - אוגוסט 1945

ועידת פריס - ינואר 1946

הוועידה האחרונה של ארבעת שרי החוץ בענייני פיצויים - נובמבר־דצמבר 1947

ההכרזה על עצמאות ישראל - מאי 1948

הוועידה האחרונה של ארבעת שרי החוץ בענייני גרמניה לאחר חיסול הסגר ברלין - מאי־יוני 1949

ועידת הסגנים והגשת איגרת השילומים - מרס 1951

לפי טבלה זו, ההזדמנות המובהקת היחידה להגשת התביעה בתאריך יותר מוקדם היתה למדינת ישראל במאי־יוני 1949, כשהמדינה היתה בת שנה, בעצם התקופה שבין חתימת הסכמי שביתת הנשק עם עבר־הירדן, (אפריל) וסוריה (יולי), כאשר אך זה נכסנו לאו"ם וכאשר היינו שקועים ראשנו ורובנו בסבך ענייני ועדת הפיוס בלוזאן.

- ה -

חשבון זה מתקשר עם הבחינה השנייה - המועד המתאים להגשת תביעה השילומים מפאת תהליך החזרתה של גרמניה למעמד של כַּשרות בינלאומית. דומה כי אופייה הבלתי־מוכרע של בעיית המועד המתאים - מצב של פנים לכאן ולכאן - חל בייחוד על הצד הזה של השאלה. לכאורה היתה הגשת התביעה יעילה ביותר אילו הוגשה בתחילתו של תהליך ה"הכשרה". אך לאחר שיקול נראה כי יעילותו עשויה לעלות דווקא לקראת סופו של התהליך. יש יסוד להניח, כי בהיות הדרך לאזרחות במשפחת אומות אירופה ארוכה עדיין ומלאה חתחתים, ממילא לא היתה גרמניה מגלה רגישות כה רבה לסילוק החוב שלה לעם היהודי כמו שהיא עשויה לגלות עכשיו, כאשר כמעט הגיעה כבר למחוז חפצה וכדאי לה לעשות מאמץ מיוחד כדי לסלק מעל דרכה את המעצורים האחרונים. אם נכונה הערכה זו של המצב, הרי שהיתה ברכה באיחור, כי

2 סגני שרי החוץ של ארה"ב, בריה"מ, בריטניה וצרפת שנועדו בפריס במרס 1951.

הוא איפשר לנו להגיש את התביעה בשלב של רגישות יותר גבוהה, ולכן נוכח סיכויים יותר טובים.

יש בהצגה כזו של העניין היגיון של "איפכא מסתברא": השכל הפשוט אומר כי כשאומות המערב מעניקות לגרמניה כל זכות ומעמד שבעולם מבלי להתנותם בשילומים לעם היהודי, קשה להניח כי גרמניה עצמה תגלה מידה יתרה של צדיקות. אבל יש שההלכה היא דווקא לפי "איפכא מסתברא": ראשית, אפשר דווקא בשלב כמעט־אחרון זה נקל יותר להניע את המעצמות להצגת תנאי השילומים; ושנית, גרמניה עצמה עשויה להיות עכשיו מעוניינת יותר בחיסול החשבון. סימנים מסויימים – אומנם בלתי־מכריעים לפי שעה – של תגובת ממשלת בון לתביעת ישראל נוטים לאמת את ההנחה הזאת.

- ו -

השיקול המכריע מכל השלושה הוא אולי האחרון – התאמת מועד הגשת התביעה מבחינת עצם עניין הפיצויים שהוטלו, או שאפשר להטיל על גרמניה. גם מבחינה זו נשמעו דעות פסקניות בפנים ובחוץ כי איחרנו את המועד, ודווקא את המסקנה הפסקנית הזאת נקל להפריך. מה פירוש איחרנו מבחינת התשלומים? הסבורים כך מתכוונים לומר, כי אילו הוגשה תביעתנו בעוד מועד, כי אז אפשר היה אולי להביאה בחשבון בחלוקת הפיצויים שהוטלו בשעתם על גרמניה והיינו מקבלים חלק־מה בשלל שנלקח ממנה; עתה, שבאנו לאחר החלוקה, עתידים אנו לצאת מהעסק בידיים ריקות.

יש המקילים בדין ואינם מייאשים אותנו לחלוטין – הם מזכירים לנו כי ועידת התשלומים של שלוש מעצמות המערב עודנה יושבת על המדוכה בלונדון לשם סיום החשבון, ועלינו למהר ולהיכנס לתוך מעגל חשבונותיה, שמא יתברר כי עוד נוכל להציל משהו בשבילנו. כאלה כן אלה מחטיאים את עיקר העניין ואינם תופסים את מהות תביעתנו.

- ז -

כל הטענות האלו על איחור המועד מבחינת התשלומים, לרבות הגירסה הבאה להקל במקצת ולתת לנו ארכת־מה, מופרכות מעיקרן. הן באות לרתק אותנו להסדרי ילטה ופוטסדם לגבי הפיצויים שהוטלו על גרמניה. אבל הסדרים אלה הם מיטת סדום לנו, וגם אילו היינו מוכרים בעוד מועד כשותפים להם, היתה מנת חלקנו כרעיים ובדל־אוזן וכל העסק לא היה שווה בביזיון. יען הסדרי ילטה ופוטסדם הושתתו על שני עקרונות, שכל אחד מהם לחוד ושניהם יחד לא הלמו את עניינו המיוחד: ראשית, מטרת הפיצויים היתה לכסות נזקים שנגרמו למדינות בעלות־הברית עקב המלחמה; שנית, תשלום הפיצויים הוטל לא על הכנסתה השנתית של גרמניה, אלא על האוצר הקיים

של ציודה. נעמיד מול שני אלה את עיקרי תביעתנו כפי שהוגשה, ומייד תתבלט אי־ההתאמה: ראשית, אנו תובעים פיצויים לא בעד נזקי מלחמה אלא בעד גזל והרס של רכוש בימי מלחמה ובמשך תקופת שנים לפניה; שנית, אנו תובעים פיצויים בהיקף כזה, שבשום פנים אי־אפשר לכסותו מן הציוד הקיים, אלא בטבע הדברים הוא צריך להיות מוטל על הייצור השוטף ומשתלם לשיעורים בתקופה של שנים.

- ח -

וכאן אנו מגיעים לעיקר הפירכה שבטענת האיחור. אילו הקדמנו בהגשת התביעה, היינו מקפחים אותה במו ידינו. הגשתה לפני שנתיים־שלוש היתה מוצאת את המשק הגרמני הרוס, את הייצור כמוהו כאין, את סיכויי ההתאוששות הכלכלית מעורפלים בתכלית. במצב כזה היתה תביעתנו מתקצצת מאליה ובשום פנים לא היינו דורכים עוז לנקוב את הסכום שאנו תובעים כיום. יתר על כן, לגבי הסכום המצומצם שהיינו תובעים, היינו נאלצים להיכנס לתוך התחרות עם כל בעלי התביעה האחרים, ואין להטיל ספק בתוצאותיה העגומות של תחרות זו. ועם כל אלה היינו מוכרחים לקבל את המעט שהיה נופל בחלקנו בסילוק החשבון, שכן היינו דוחסים את עצמנו למסגרת כוללת של הסדר בינלאומי. דווקא משום שהתאפקנו מלדחוק את הקץ, ונשמרנו מלהיכנס לתוך הקלחת הכללית, עלה בידינו להציג את תביעתנו כדבר־מה נפרד ומיוחד ולקבוע לה ממדים עצמיים, המוגדרים על־ידי מהותה של התביעה מצד אחד, ועל־ידי יכולת התשלום של גרמניה כיום הזה מצד שני, ואינם כפופים לשיעורי הפיצויים הכלליים שאבד עליהם כלח. אין כמובן כל ביטחון שנזכה בסכום כולו או גם בחלק הגון ממנו, אך מכל מקום יש יותר סיכויים להשגת תשלומים של ממש עכשיו, כשהמשק הגרמני מתאושש מחודש לחודש וייצורו הולך ועולה בקו תלול, וכשהטלת התשלומים על הייצור השוטף אינה מוכרחה להיתקל בהגבלה שנקבעה בילטה ובפוטסדם – דווקא משום שתביעתנו מוגשת כחורגת מן המסגרת הכללית וכמחייבת פסק הלכה מיוחד לעצמה.

- ט -

כוונות הדברים היא להוכיח כי בשום פנים לא איחרנו את המועד, ולא עוד אלא ייתכן כי דווקא כיוונו את השעה; כי המאמץ שניגשנו אליו הוא רב־סיכויים; כי אין להיוואש מתגובות שליליות במחזור הראשון של המאבק, אלא יש לראות את המיבצע כמסועף וממושך, התובע התמדה ואי־רתיעה. אין ספק, כי אחד המעצורים הקשים ביותר שניתקל בהם יהיה סירובה של ארה"ב להנות אותנו מפרי האמצעים העצומים שהושקעו על־ידה בשיקום המשק הגרמני. ייתכן כי יקשה יותר להתגבר על מעצור

זה מאשר על סירוב גרמניה עצמה לשאת בתשלומים כה גבוהים. אף על פי כן, גם קושי זה אינו צריך להרתיענו. אמריקה השקיעה בגרמניה מה שהשקיעה לאו־דווקא על מנת לקבל את האמצעים האלה חזרה, אלא אך ורק כדי להקים את הריסות גרמניה ולייצב בתוכה תריסים בפני נחשול הקומוניזם. צריך שיהא ברור לה, כי הוצאות שיקומה של גרמניה מוכרחות לכלול שילומים לעם היהודי, שיינתנו למדינת ישראל. שיפעת הדולרים שהוזרמה לגרמניה המערבית הלא באה, קודם־כל, לפרנס את העם הגרמני. מפרנסה זו חייב העם הגרמני להפריש חלק לסילוק חובו לעם היהודי. לא ייפלא אם בון תקדים להבין זאת מוושינגטון.

- י -

לעומת זאת, מבחינה אחרת ייתכן כי יֵקל להשיג הסכמת ארה"ב ואנגליה לשילומים מגרמניה מאשר ל"מַתָּן",[3] כי "מתן" פירושו עזרה ישירה וחד־צדדית לישראל מקופת המערב, שיש בה לדעת אסכולה מסויימת במחלקת המדינה ובמשרד החוץ הבריטי משום הפגנת עדיפות לישראל על פני ארצות ערב, מה שאין כן לגבי שילומים, באשר זהו חשבון מיוחד ונפרד שבין העם היהודי וגרמניה, אשר אין לעולם הערבי כל נגיעה בו.

מכל מקום, פותח לפנינו "מיבצע שילומים" מרחב תמרונים מספיק לפיתוח פעולה רבתי.

מ.ש.

3 כינוי למענק שהבטיחה ארה"ב לישראל. על היקפו ופרטיו התנהל מו"מ בין שתי הממשלות במהלך 1951.

לקראת כינוס ועידה יהודית עולמית

דוד הורוביץ: בפעולתנו בעניין שילומים עד כה מסתבר שעשינו טעות אחת, והיא כי התחלנו בפעולה דיפלומטית לפני שהבטחנו את תמיכתו של העורף, דהיינו של דעת הקהל היהודית בכלל. עם זאת, אין התוצאות רעות כלל ועיקר. רואה הצלחה בחוסר תשובה שלילית מארבע המעצמות. צריך שיהיה המשך לפעולה הדיפלומטית בין אם תתקיים ועידת ארבע המעצמות ובין אם לאו. עתה עלינו לבנות את המשען העממי הרחב לתביעתנו, ושנית, לדאוג שהעניין לא ירד מסדר־היום.

בקשר למשימה הראשונה, מציע כמה ברירות:

(א) כינוס ועידה יהודית עולמית מיוחדת.

(ב) פטיציה עולמית יהודית. בברירה הראשונה אפשר להשתמש לשם הטלת אימה על גרמניה. כדוגמה: דרישה של סיעה קיצונית להטיל חרם מסחרי על הגרמנים. סבור שהזמן המתאים לכינוס הוועידה הוא סוף הסתיו, בערך בחודש אוקטובר. אשר לדאגה כי העניין לא ירד מסדר היום המדיני בעולם.

מציע:

(א) הצגת העניין בוועידת הנושים מגרמניה (ש. רוזן מעיר, כי כבר עשינו זאת).

(ב) הופעה בפני ועידת שרי החוץ של ארבע המעצמות.

(ג) הפצת התזכיר שלנו בין אישי הציבור בגרמניה.

(ד) פרסומת בלתי־פוסקת בעיתונות.

הטיעון נגדנו בעניין שילומים היה כפול. ראשית, אי־אפשר לכפות זאת על גרמניה כנגד רצונה. שנית, גרמניה אינה יכולה לשאת בו מבחינה כלכלית, וסופו של דבר יהא זה משלם המיסים האמריקני שיצטרך לשאת במעמסה. לאור הידיעות שבידנו, נחלש הַיַעַל של הנימוק הראשון, מכיוון שנראה שהגרמנים אינם מסרבים לדון בנושא זה. הנימוק השני הוא רציני. הסיבה למאזן התשלומים השלילי של גרמניה היא כפולה: האמריקנים, במלחמתם בסכנת הקומוניזם, משתדלים להחזיק בגרמניה רמת חיים גבוהה, ואילו הגרמנים עצמם מנצלים נטייה אמריקנית זו לשם המשכתו של הגירעון במאזן תשלומיהם.

אנו צריכים להשיב לטענה זו על־ידי ציון השיפור הדינמי בהתפתחותו של המשק הגרמני. עלינו לומר, כי אם יש יסוד מוסרי לתביעתנו, הרי אין למחוק אותה ולהורידה מסדר־היום בטענה שהגרמנים חייבים להמשיך לקבל את מצרכי המותרות

1 בישיבה נכחו: שר החוץ משה שרת, ולטר איתן, שמואל בנדור, דוד הורוביץ, ליאו כהן, גרשון מרון, מיכאל קומיי, יעקב רובינסון, שבתאי רוזן (גנזך, ח"צ 32/5434).

הללו. סביב טיעון כזה אפשר לרכז תנועה המונית. את כל העניין הזה כדאי לשלב במלחמת הבחירות בארה"ב [בנובמבר 1952].

שר החוץ: התפתחות העניינים הוכיחה, כי תביעתנו הוגשה בזמן הנכון דווקא. אילו הגשנוה קודם לכן, בעת שהמשק הגרמני היה הרוס לגמרי, בוודאי שלא היינו זוכים לקבל שום דבר. במקרה הטוב ביותר היו נותנים לנו סכום קטן. אולם עכשיו, עם ההתאוששות הכלכלית בגרמניה, יש לנו סיכוי לקבל משהו. בדחייה זו שבהגשת התביעה שלנו הכינונו תשובה לטענה כי הכלכלה הגרמנית לא תוכל לעמוד במשא השילומים, אולם בשני עניינים לא ראינו את הנולד: ראשית, לא היתה לנו תשובה לזה שגרמניה עדיין, בכל זאת, נתמכת על־ידי האוצר האמריקני; ושנית, עניין הכנת דעת הציבור. אלא שגם זה נובע מהדבר הראשון.

הטיפול בדעת הקהל נחוץ מכיוון שהסתבר שלמשלם המיסים האמריקני יש דעה בעניין השילומים מגרמניה, אבל דבר זה נודע לנו רק לאחר מעשה. אנחנו הכינונו פעולה בין ההסתדרויות היהודיות הגדולות בעולם, וחשבנו שבזה תבוא לידי ביטוי דעת הקהל היהודית המוסמכת. אבסורד היה להביא את עניין השילומים, כהצעת [שגריר ישראל בוושינגטון אבא] אבן, בוועידת מלון המלך דוד[2] אשר התרכזה בתביעה כספית ישירה מיהודי אמריקה וממשלתם. העלאת תביעת השילומים באותה ועידה היתה מפנה את תשומת־הלב העיקרית לשילומים ומרפה את התרכזות יהודי ארה"ב בארבעת הסעיפים שהועלו בתוכנית המלך דוד.[3] אשר להצעות הורוביץ:

(א) דוחה לגמרי את רעיון הפטיציה – הפטיציה היא לכל היותר הפגנה ואינה מביאה לתוצאות ממשיות.

(ב) לעומת זאת, רעיון הוועידה היהודית הוא רעיון חשוב שיש בהחלט לברר את אפשרויותיו, אלא שזה מחייב החלטת הממשלה ותהייה על קנקנם של המוסדות וההסתדרויות היהודיים בעולם. את הוועידה יש לקיים בין הקונגרס הציוני לבין כינוס עצרת האו"ם.

(ג) שואל מהו לוח הזמנים לפעולה הדיפלומטית.

(ד) האם הורוביץ שולל הכנת תזכיר כלכלי על מצבה של גרמניה או לא? (הורוביץ משיב, שאין הוא שולל תזכיר כזה, רק לא היה רוצה שיהיה מפורט מדי).

2 ב־4.9.1950 התכנסה במלון המלך דוד בי־ם ועידה של למעלה ממאה ראשי התנועה הציונית, המגבית היהודית המאוחדת ונציגי קהילות ובעלי הון מארה"ב, בריטניה ודרא"פ. בנאומיהם בוועידה הכריזו רה"מ ושר האוצר כי למימון המשך העלייה והקליטה יידרשו לישראל 1.5 מיליארד דולר ב־3 השנים הבאות.

3 הוועידה הסתיימה בקריאה להרחבת התמיכה בישראל בשלושה מסלולים: הגדלת ממדי המגבית היהודית המאוחדת; גיוס יהודי ארה"ב למילווה לישראל (מפעל אגרות החוב); עדוד השקעות הון.

(ה"א) אין לבו שלם עם הדרך שהורוביץ מציע למשלוח תזכירנו לאישים הנכבדים בגרמניה.

ל. כהן: מקריא את הדוח שכתב הקונסול הכללי הגרמני בלונדון לממשלתו בעקבות נאומו של לורד הנדרסון, סגן שר החוץ הבריטי,[4] ביום הזיכרון לנפילת גטו ורשה. בתזכיר זה מציין הנציג הגרמני כי אי־אפשר יהיה להתעלם מתביעת השילומים של מדינת ישראל וכי על ממשלת גרמניה לנקוט יוזמה בעניין זה. ל. כהן סבור כי לפני הפעלת הארגונים היהודיים בעניין שילומים יש לתאם את הפעולה ביניהם ולמנוע את האנרכיה השוררת כיום.

שר החוץ: לגבי שילומים הוגשה רק תביעה אחת על־ידי מדינת ישראל, וכאן אין שום אנרכיה. יש להבחין בין תביעה זו לבין יתר התביעות, כגון החזרת רכוש וכו', אשר בהן באמת יש ערבוביה רבתי.

ו. איתן: נגד פטיציה. מחייב את רעיון הוועידה היהודית. אולם לא ברור לו כיצד תוכל ישראל, שהיא מדינה ריבונית, להופיע בוועידת ארגונים יהודיים. אולי תתקיים ועידה של נציגי מוסדות יהודיים בעולם לשם תמיכה בתביעת מדינת ישראל. סבור שיש לנצל גם את הקונגרס הציוני להעלאת עניין השילומים. יש צורך בתדרוך כלכלי לפרסומים בעיתונות ולתעמולה בציבור ובין יחידים.

שואל שתי שאלות כלכליות:

1) איך ישפיע תשלום השילומים בסחורות על מצב התעסוקה בגרמניה, שיש בה כיום חוסר עבודה.
2) האם יוכל עניין השילומים לעזור לתעסוקה הגרמנית במקרה של הפסקת המסחר בין גרמניה לבין הגוש המזרחי. סבור שיש למנות אצלנו אדם אחד אשר יתמסר כולו לעניין השילומים. סבור שיש להחליט אם יירמז לאמריקנים כי תשלום השילומים יעזור לנו במציאת דרך למתן פיצויים לפליטים הערבים.

מ. קומיי: בעד פעולה יהודית עולמית. כופר בהנחתו של הורוביץ, שהפעולה הדיפלומטית הצליחה. מצטט כדוגמאות לחיזוק דבריו את דברי הנדרסון בשיחתו הפרטית עם איסטרמן,[5] את עמדת הדחייה שנקטו בה הצרפתים ואת הרוח הבלתי־אוהדת הנושבת במחלקת המדינה.

---

4 לורד ויליאם הנדרסון, מסגני שר החוץ הבריטי. ר' התייחסות לשיחה ב*תלחמ"י* 6, עמ' 141.

5 אלכסנדר איסטרמן. עיתונאי יהודי בריטי. מזכיר מדיני של הקונגרס היהודי העולמי בבריטניה. סגן נשיא הפדרציה הציונית של בריטניה הגדולה.

ל. כהן: אינו מסכים עם הנחותיו של קומיי. סבור שהוא מפריז לצד הפסימי.

ג. מרון: (א) את הוועידה יש להכין מראש בכל העניינים.

(ב) מציע כטיעון נגדי לנימוק שמשלם המיסים האמריקני יצטרך לשאת בעול, כי אם כך הרי אף ארץ באירופה, מהארצות הנהנות מ"תוכנית מרשל", אינה יכולה לסלק את חובותיה מכיוון שלמעשה שוב משלם המיסים האמריקני הוא המשלם. אם הנחה זו תתקבל, הרי יביא הדבר לאנרכיה שלמה ביחסי הכלכלה בעולם.

י. רובינסון: מבקר קשה את אופן הטיפול של הממשלה בבעיית גרמניה. אין יד מרכזת ומתאמת. כדוגמה: חוסר כל מענה לתשובת שלוש המעצמות על תזכירנו מחודש ינואר בעניין הרסטיטוציה. בראש וראשונה יש להסדיר את העניין המינהלי. תזכיר השילומים שלנו עשה רושם רע ביותר על חוגי היהודים. הסיבה העיקרית היא שלא נועצו בם קודם. סיבה שניה – אי־זהירות בניסוחים שונים בתזכיר גופו, דבר שהביא להרחקתם של אנשי "הוועד היהודי האמריקני" מתמיכה בתביעתנו (שר החוץ מעיר, כי דברים אלה עומדים בסתירה לעובדה שבלאושטיין פנה בימים אלה לאצ'סון בתביעה לתמוך בדרישת ישראל). יש לו היסוסים לגבי רעיון החרם על גרמניה – משונה שדווקא אנחנו, המוחים כנגד החרם של מדינות ערב ונלחמים בניסיונותיהם להוציאנו מגופים בינלאומיים, ננקוט באותה עמדה לגבי גרמניה. חושש שהעלאת העניין בקונגרס הציוני תביא לפיצול החזית היהודית.

המסקנות:

(א) ריכוז העניין.

(ב) ארגון תמיכה יהודית רבתי באמריקה, ושם להתחיל בראש וראשונה ב"וועד היהודי האמריקני".

ד. הורוביץ: החומר שמגיע אלינו ממקורות שונים הוא מגוון ונותן פנים לכאן ולכאן. בעצם אי־אפשר כבר לקבוע אם הצלחנו או נכשלנו, מפני שהעניין נמצא עדיין בכור ההיתוך וטרם נפלה הכרעה סופית.

אולם ברור שבשני דברים עיקריים צדקנו:

(א) בהחלטתנו להגיש את התזכיר במועד שהגשנוהו ושלא דחינו את הדבר יותר.

(ב) באופן הפנייה שלנו לארבע מעצמות הכיבוש. הגרמנים מבינים יפה כי למרות הכתובת הזו, הרי התזכיר מכוון בראש וראשונה אליהם. חולק על עמדת רובינסון בעניין הארגונים היהודיים – ישנן בעיות יסודיות אשר למדינת ישראל עמדה ברורה בהן ואשר אין היא יכולה לשנותה בגלל עמדתו

של ארגון זה או אחר. בעניין הוועידה היהודית יש למצוא דרך לשיתוף נציגים מישראל, וכן כדאי להביא נציגים של ארגוני חיילים משוחררים יהודיים ממלחמת־העולם השנייה. תליית שבעת הפושעים הנאציים בלנדסברג[6] עוררה מחדש את כל עניין הפשע של גרמניה כנגד העם היהודי ונתנה לו פרסומת. במקרה הזה יש לנו תקיפות וכוח תביעה, יש לנו case הרבה יותר חזק מאשר ב"מתן". ב"מתן" אנו מבקשים תמיכה, ואילו כאן אנו תובעים תשלום חוב המגיע לנו. דוחה בהתמרמרות את השוואתו של רובינסון את החרם כנגד גרמניה עם החרם של מדינות ערב. איך בכלל תיתכן השוואה כזאת?

אשר לחומר הכלכלי, הריהו חושש מפני נפילה בפח, דהיינו כניסה לויכוח מפורט, על רקע כלכלי בלבד, באם גרמניה יכולה לשלם או לא. מזה עלינו להשתמט כיוון שהשאלה אינה שאלה של יכולת בלבד, אלא שאלה של חובה. לשתי שאלותיו הכלכליות של איתן משיב:

לשאלה (א): אם נשתמש בחומר גרמני מקומי, ישפיע הדבר לטובה על הכלכלה הגרמנית, אולם אז היקף הסוגים המיוצרים הוא קטן. אולם ישנו חלק גדול מאוד של מוצרים שבהם חלק העבודה הגרמנית הוא עצום, אם כי אולי החומר הגולמי אינו נמצא בגרמניה וזה ישפיע בהרבה על התעסוקה (כגון מכונות חשמליות וכו').

אשר לשאלה (ב): טיעון זה מתקבל מאוד על דעת האמריקנים ויש להשתמש בו באופן זהיר. ברור ששילומים יקלו על הפיצויים לפליטים הערבים וכבר נעשתה התחלה בטיעון כזה.

תובע, בסיכום דבריו, לדרוש מהסוכנות היהודית כי תפסיק את פעולותיהם המפריעות של נציגיה בגרמניה.

ש. בנדור: חושב שעובדת פרסום תביעותינו לשילומים ו"מתן" בפרק זמן אחד הפריעה לריכוז דעת הקהל היהודית באמריקה לתמיכה בשילומים. שואל מה בקשר לתביעתנו ממזרח־גרמניה. יש לפחות למראית עין להפנות תביעתנו גם כלפיהם.

שר החוץ: מסכים שיש להסדיר את העניין הארגוני של הטיפול בבעיה, והוא מחכה להצעות מתאימות. יש צדק בהערת רובינסון על המישגה בדחיית תשובתנו לשלוש המעצמות. עמדתו האישית – [שבוטאה ב]איגרת ינואר שלנו – כוונה לסלול את

6 לאחר מל"ע־2 כלאו האמריקנים את פושעי המלחמה הגרמנים בכלא בעיירה לנדסברג, בווריה (ב־1924 נכלא שם היטלר לאחר כישלון ניסיון הפוטש במינכן). בינואר 1951 התקיים דיון משפטי מחודש ב־101 פסקי דין של פושעים נאצים כלואים. אושרו שבעה פסקי דין מוות ונפסקו הקלות רבות לשפוטים אחרים. השבעה נתלו ב־7.6.1951.

הדרך לשילומים. אולם הוא שולל את כל יתר השגותיו של רובינסון. כל נציגינו ידעו שאנו עומדים להגיש את איגרת השילומים, אך לא נשמעו מהם שום הצעות – לא לגבי הניסוחים באיגרת ולא לגבי דבר הבאתה בפני הגופים היהודיים לפני ניסוחה הסופי. נציגינו בארה"ב לא החשיבו את העניין בתחילתו ולא הראו כל יוזמה. היוזמה של התייעצות עם הארגונים היהודיים לפני ההגשה – אם כי לאחר הכתיבה – באה מאיתנו. אילו התייעצנו עם הארגונים היהודיים לפני כתיבת האיגרת, הרי או שאף פעם היא לא היתה נכתבת בכלל, או שהיא היתה נכתבת ומוגשת תוך ריב איתם. על־ידי העמדתם בפני עובדת התביעה הבאנו אותם למצב שבו הם יהיו חייבים להזדהות איתנו – והם אומנם מזדהים. תמיד חתרנו לתיאום עם "הוועד היהודי האמריקני", אבל אף פעם לא רצינו להתנות תיאום זה בהגבלתה של מדיניות ישראל.

אין בשום פנים להתעלם מהרושם שאיגרותינו עושות בארץ ובכנסת, ויש להביא את דעת הציבור הישראלית בחשבון גם כן. לישראל יש גישה משלה לענייניה ולביסוסם. עם כל זאת, הוגה התזכיר בקפדנות ואין הוא מן הגרועים. ל"וועד היהודי האמריקני" חרה ציון העם היהודי בתזכיר.[7] הם אינם יכולים לקבל את המושג הזה, אבל אנחנו איננו יכולים להסתלק ממנו ועל זה יש לנו ריב איתם. הדרך היחידה היא לומר להם שהם צריכים לתמוך בדרישות עצמן, ויכולים להסתייג מהביסוס. הניסיון הוכיח, שהאינטרס שלהם הוא לא לפרוש מהציבור היהודי ותמיד הם מחפשים דרך להציל את כבודם וגם להצטרף לכלל היהודי. הידיעות שבידנו אינן מאשרות את דברי רובינסון על הרושם הרע או חוסר הרושם שעשה התזכיר בחוגים היהודיים באמריקה.

7 הוועד היהודי האמריקני שלל רעיונית, קיום עם יהודי; לדידו היהודים קהילה דתית.

עם ההצהרה הגרמנית

רציחתם של שישה מיליון יהודים בידי הגרמנים בימי השלטון הנאצי, שהיתה מלווה ביזה ושוד בממדי ענק, הנה ללא תקדים בדברי ימי הציוויליזציה האנושית.

פשע זה לעולם לא יימחה מספר תולדות האדם על־ידי הצהרות, תהיינה כנות וחדורות חרטה כאשר תהיינה.

שליש מכלל העם היהודי הושמד. סבל בל יתואר הוסב למיליונים של בני אדם חפים מפשע. קהילות מהמפוארות והוותיקות ביותר באירופה, נמחו מעל פני האדמה. משך שנים רבות יוסף העם היהודי לשאת את הפצעים אשר נגרמו לגופו ולנשמתו. משך שנים רבות יעמוד העולם התרבותי המום נוכח ההשמדה הזדונית של עם אחד בידי משנהו אשר בוצעה לא עקב מלחמה כי אם בדם קר, במסע שיטתי של רצח עמים ושדידתם.

על רקע זה יש לראות את הצהרתו של ראש ממשלת הרפובליקה הגרמנית הפדרטיבית על בעיית גרמניה והעם הגרמני.

נראה כי הכרזת ראש ממשלת גרמניה הנה ניסיון מצד ממשלת הרפובליקה הגרמנית הפדרטיבית להכיר סוף סוף בקיום בעיה חמורה זו, ולנקוט יוזמה לגבי מידה כלשהי של שילומים מוסריים וחומריים לעם היהודי. יצויין במיוחד כי ההצהרה מלווה פניה ישירה לעם הגרמני לפרוק מעצמו את הירושה הארורה של אנטישמיות והפליה גזעית. הצהרותיהם ופעולותיהם האחרונות של חבורות ניאו־נאציות בגרמניה עוררו דאגה עמוקה בלב כל יהודי באשר הוא. נראה אפוא כי משמעות מיוחדת נודעת לכוונת הממשלה הגרמנית הפדרטיבית לנקוט בצעדים משפטיים נגד חבורות אלו ולפתוח בפעולות חינוך בקרב כל שדרות העם הגרמני במטרה לעקור משורש מגמות והלכי רוח מסוכנים אלה.

דומה כי הממשלה הגרמנית הפדרטיבית מודה ללא הסתייגות, כי פשעים שאין בכוח אנוש לתארם בוצעו בשם העם הגרמני, וכי מעובדה זו משתמעת התחייבות לגבי מתן שילומים מוסריים וחומריים לפרט ולכלל כאחד. ממשלת הרפובליקה הגרמנית המזרחית, אשר עליה מוטלת אותה החובה עצמה, עדיין לא גילתה דעתה כי היא מודה בחובה זו.

1 להלן הנוסח העברי של תגובת דובר ממשלת ישראל להצהרת אדנאואר ב־27.9.1951, שנמסרה לפרסום בעיתונות גם באנגלית. את התגובה ניסח גרשון אבנר, מנהל מח׳ מערב־אירופה במשרד החוץ, לבקשת המנכ״ל וולטר איתן (משרד החוץ, ידיעות לנציגויות ישראל מס׳ 372; תלחמ״י 7, עמ׳ 667–668).

בשטחים רבים יוכלו השלטונות הגרמניים, מרכזיים ומחוזיים כאחד, לסייע בהחשת תהליך החזרת הרכוש, פיצויים לפרט ושילומים. על שלטונות אלה שומה להחדיר ללבות האחראים לביצועם של פעולות אלה, הלכה למעשה, ההכרח המוסרי העליון בתיקון מהיר ומקיף מבחינה חומרית של הגזל אשר היהודים באירופה סבלו מידי הנאצים.

יתר על כן, הכרחי הוא כי העם הגרמני יטול חלק בשיקומו הקיבוצי של העם היהודי בתורמו תרומה רבתי לקליטתם ויישובם מחדש של ניצולי הרדיפה הנאצית, אשר מרביתם מצאו בית חדש במדינת ישראל. ממשלת ישראל כבר הודיעה למעצמות הכיבוש על תביעתה לגבי הוצאות שיקום אלה. תביעתו של העם היהודי, אשר סבל לאין שיעור יותר מאכזריות הנאצים מכל עם אחר, אשר הללו השתלטו עליו, מהווה סוגיה בפני עצמה הדורשת סיפוק מיוחד ומקיף.

זאת תהיה מלחמה לחיים או למוות!

בני ירושלים, אזרחי ישראל!

הערב עומד לקרות המקרה המחפיר ביותר בתולדות עמנו. בשעה מרה זו נעביר לנגד רוחנו את אבותינו הקדושים, אימהותינו הטבוחות ותינוקותינו שהובלו במיליונים לטבח על־ידי השטן שיצא מתחתית הגיהינום להחריב את שארית עמנו.

לא היה אכזר אחד בעולם אשר העז להגיע למעשי תועבה בממדים כפי שנעשו על־ידי המרצחים הגרמניים. את אבי הזקן יחד עם 500 יהודי בריסק הוציאו אל הנהר והטביעום שם. נערות תמימות נקברו חיים כשראשיהן למטה. תינוקות נקרעו מזרועות אימותיהם ונשלחו אלי כבשן ואש. לא הרג בלבד היה כאן. זו היתה התעללות גסה וברברית מאין כמוה, מעשה אשר אין מילים בפי אנוש לתאר את עומק הזוועה, שאין ולא היה לו תקדים בהיסטוריה.

והנה היום הזה, ארבע שנים לאחר האתחלתא דגאולה, עומד ראש הממשלה העברי ומודיע כי ילך לגרמניה בכדי לקבל כסף! כי ילך בעד בצע כסף למכור את כבוד עם ישראל ולהטיל עליו חרפת עד!

הם אומרים שקמה ממשלה גרמנית חדשה, שאיתה אפשר לדבר, לנהל משא־ומתן ולחתום על הסכם. לפני בוא היטלר לשלטון הצביע עבורו העם הגרמני. בצבא הגרמני שירתו 12 מיליון נאצים. אין גרמני אחד שלא רצח את אבותינו. כל גרמני הוא נאצי. כל גרמני הוא רוצח. אדנאואר הוא רוצח. גוסטרף הוא רוצח. כל עוזריו מרצחים הם!

אך זהו החשבון שלהם: כסף, כסף וכסף! בעד כמה מיליונים דולרים עומדת להיעשות התועבה. הם יבטיחו אולי להקים "סולל בונה"[2] חדש, אך זה יימס ויבוזבז תוך זמן קצר – ואיפה הם יקחו עוד ששת מיליונים יהודים בכדי לקחת כספים מאת רוצחיהם? הן זוהי זוועת הזוועות!

נמצא איתנו פרופסור קלוזנר,[3] אחד מגדולי ההיסטוריונים בישראל, והוא יעיד: האם מאז מעשה פילגש בגבעה נעשתה תועבה גדולה אחרת מזו אצל העם העברי? האם נעשה פילוג עמוק יותר בתוך עמנו ממעשה זה?

1 היוצאים להפגנה מול בניין הכנסת ברח' המלך ג'ורג' שבמרכז ירושלים, ביוזמת תנועת החרות, התכנסו בכיכר ציון, שם נשא ח"כ בגין את נאומו (הנאום מועתק מיומון "חרות", 8.1.1952).

2 החברה הקבלנית לבניין ולתעשייה של הסתדרות העובדים הכללית.

3 פרופ' יוסף קלוזנר (1874–1958). היסטוריון, חוקר ספרות עברית ובלשן. עלה ב־1919. עם הקמת מדינת ישראל הוצע ע"י תנועת "החרות" לנשיאות כנגד מועמדותו של חיים וייצמן.

הם עומדים לחתום על הסכם עם גרמניה, ולומר שגרמניה זה עָם ולא מה שהיא: עדר זאבים ששיניו טרפו ואכלו את עמנו.

אף על פי שהדם ההוא נשפך כמים, לא היה לשווא. הוא נתן לנו את הכוח לקום נגד המשעבד הבריטי, כי תמיד שאלנו את עצמנו: במה טובים אנו מאבותינו השחוטים? למה הם מתים ואנו חיים? הדם ההוא – הקדוש והמקודש – לימדנו מלחמה והדריכנו על במות אויב! ובזכות הדם ההוא נהפך לראש הממשלה בן־גוריון, העריץ הקטן והמניאק הגדול, שאינו מוסר לעצמו דין־וחשבון על עומק השואה ועל חומרת הסכנה. כיצד ניָראה בעיני העמים כשקלוננו ייצא לרבים, כי הלכנו אל רוצחי אבותינו לקבל עבור דמם כסף?

אומנם אנו עדיין מוקפים אויבים, אך רכשנו את כבוד העם. והנה באתם אתם, ספסרים עריצים, באתם לחסל את כל מה שהושג בדמנו, ושוב ייהפך העם לבוץ, לחרב הפוגרומים וההשמדה!

בעוד שעה עומד אני להשמיע את דברכם לפני הכנסת. הם אומרים שאנו מביימים זעם עָם במסחר בדם ששת המיליונים. והנה – בואו טמאים, וראו את ההמון העצום העומד תחת הגשם ובקור. הוא מוכיח שלבו זועם וזועק, ונשבע כי הדבר לא יהיה ולא יקום!

לא יהיה משא־ומתן עם גרמניה!

לו צריך היה לביים את הזעם הזה, הייתי מתבייש להיות יהודי, אך האמת היא שהזעם פורץ מעמקי הלב היהודי ומוכיח כי עם ישראל אינו עם של שרת ופנקס – עם ישראל הוא עם של הרצל, של נורדאו ושל זאב ז׳בוטינסקי, ועם זה יוכיח שאין משא־ומתן עם גרמניה!

אני קורא לאדון בן־גוריון: אל תעשה מעשה זה! אתה שם מוקש תחת הבניין של בית ישראל, היכול להתפוצץ על יושביו. אני מדבר גם בשם הדם שנשפך לא רק שם, במיידנק ובאושוונצים, ואני מדבר כאן בכדי שלא תצטרכו להרכין ראש נגד הגויים. ולכן אני אומר לאדון בן־גוריון: לא יהיה משא־ומתן עם גרמניה! על זה אנחנו כולנו מוכנים למסור את נפשנו!

ייהרג ובל יעבור! אין קורבן אשר לא נקריב בכדי לסכל מזימה זו!

אדון בן־גוריון! תעמיד שוטרים ובידיהם – לפי ידיעות שקיבלנו זה עתה – רימונים וגזים מדמיעים מתוצרת גרמנית – אותם גזים שהחניקו את אבותינו! יש לו בתי־סוהר ומחנות ריכוז. בן־גוריון אומנם זקן ממני בשנים, אבל אני זקן ממנו בניסיון בהתנגדות לשלטון רֶשע. ולכן אני מכריז: רֶשע עומד מול עניין צדק ויתנפץ כזכוכית מול סלע – וכך יתנפץ הניסיון המכוער הזה מול התנגדות העם!

אומנם אני יודע שאתם אמיצים. לא תרחמו על נשינו וילדינו הקטנים. אך אין דבר! נלך גם למחנות ריכוז, למרתפי עינויים, כי אין אנו טובים מאלה שעלו

לגרדום. אמנם חשוב חשבנו לפני שלוש שנים כי נוכל גם לשמוח בילדינו הקטנים, אולם בכדי שבני לא יתבייש כי נולד יהודי, נלך, נלך, ולא תהיה נסיגה!

כאשר יריתם בי בתותח[4] נתתי את הפקודה: "לא!" היום אתן את הפקודה: "כן!" אומנם לא תדעו רחמים עלינו, אך זאת הפעם לא נדע רחמים גם כלפיך – זאת תהית מלחמה לחיים או למוות!

למען השם, עריצים אטומי־לב, חוסו על העם זה בטרם תיפתח הרעה. אותנו לא תכניעו, כי אין כוח בעולם שיכניע את כוח חיילי האצ"ל!

היום הזה אני מודיע לכם, כי לא תהיה עוד ממשלה יהודית ולא תהיה לכם הזכות המוסרית בישראל.

ממשלה זו, שתפתח במשא־ומתן עם המרצחים משמידי עמנו, תהיה ממשלת זדון שתבסס את שלטונה על כידון ורימון!

אזכיר לך, אדון בן־גוריון, אם העמדת את הקריירה שלך על משא־ומתן – גם בווין העמיד על הקלף שלנו את הקריירה שלו, וסופך כסופו של בווין!

כאשר אנו אומרים שניתן את הנפש, ניתנה בכל מחיר. גם אם נגזר עלי למות, וגם אם נגזר עלי לא לראות את בני הקטן בשמחתו מאשר לראותו בחרפתו.

או חרות או מוות! אין נסיגה! באם חרפה זו תקום, אם זה יהיה, לא נראה אותה כממשלה יהודית.

למחרת קבלת החלטה זו נשלח את המכתבים ונודיע כי אין משלמים מיסים לממשלה ההולכת למשא־ומתן עם הגרמנים. או כסף גרמני, או כסף יהודי – שניהם יחד לא ייתכנו. מיסים תקבלו בכוח, שירותים בכוח – שום דבר לא יינתן מרצוננו החופשי.

לא יהיו לך מספיק בתי־סוהר כדי לסגור את כל המתנגדים!

אך יותר מזה עלינו לדבר אל הנציגים הדתיים. עומדים כאן אלפי יהודים דתיים ורואים איך היינו לבוז, איך היינו לחרפה. דרכי ציון אבלות. הנציגות הדתית עומדת למחוק פסוק מן התורה: "מחה תמחה את זכר עמלק", כי יילחם ה' בעמלק אם עם ה' עומד לפתוח במשא־ומתן של חרפה זו.

דעו לכם, שרים דתיים: כף רגלכם לא תדרוך עוד בבית כנסת, שום קורבן מצידכם לא ייצרה, שפתותיכם שידובבו תפילה – הבל בפיהן, כי אתם מכורים לעגל הזהב.

זהו אחד הרגעים המכריעים אצלנו ואצל העם היהודי. אני יודע שאנו פותחים בדרך ייסורים חדשה. ואומנם גם לפני שלוש שנים חשבנו: האם לא מוטב לראות בשמחת הילד? אך אם יהיה צורך, אחדש את המלחמה, ובמלחמה זו תלווה אותנו רוח המיליונים מכל הארצות, מהכבשנים ותאי הגזים, שציוו לנו לא לשאת ולא לתת.

חרם על גרמניה עדי עד!

חרם על דורשי שלום עם גרמניה!

4 במהלך סיכול פריקת הנשק מאוניית האצ"ל "אלטלנה" בידי צה"ל בחוף ת"א, 22.6.1948.

ממשלה זו, שתיכנס למשא־ומתן איתה – פושעת היא!

בן־גוריון – פושע!

שרת – פושע!

הדבר לא יקום ולא יהיה אלא על גופותינו, על נפשותינו ודמנו.

ועתה הרשו נא לי ללכת לשם, לכנסת, לנסות ברגע האחרון – ומי ייתן וה׳ יצליח דרכי ויכניס בלבם אמונה – לפחות אצל הדתיים – לבל יקבלו את מיליוני הדולרים בכדי להקים ״סולל בונה״ חדש. אולי ירחם השם. אך זיכרו: זאת תהיה מלחמה קשה של שנים. שוב ניפרד מילדינו ומשפחותינו. אך אין דבר, בשם הדם, בנושאנו על שפתותינו את זכר אבינו זאב ז׳בוטינסקי, אנו נשבעים לא להבליג נוכח החרפה.

לכו, איתי, ואל תפחדו מרימוני הגזים. תאמרו לשוטרים היהודים: גם אתה יהודי! אין לנו אפשרות להסכים לזה, אל תרימו יד, כי אין אנו נלחמים על לחם, איננו נלחמים נגד קיצוב – על נשמת העם וכבוד האומה נלחמים.

לכו, אלוהים בלבכם ודגל טוהר האומה בנפשותיכם. בשם ירושלים ועולי הגרדום, בשם זאב ז׳בוטינסקי – הבענו נכונות והקרבה.

נרים כולנו יד[5] ונישבע בשם ירושלים, בשם עולי הגרדום, בשם זאב ז׳בוטינסקי: אם אשכחך חרפת ההשמדה תשכח ימיני, תדבק לשוני לחיכי אם לא אזכרנה, אם לא אעלה חרפת ההשמדה בראש יגוני.

בני ירושלים, למערכה על כבוד ישראל ועתידו – כה ייתן וכה יוסיף אלוקי ישראל!

5 כתב העיתון הוסיף כאן: ״מחזה מזעזע ומסעיר: עשרת אלפי ידיים מורמות בבת־אחת ומוחזקות עד הסוף״.

מלחמת אבנים ואלות

כשדה־קרב נראתה אמש הרחבה שליד הכנסת בין בניין הכנסת ובין פינת הרחובות בן־יהודה והמלך ג'ורג'. שוטרים ומפגינים עמדו אלה מול אלה במלחמת אבנים ואלות.

לפני צאת ההפגנה התקיימה בכיכר ציון בירושלים אסיפה מטעם "תנועת החרות". כמה אלפי איש התאספו והאזינו לנאומיהם של פרופ' י. קלוזנר ומ. בגין. זמן קצר לפני שעה 4 אחרי הצהרים הופיעו בכיכר ציון צעירים מאנשי אצ"ל לשעבר, שהפסיקו את התנועה וכיוונו את המכוניות לרחובות צדדיים.

ראשון הנואמים היה י. פריימן ממרכז "חרות" בירושלים ואחריו נאם הפרופ' קלוזנר, שתקף קשות את המו"מ עם גרמניה על שילומים. אחר־כך פתח מר מ. בגין בנאומו.

מר בגין הזכיר את הקורבנות של העם היהודי ובהגיעו לענין השילומים אמר: "ראש ממשלה יהודי עומד שם ומכריז על קבלת כסף מהגרמנים למען 'סולל בונה'. לא יקום ולא יהיה מו"מ עם גרמניה". הוא קרא לבן־גוריון שלא "להניח מוקש מתחת לבית ישראל אשר עלול לגרום להתפוצצותו על יושביו. אין קורבן שלא נקריב. ניהרג ולא יעבור הדבר".

"זו תהיה מלחמה לחיים ולמוות", צווח. "היום אתן את הפקודה: דם! לא תהיה נסיגה. אין כוח שיכניע את חיילי הארגון הצבאי הלאומי. ממשלה יהודית אשר תישא־ותיתן עם גרמניה לא תהא עוד ממשלה יהודית. זו תהיה ממשלה שתבסס את שלטונה על רימון וכידון מתוצרת גרמניה".

להלן עבר הנואם לדבר על אפשרות של התנגדות וצעק: "אם נגזר עלי למות ולא לראות את בני – טוב לי המוות מהחרפה".

מר בגין קרא את אזרחי המדינה להפסיק לשלם מיסים למחרת היום בו יוחלט על משא־ומתן עם גרמניה.

להלן תקף את המפלגות הדתיות ובין השאר כינה את ראש הממשלה, את שר החוץ ושר התחבורה "פושעים, עוכרי ישראל".

עם סיום דבריו קרא הנואם את המפגינים שלא לפחד וללכת לקראת השוטרים המזויינים ברימוני גז. "על אחריותי", צעק.

כמה אלפי מפגינים צעדו במעלה רחוב בן־יהודה. ליד פינת הרחובות בן־יהודה

1 מתוך "הארץ", 8.1.1952.

ורחוב הפועלים הוצב המחסום הראשון של המשטרה. שוטרים חבושי כובעי פלדה, מזויינים באלות ומגינים, עמדו בשורה מאחורי "קונצרטינה" של תיל ובמרחק כמה מטרים מהם שרשרת שוטרים שנייה. המפגינים, שהגיעו עד לגדר התיל, נעצרו לרגע אולם צעיר שרץ בראש המפגינים תפס את "קונצרטינת" התיל מהקצה והזיזה לצד הכביש. איש מהשוטרים שעמדו שם לא עשה דבר והדרך היתה פתוחה למפגינים להתקדם. גל המפגינים הראשון דחף את השוטרים שכמעט ולא התנגדו. איש מהם לא השתמש באלות או בפצצות מדמיעות, והמפגינים הגיעו כעבור שניות מספר עד לפינת רחובות בן־יהודה והמלך ג'ורג'. כאן נעצרו לכמה דקות על־ידי זרם מים ממכונית מכבי האש, אולם לאחר דקות מספר נסתיים כנראה מלאי המים ומכונית הכבאים עזבה את המקום. המפגינים בצעקות פרצו "קדימה" עד לכ־200 מטר מבניין הכנסת במקום שהמשטרה הצליחה לעצור את גל המפגינים. פצצות עשן שנזרקו הן ברחוב בן־יהודה והן ברחוב המלך ג'ורג' עיכבו את המתפרצים לעבר הכנסת לזמן קצר, אולם הרוח שנשבה העבירה את העשן המדמיע ומייד עם התבהר האויר הוסיפו המפגינים להתקדם.

סמוך לשעה 6 בערב החל רם־קול שליד כיכר ההסתדרות בקריאות נגד המשא־ומתן – היה זה הרם־קול של מק"י, שכינס אסיפה בכיכר ההסתדרות. כאן אפשר היה לראות קבוצת עולים חדשים, לבושים בגדי עבודה, ועל דש בגדיהם הטלאי הצהוב המקורי שהוכרחו לענוד במחנות הריכוז. אסיפה זו הביאה גל נוסף של מפגינים, שהצטרפו למפגיני "חרות".

ההתנגשויות נמשכו בכל הרחובות שסביב בניין הכנסת כשעתיים. המפגינים הצליחו להגיע עד למכוניות שעמדו ליד הכנסת.

על כוחות המשטרה פקדו קציני משטרה רבים ובכללם עוזר המפקח הכללי מר עמוס בן־גוריון, מפקד משטרת המחוז מר לוי אברהמי ואחרים. בין הקצינים שנפצעו, מפקד נפת הבירה מר י. מייבר, מפקד הענף הכלכלי מר איילון, הקצין גבאי והקצין שילוני.

65 שוטרים פצועים הובאו ונרשמו בתחנת מגן דוד אדום בירושלים. לסופרנו נמסר כי שוטרים רבים שנפצעו רק פצעים קלים באבנים ובמקלות לא נרשמו כלל בתחנת העזרה הראשונה. שניים מאנשי מכבי האש נפצעו והובאו למגן דוד אדום ו־21 אזרחים, כנראה מבין המפגינים, קיבלו אף הם עזרה ראשונה בתחנה. תחנת מגן דוד אדום, שסופרנו ביקר בה זמן קצר לאחר הפסקת ההתנגשויות, נראתה כבית חולים צבאי מלא פצועים. רופאים רבים שגויסו יחד עם מתנדבות מגן דוד אדום טיפלו בהם.

שוטרים רבים נחבשו והועברו, בגלל חוסר מקום, לבניין מטה המשטרה הסמוך שהפך בית חולים. מיטות ארעיות, ועליהן עשרות שוטרים פצועים, הונחו במסדרונות מטה המשטרה ובחדריו.

כ־70 אזרחים נעצרו על־ידי המשטרה במשך ההפגנה והועברו למטה המשטרה לחקירה.

בחצות מוסר סופרנו בירושלים: הסיכום של הפצועים שקיבלו טיפול בתחנת העזרה הראשונה של מד"א הוא: 69 שוטרים, 36 אזרחים, מהם 2 מכבי האש ו־2 חיילים שכנראה עברו במקום ונפצעו.

עשרות חלונות ראווה, מכוניות וחלונות בבניינים שבסביבת הכנסת ניזוקו. מכוניתו של דר' הראל, חבר הכנסת מסיעת "הציונים הכלליים", נשרפה ו־3 מכוניות אחרות, בהן טנדר משטרה, שעמדו ליד בניין הכנסת אמש, ניזוקו קשה.

התפרעות ההמון הגיעה עד כדי עצירת אמבולנסים שחשו להעברת פצועים מהמקום לתחנת העזרה הראשונה. נהג אמבולנס של מגן דוד אדום, יונה יצחק, סיפר לסופרנו כי כשהאמבולנס הוביל שוטר פצוע, נעצר על־ידי קבוצת־מפגינים שביקשו להוציא את השוטר הפצוע מהאמבולנס ולהכותו. הנהג הציל את הפצוע מידיהם. כל שמשות אמבולנס אחר, שעסק ללא הרף בהעברת שוטרים ואזרחים פצועים, נופצו, ואבנים הוטלו לרוב האמבולנסים שעברו במקום.

*

כמה מאות איש בלבד נכחו אמש ב־6 בכיכר מוגרבי בתל־אביב בעצרת המחאה, שנערכה מטעם "תנועת השלום" בישראל נגד המשא־ומתן עם גרמניה.

"ההכרעה לא תיפול בכנסת אלא בקרב העם", אמר חבר הכנסת דר' מ. סנה. בהמשך דבריו הזהיר את הממשלה שלא להיכנס למשא־ומתן עם ממשלת בון. בסיום דבריו דרש מהקהל להרים יד ימינו ולהישבע נגד המשא־ומתן.

הנואמים האחרים בעצרת היו ה"ה י. מאיוס, מ. אלפן, רות לוביץ' ויצחק צוקרמן.

מטר אבנים מבחוץ – סערת רוחות בפנים

הכנסת הוכנסה אמש אל תוך המערבולת שהתחוללה סביב בניינה[2], כשבעת הדיון על השילומים נשמעו באולם הישיבות הדי התפוצצויות, נזרקו אבנים בעד החלונות אל תוך האולם, נפלו פנימה רסיסי השמשות המנופצות, ובעד החלונות הפתוחים חדרו עשן ואדים מדמיעים מן הפצצות שנזרקו בחוץ. אותה שעה הסעירו את הרוחות בכנסת גם התנגשויות מתמידות שהחלו בעת נאומו של מר י. רפאל (הפועל המזרחי) והגיעו לשיאן בעת נאומו של מר מ. בגין (חרות).

דקות ספורות אחרי הצלצול הראשון זרמו חברי הכנסת לאולם הישיבות וליד שולחן הממשלה התיישבו ראש הממשלה וכל השרים. היציע היה מלא. נראו ראשי המוסדות הלאומיים והציבוריים, והשיחות הרבות שהתנהלו באנגלית העידו על נוכחותם של תיירים רבים, ובכללם כמה עסקנים ידועי־שם. מתא העיתונאים עקבו אחרי הדיונים, מלבד עשרות נציגי העיתונות הישראלית, גם באי־כוחן של כל סוכנויות המודיעין הבינלאומיות. פקידים גבוהים של כל משרדי הממשלה הצטופפו על הספסלים הנועדים לפקידים.

בתחילת הישיבה, שיושב־ראש הכנסת מר י. שפרינצק פתח אותה, מסר מר מ. בגין (חרות) את הצהרת האמונים בהתאם לחוק המעבר – מאחר שעד כה לא השתתף באף ישיבה אחת של הכנסת השנייה.[3]

בשעה 4.30 קיבל ראש הממשלה דוד בן־גוריון רשות הדיבור. הודעתו נמשכה דקות ונשמעה בשקט.

בשעה 5.30, בעת נאומו של י. חזן (מפ"ם) נשמעו באולם הכנסת צעקות מן הרחוב והדי התפוצצויות – בשלב זה עוד ממרחק־מה מן הכנסת. כמה דקות אחרי־כן, בעוד מר חזן מדבר, נכנס לאולם דר' י. בדר (חרות) וצעק וחזר וצעק כשהוא רועד כולו: "גזים נגד יהודים! בזה אתם מקבילים את השילומים?"

1 מתוך "הארץ", 8.1.1952.

2 בניין פרומין, רח' המלך ג'ורג' 26, ירושלים. אולם ישיבות המליאה היה במפלס הרחוב.

3 "במסע הבחירות [לכנסת השנייה] סייר בגין ברחבי המדינה ונשא נאומים נלהבים, אך התוצאות היו מאכזבות. 'חרות' צנחה מ־14 מושבים ל־8. תגובות הדחייה שספג מהעם 'השפיעה מאוד על בגין'. לאחר התבוסה כינס בגין את פעילי 'חרות' והודיע שהוא פורש וכי יהיה עורך־דין. [...] כאשר שבה הכנסת והתכנסה ב־20.8.1951 הוא לא היה במליאה כדי להישבע אמונים. תחת זאת שהה בביתו [...] בגין הביע מרירות ועייפות וגם רגשי אשם על כישלון המפלגה. הוא גם הרגיש שהציבור שכח את המרד שלו ובחר בבן־גוריון ובתוכנית החלוקה [...] בסתיו יצא בגין עם [רעייתו] עליזה לחופשה באירופה. מה שהחזיר אותו בבהילות לכנסת היה הדיון בנושא השילומים מגרמניה" (עפר גרוזברד, *מנחם בגין*, דיוקנו של מנהיג, רסלינג 2006, עמ' 116). ר' גם: י' ויץ, "פרגמטיסט מיוסר", "הארץ", 8.3.2007.

אותו רגע קיבלו חברי הכנסת "טעם ריח" מפצצות האדים שנזרקו בחוץ. מר שפרינצק הצהיר: "אנו יושבים בכנסת. חברי הכנסת, אל תפריעו את הדיונים שלנו".

בדר: "אנו בארץ ישראל!"

שפרינצק: "נכון, אך בכנסת למדינת ישראל נמצאים אנו".

ההתנגשויות בתוך האולם נתחדשו כאשר הנואם הבא י. רפאל ("הפועל המזרחי") ביקש לנהל את הדיון באוירה של "שקט ונחת", וגינה היסטריה מאורגנת ומלאכותית. חברי "חרות" שיסעו אותו בהתמדה. יוזמת השיסוע עברה לידי "הציונים הכלליים" כאשר מר רפאל שאל את מר ברנשטיין מדוע הוא שותק על אף התנגדותו לקו מפלגתו. "הכלליים" צעקו: "ומה עם ורהפטיג וגנחובסקי? מדוע אינך מדבר על השקט־לא־שקט ב'הפועל המזרחי'?"

כשמר רפאל ציין כי כולם מדברים כאן לשם שמים, קפץ ממקומו זקן חברי הכנסת דר' ח. בוגר (כלליים) וצעק בהתמדה: "ואתה מדבר לשם שמים?" יתר "הכלליים" הצטרפו לדר' בוגר, ומימין ומשמאל נשמעו צעקות גנאי הדדיות. רק בקושי החזיר מר שפרינצק את הסדר על כנו.

מייד עוררו קריאותיו של מר וילנר (מק"י) התפרצות חדשה.

וילנר: "איזו צביעות! בחוץ רוצחים אנשים וכאן יושבים בשלווה!"

אנשי מפא"י ענו: "אתם הבאתם את האנשים הנה!"

וילנר: "לפני הכנסת נשפך דם יהודי!"

אותה שעה נזרקו אבנים אל חלונות אולם הישיבות. כמה שמשות נופצו. רסיסי זכוכית עפו לכל צד ואבק ועשן חדרו פנימה.

חברי כנסת רבים, שספסליהם ליד החלונות שבקירבת רחוב המלך ג'ורג', קפצו ממקומותיהם וחשו לעבר שולחן הממשלה והבמה. העיתונאים, שעל גביהם נפלו רסיסים, רצו לחדר המדרגות שבין האולם ובין היציע. מכל צד נשמעו צעקות, שבהן השתלבו הצעקות שמבחוץ והצפצופים ושריקות המשטרה. נשמע גם קול הצופרות של מכוניות מגן דוד אדום. לפתע חדרו פנימה גם אדים מדמיעים, וכל הנוכחים באולם החלו "לבכות מאונס".

י. רפאל המשיך בנאומו אף על פי שדמעות זלגו מעיניו. כל השרים נשארו במקומותיהם, גם שר המשטרה מר שיטרית. מר בן־גוריון חש כמה פעמים החוצה כדי להיווכח במתרחש, אך מדי פעם חזר לאולם והתיישב על כורסתו. מר שפרינצק המשיך בקור רוח בניהול הישיבה.

בתחילת נאומו של מ. בגין (חרות) הגיעה המתיחות לשיאה. מדי רגע עפו אבנים אל תוך האולם, ואדים זרמו פנימה ללא מחסום מאחר שכמעט כל השמשות כבר נופצו. כשמר בגין דיבר על "שחיתות", שיסע אותו ש. לביא (מפא"י): "ואתה המושחת ביותר". כשכמעט כל חברי הכנסת הצטופפו בשתי פינות האולם, נשמעו צעקות מגרונות

צרודים: "פשיסט" "לא – אתה פשיסט". הגב' עדה מימון (מפא"י) חשה בהתרגשות עצומה לעבר הדוכן, אך חבריה לסיעה מנעו בעדה להתקרב למר בגין. אחר־כך הביא אינצידנט זה לידי אינצידנט בין הגב' מימון ובין הגב' א. רזיאל־נאור (חרות).

דר' ח. רובין (מפ"ם), שלא זז ממקומו בקירבת אחד החלונות, הרגיש לפתע בכאב בקודקוד ראשו, וכשנגע בידו ראה כי ידו רוויה בדם. דר' ב.צ. הראל ("כלליים"), שהוא רופא, הגיש לו מייד עזרה ראשונה, הוביל אותו לחדר הסמוך, בדק את הפצע וחבש את ראשו. נסתבר כי מצבו של דר' רובין אינו רציני ועצמות לא נפגעו. לאחר שהחליף כוח מזעזוע קל השתתף דר' רובין בישיבת ועדת הכנסת.

מקרה זה של פציעת נציג־עם בתוך אולם נציגות העם הוסיף להתרגשות הכללית ואיש שוב לא התאפק, והצעקות צרמו את האוזן – בעוד שסגן היושב־ראש י. סרלין השתדל כמיטב כוח השכנוע שלו לשמור על ניהול הישיבה והמשכת הדיון.

טרם נרגעו הרוחות – ומעל הבמה ניתן אות להתפרצות שעלתה בחומרתה על כל המאורעות הקודמים: כשמר בגין גינה בחריפות את עמדת הממשלה, שיסע אותו ראש הממשלה, בהצביעו על החלונות: "מי הביא הנה את החוליגנים האלה?"

(לפי גירסת שמיעה אחרת, קרא מר בן־גוריון: "... החוליגנים שלכם").

בגין – לראש הממשלה: "אתה חוליגן!"

חברי הכנסת כמעט מכל הסיעות הגיבו על הערה זו בקריאות מחאה וגנאי נגד מר בגין. עברו דקות עד כי מר סרלין הצליח להשמיע את קולו. מאחר שלא רצה לסמוך על מישמע אוזניו, הוא ביקש מאת ראש הממשלה להגיד לו באילו מילים שיסע את הנואם. מר בן־גוריון נענה למשאלה זו מכס הנשיאות, ומר סרלין קבע כי הערת מר בן־גוריון לא חרגה מגדר פרלמנטרי ולא היתה מכוונת כלפי חבר כנסת, בעוד שמר בגין פגע אישית בראש הממשלה.

אך מר בגין דחה דרישת היושב־ראש לחזור בו מדבריו באומרו: "לא – אלא אם גם הוא יחזור בו מדבריו".

מר סרלין שלל טענה זו ועמד על דרישתו, בציינו כי מר בגין לא יורשה להמשיך בנאומו אלא אחרי שיחזור בו מדבריו הפוגעים. בגין: "לא! כשאני לא אדבר, איש לא ידבר!"

המתח באולם עלה מדי רגע והיה חשש שיגיעו לידי תיגרת ידיים. מר סרלין אמר נואש ונעל את הישיבה בשעה 6.45. יחד עם זה קרא יושב ראש ועדת הכנסת ד. בר־רב־האי: "ועדת הכנסת מתכנסת מייד". כעבור דקה הודיע מזכיר הכנסת, שהישיבה תתחדש בשעה 8.

בעת ההפסקה נתכנסה הממשלה. נמסר דוח על המתרחש בעיר וסביב בניין הכנסת. הוחלט ששום לחץ טרור לא ישפיע על הממשלה – לא לגופו של העניין הנידון ולא בדבר הפרוצדורה הפרלמנטרית.

ועדת הכנסת החליטה כמעט פה־אחד (נגד קולות "חרות") לדרוש מאת מר בגין לחזור בו במפורש מהערותיו הן כלפי מר בן־גוריון והן ש"איש לא ידבר". כמו כן הוחלט: במקרה ולא יציית לדרישה זו, תינטל ממנו רשות הדיבור והוא ייענש בהוצאה מן האולם למשך ישיבה אחת.

בתום ישיבת הוועדה התכנסה נשיאות הכנסת, שעליה רבצה האחריות לביצוע ההחלטה. התנהל משא־ומתן עם מר בגין. כמה מחברי הכנסת מכל הסיעות ביקשו להשפיע על מר בגין שיציית לדרישת הוועדה וימנע בזה מסקנות מרחיקות לכת ומצערות.

בשעה 8.30 צילצלו לפתיחת הישיבה, ועם יתר חברי הכנסת חזר גם מר בגין לאולם. אך ישיבת הנשיאות נמשכה עד שעה 9.30. בעוד שכולם ציפו להתנגשויות נוספות וחמורות מן הקודמות, יצא מר בגין לפרוזדור וברגע האחרון נודע כי האינצידנט יחוסל ללא כל צורך ב"עונשין".

בשעה 9.33 פתח מר סרלין את ישיבת הערב והודיע כי מר בגין חזר בו מדבריו שפגעו בכבודו האישי של ראש הממשלה, וגם מן המשפט השני. מר סרלין הביע צערו – בציינו כי בזה הוא מבטא ודאי את רגשות הבית כולו – על כל ההתנגשויות שאירעו לפני נאומו של מר בגין ובעת נאומו, באשר כל זה לא הלם את כבוד הכנסת. בפנותו אל כל חברי הכנסת, ביקש מר סרלין לנהל את הדיון, שהוא חמור בלאו־הכי, בקור־רוח ולחוס על כבוד הבית, ולפחות על כבוד הבית פנימה, ולאפשר את סיום הדיון – תהא תוצאתו מה שתהא, כראוי לכנסת ישראל.

מר בגין קיבל מחדש רשות הדיבור, אישר את הודעת היושב־ראש והוסיף כי הוא לוקח חזרה את דבריו לא תחת לחץ או בגלל איומים בהוצאתו מן האולם, אלא "כיוון שיש לי עוד למלא תפקיד כאן, שאולי תפקידי האחרון, ואמלא אותו עד תומו". בהמשך דבריו נסתבר כי הוא התכוון ל"סיום תפקידו" על־ידי כליאתו, והוא ציין כי הוא מוותר על חסינותו הפרלמנטרית כדי לעבור למחנה הריכוז יחד עם המפגינים.[4]

4 בראש גיליון "חרות" ב־9.1.1952 פורסמה הידיעה הבאה: "בקשר עם הידיעה שפורסמה ב'קול ישראל' על מהלך ישיבת הכנסת שלשום, מבקש מר מ' בגין להעיר כי הוא לא חזר בו מדברי האמת שהוא השמיע באוזניו של א'[דון] בן־גוריון. באחת ההזדמנויות ההכרחיות אמר מ' בגין לא' בן־גוריון: 'אתה רוצח ופושע'. בהזדמנות אחרת ובשעת הנאום אמר לו: 'אתה חוליגן'. מר בגין הסכים, כדי לסיים את נאומו, לחזור בו מהמילה 'חוליגן' מסיבה פשוטה: התוארים 'פושע' ו'רוצח' הולמים יותר את האדון בן־גוריון".

הטרור נגד ריבונות ישראל וחרותה ייעקר מן השורש

אתמול הורמה יד זידונה על ריבונות הכנסת. נעשתה התחלה להרוס הדמוקרטיה בישראל. הוכרז, שלא נבחרי האומה יכריעו במדיניות ישראל אלא אנשי האגרוף והרצח הפוליטי.

אספסוף פרוע ומוסת של אנשי אצ"ל והקומוניסטים הסתער על בניין הכנסת וזרק לתוכה אבנים. כנופיות של פורעים התנפלו על שוטרי ישראל – שוטרים שברובם הם עולים חדשים, ששירתו בצבא ההגנה לישראל והשתתפו במלחמת השחרור ומונו לשמור על כבוד הכנסת וביטחונם של נבחרי העם וממשלתו. יותר ממאה שוטרים נפצעו. ביקרתי היום הפצועים במטה המשטרה וראיתי שוטרים נפגעים ונפצעים, אשר לאחר שהוכו במקלות ונפגעו באבנים על־ידי הפורעים, נפלו ארצה, והפורעים המוסתים רמסו אותם והוסיפו להכותם.

ראשו ומארגנו של "המרד" הזה, מר מנחם בגין, עמד אתמול בכיכר ציון בירושלים והסית ההמונים. כפי שנתפרסם הבוקר בעיתון "חרות" הוא אמר: "כאשר יריתם בנו בתותה, אז נתתי פקודה: לא! היום אתן את הפקודה: כן! זו תהיה מלחמה לחיים או למוות".

כראש הממשלה וכשר הביטחון, הממונה מטעם העם השוכן בציון מאז קמה מדינת ישראל על שלומה וביטחונה של המדינה ושל העם היושב בתוכה, אני רואה חובה לעצמי גם לספר לעם על חומרת המזימה הפושעת והבוגדנית, אשר פתחו בה אתמול אנשי אצ"ל לשעבר בעזרתם ובתמיכתם של ה"יֶבְסֶקִים",[2] וגם להבטיח לעם שנאחזו וייאחזו בכל האמצעים הדרושים – ואני מדגיש בכל האמצעים – לשמור על ריבונות הכנסת, על קיום הדמוקרטיה, על חופש ההכרעה של הרוב ועל שמירת החוק והביטחון והשלום של ישראל.

עלי קודם כל להביע השתתפותי העמוקה בצערם של השוטרים, אשר מילאו אתמול את חובתם באמונה, במסירות ובהבלגה יוצאת מן הכלל. הם עמדו במבחן קשה. המון פרוע ומשוסה, מזויין במקלות ובאבנים ובפצצות גז, ברחובות ועל גגות הבתים, הסתער עליהם באכזריות מטורפת – והשוטרים ידעו להבליג ולקיים עד הסוף הפקודה שניתנה להם לא להשתמש בנשק חם, ואם כי רבים מהשוטרים נפצעו ושתתו דם לא נמצא אף אחד ביניהם שעבר על הפקודה. אני בטוח שלא רק ממשלת

1 לפי "דבר", 9.1.1952.

2 אנשי ה"יֶבְסֶקְצִיָה" – הסיעה היהודית (יֶבְרִיסְקַיָה סֶקְצִיָה) במפלגה הקומ' הסובייטית. ראשיה עמדו בראש פעולות החיסול של כל הארגונים והמוסדות היהודיים הלא־קומוניסטים בבריה"מ.

ישראל, אלא עם ישראל כולו, יוקיר התנהגות מופתית וממושמעת זו. יחד עם זאת עלי להתרות ולהזהיר כנופיות הפורעים ומנהיגיהם שלא ינצלו יותר מדי מידת ההבלגה של המשטרה ולא יסמכו על כך – אם יהיה הכרח, ישתמשו נגד הפורעים והטרוריסטים בכל הכוחות ובכל האמצעים הכשרים אשר ברשות המדינה, ללא יוצא מן הכלל, להגנת החוק והחיים של שומרי החוק.

אינני מזלזל בהכרזתו של מר מנחם בגין, שהוא מתכונן ל"מלחמה לחיים ולמוות". גם אין לי כל אשליה למי מכוונים האיומים האלה. וגם ידעתי שלא קשה ביותר לבצע מעשי רצח נגד אנשי הממשלה, שיש לי הכבוד הרב לעמוד בראשה. לא נעלם ממני מיהו המטרה הראשונה בתוכניתו של מר בגין במלחמה שהוא הכריז "לחיים ולמוות". ואני רואה לחובתי להודיע לעם כראש הממשלה וכשר הביטחון: אל בהלה ואל פחד! יש די כוחות ואמצעים בידי המדינה להגן על ריבונותה וחרותה של ישראל, ולמנוע השתלטות בריונים ורוצחים פוליטיים ומעשי טרור ממושכים במדינה. הצבא, המשטרה והעם השוחר חרות ועצמאות – הם הערובה הנאמנה והיעילה, שהמזימה הפושעת והמטורפת של הבריונים של "חרות" ותומכיהם ממק"י לא תקום ולא תהיה. מדינת ישראל לא תיהפך לא לספרד ולא לסוריה.[3]

האידיאולוגיה הטמאה של הפשיזם בגילוייו השונים בימין ובשמאל, האידיאולוגיה של השלטת מיעוט בכוח הטרור והאלמות, שנתפסו לה קבוצות מחוסרות ערך ומצפון בישראל – לא תקום ולא יינתן לה להרוס חרות העם וריבונותו, ואין כל יסוד לבהלה.

אין בדעתי ואסור לי להשלות העם: הסכנה אינה קטנה. ואם כי רוב דקלומיהם של מנהגי אצ"ל ו"חרות" אינם אלא דברי הבל, הפעם יש להתייחס לדבריהם ברצינות. גם אין אני מזלזל באומץ לב הגופני של אנשי אצ"ל, ואני יודע שאינם נרתעים ממאסר ומעונש. ואין בכוונתי להגיד לעם שהסכנה אינה חמורה. דברי מר בגין על "מלחמה לחיים ולמוות" אינם הפעם מליצה בעלמא, אלא הכרזה על טרור ומחתרת של טרור. אתמול ניפצו הבריונים שמשות הכנסת – איני יודע במה ובמי יפגעו מחר או מחרתיים. אבל אני רוצה ויכול להבטיח לעם שיש די רצון, כוח ואמצעים למדינת ישראל למנוע כל השתוללות טרוריסטית העלולה להרוס הדמוקרטיה ולסכן המדינה. יודע אני שהעם ברובו המכריע יעמוד איתן סביב נבחריו ויגן בכל האמצעים שבידו על החרות והריבונות של ישראל. המשטרה, הצבא והעם – בטוחים, ועליהם נשען כוח המדינה והם יעשו לאל כל מזימה טרוריסטית גם אם הטרוריסטים לא יירתעו משפיכות דמים ומרציחת נבחרי העם.

חבלי העצמאות של עם שחי אלפי שנים בשיעבוד, בנכר ובתלות, אינם קלים.

3 ספרד הפשיסטית, אז בשלטון הרודן פרנסיסקו פרנקו; סוריה, שם התחוללו בשנים 1949–1951 מספר הפיכות צבאיות אלימות.

בשנים המעטות של עצמאותנו עברו עלינו מבחנים חמורים, חיצוניים ופנימיים – ועמדנו בהם. נעמוד גם במבחן החדש הבא עלינו עכשיו מטעם אנשי "חרות" ותומכיהם הגלויים והנסתרים.

לבסוף עלי לפנות בדרישה נמרצת ורצינית להמון חברי וידידי ולכל איש ישר בישראל: איני יודע מה עלול לקרות בימים אלה לנבחרי העם. יקרה אשר יקרה. ידוע תדעו שעלינו לשמור על כל משמר על שלטון החוק ועל מרות המדינה ומוסדותיה המוסמכים. שמירת הביטחון במדינה ושל המדינה הוא בידי המשטרה והצבא, ועליהם ממונה הממשלה. רק הממשלה. ורק כוחות הביטחון המוסמכים יקיימו הסדר והחוק, ורק בתי המשפט, האזרחיים והצבאיים, ידונו וישפטו האשמים אשר עברו או יעברו את החוק. אל יעשה שום איש דין לעצמו, ואל נכניס חלילה בתוכנו את המנהגים הפרימיטיביים והחשוכים של גאולת דם כביכול.

מכיר אני לא פחות ממישהו בארץ מצב כוחות הביטחון - ויש לי אמון גמור ביכולתם לשלוט במצב.

הציבור נקרא לעירנות, לעמידה לעזרת כוחות הביטחון כשיידרשו, לעזרת המדינה – להגנת ריבונותה וחרותה, אבל אל ייעשה מצד מתנגדי הכנופיות והבריונים שום דבר מחוץ לסמכות הרישמית של כלי המדינה. ואני יכול להבטיח לעם היושב בציון, לעם היהודי בתפוצות ולדעת הקהל בעולם, שעם כל המבחן החמור המצפה לנו, ישראל תישאר מדינה חופשית ודמוקרטית, וריבונות הכנסת, סמכות הממשלה ושלטון החוק לא יעורערו. והטרור נגד ריבונותה וחרותה של מדינת ישראל ייעקר מן השורש, ללא כל רתיעה וללא כל פשרה.

דברי ראש הממשלה דוד בן־גוריון ב"קול ישראל", 8.1.1952

המאורעות סביב בניין הכנסת

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: לפני שאנו עוברים לסדר־היום עלינו לדון במה שקרה בכנסת בשבוע שעבר לאור כל הנעשה בארץ. היינו צריכים לדון על עניין זה גם אילו לא היה קורה שום דבר לפני שבוע בכנסת, כי קרה משהו לפני כמה שבועות בחיפה, דבר חמור ורציני.[2]

הדבר אשר היה בחיפה עבר, אבל הוא גילה הסכנה הצפויה למדינה. אחר־כך היה משהו בכנסת. עכשיו אפשר לראות הדברים באור נכון. יש להבדיל בין בגין לבין מפלגתו. כל אשר עשה – עשה על דעת עצמו, אבל בכל זאת קרה משהו שעוד לא קרה בפרלמנט אחר, מלבד כשהבולשביקים גירשו בכוח את האסיפה המייסדת בפטרוגרד (השר מ. שרת: גם קרומוול עשה דבר זה); (השר א. קפלן: הוא באמת תפס השלטון בכוח) – היה כפשע בין התפרצות המפגינים לאולם הישיבות, ואילו היה קורה זאת היתה שפיכות דמים נוראה, כי יותר ממאה ושלושים שוטרים יצאו מהשורה [נפצעו]. היתה פתאום תוספת כוח מהקומוניסטים. פעם אחת באו לאמור לי, שאין בכוח המשטרה לעמוד נגד המפגינים. ביקשתי להתקשר עם הצבא. לא מצאו מייד את הקשר, כי מזכירי הצבאי לא היה אז בעבודה. באה רק משטרה צבאית. כוח זה לא הספיק, כי יכלו לשלוח רק חמישים איש. ביקשתי להתקשר מייד עוד הפעם עם המפקד. מצאו את הקשר והצבא הגיע. הצבא לא עשה ולא כלום אלא עצם הופעתו היתה לה השפעה מוסרית על המפגינים.

מעשה כזה עוד לא קרה. אי־אפשר שהמדינה תעבור על כך בשתיקה. אני יותר מהרהר בקול מאשר מציע דבר מסויים. אני חייב להגיד לחברים פה, שזו אינה הסכנה היחידה. אינני יודע מי, וילנר או מיקוניס, הודיע שהקומוניסטים הם נגד טרור אישי. זה נכון. אבל ההרגשה היא שהם אינם נגד טרור בכלל. מי שהקים הבהלה הגדולה היה וילנר, שהתפרץ לאולם בצעקה ש"שופכים דם". כל הפרוגרמה שלהם בנויה על טרור. תפיסת השלטון בכוח – זהו טרור. הם אינם רוצחים [אישים] בודדים, אבל רבים נרצחו על־ידם. זה אומנם נעשה במשפט ולא בטרור, אבל רצח טרוצקי[3] לא

1 פרוטוקול הדיון בממשלה בסעיף 159, שנסב על האירועים שהתחוללו סביב בניין הכנסת ב־7.1.1952, ובסעיף 160 (חוק לתיקון דיני העונשין – תקיפת שוטרים, תשי"ב־1952), קוצר. להלן הובאו דברי המשתתפים רק ככל שנסבו על נושא האירועים בכנסת.

2 הכוונה לשביתת הימאים בנובמבר 1951 וההתכתשויות האלימות שאירעו סביבה.

3 ליאון טרוצקי (לב ברונשטיין) (1879–1940). מראשי המפלגה הבולשביקית. כקומיסר המלחמה בממשלה הבולשביקית הוליך את הצבא האדום לניצחון במלחמת האזרחים 1918–1920. אף שהיה שני ללנין נוצח ע"י סטלין וגורש מבריה"מ ב־1929. נרצח בידי סוכן סובייטי בגלות במקסיקו ב־1940.

היה במשפט. בדרך כלל הם אינם נוהגים בטרור אישי, אבל הם נוהגים בטרור. הם מאמינים בטרור, שולטים בטרור, מתכוונים לתפוס השלטון בטרור. אפילו במפ"ם אומרים, ויש בינינו כאלה המשוחחים עם אנשי מפ"ם, כי עוד נשארו קשרים כאשר היו במפלגה אחרת, ואנשי מפ"ם אומרים כי יתפסו השלטון באמצעים אחרים, לא בעזרת רוב בבחירות דמוקרטיות. זוהי אלימות, זהו טרור.

יש באַרץ ארבע מפלגות, שלוש מפלגות פוליטיות ואחת לא פוליטית, שהן אמונות על אלימות, ביניהן קבוצת שייב,[4] שאינה מודה בכלל במדינה, שאינה רוצה להכיר את ה"מדינונת". שתיים אינן מדברות על טרור אישי, אבל כל הפילוסופיה שלהן היא פילוסופיה של שלטון בכוח, וצריכים להתייחס ברצינות לאנשים אלה. הם מאמינים באלימות. בחיפה היתה חזרה למעשה זה.

מפלגת "חרות" מסתייגת מכל מה שקרה סביב הכנסת. בגין אינו תלוי במפלגה, וגם אם נניח שהוא יירתע, הרי כל קבוצה יכולה לעסוק בטרור. איני חושב שהסכנה היא בטרור אישי. הסכנה היא במעשי אלימות, ומעשי אלימות אינם עושים מייד, לא תופסים מייד השלטון, בייחוד לא שתי המפלגות משמאל. אין עושים זאת בבת־אחת. עכשיו מסתייגות גם מפלגות אלו, אבל בשעת מעשה היתה גם תמיכה גלויה של וילנר ומיקוניס. גם עיתון מפ"ם תיאר את המעשה כאילו הכל נעשה מעצמו.

ישראל אינה המדינה הראשונה. אנו צריכים לראות את הדברים לאור הנעשה במדינות אחרות, ואני אזכיר רק מה שקרה בשתי מדינות: בגרמניה וברוסיה. גרמניה היתה מדינה דמוקרטית. היו בה 12 מיליון חברי מפלגות השמאל, 7 מיליון סוציאל־דמוקרטים ו־5 מיליון קומוניסטים. הם נעלמו. הם התנדפו כשבא היטלר – והיטלר קיבל השלטון כמעט באופן ליגלי – בבחירות הצביעו כולם בעדו. אולי בודדים לא הצביעו, אבל לכל הפחות 11 מיליון משתי מפלגות אלו הצביעו בעדו. ברוסיה זה לא היה כך, אבל בגרמניה הצביעו. הם היו מיעוט. אני בטוח עד עכשיו שהנאצים היו מיעוט בעם הגרמני, אבל זה היה מיעוט אשר החליט לא להירתע משום אמצעי. אם הם יכלו לעשות זאת באופן ליגלי כביכול – מדוע לא יעשו כך? אבל אילו לא יכלו לעשות באופן ליגלי כביכול – היו עושים באופן בלתי־ליגלי.

השאר נרתעים מכוח. כל מוסריותה של הדמוקרטיה היא שנשענה לא על כוח. יש פסוק קלאסי בבן סירה: "אל תבקש להיות מושל, אם אין לך כוח להשבית זדון". בלי זה לא היתה אף מדינה אחת בעולם. אין מדינה יכולה בלי כוח להגן על עצמה, אלא אם כן יש שם משטר שאינם צריכים להשתמש בכוח. כלפי העם הנורווגי וכלפי

4 ישראל שייב־אלדד (1910–1996). מראשי לח"י. ראש האגף הימני של "מפלגת הלוחמים" שקמה מתוך לח"י ב־1948. שלל בתוקף את הסכם השילומים וקרא למניעתו באמצעים אלימים. סביבו התקבץ חוג שדגל בהקמת מלכות ישראל מן היאור עד הפרת. על אסיפת היסוד של "ברית ארץ־ישראלית נאמני מלכות" פורסמה מודעה בעיתון "חרות" ב־19.12.1951.

העם השוודי אינם צריכים להשתמש בכוח, אף כי גם לעמים אלה יש כוח. אבל לאסוננו, לפי שעה [אנו עדיין זקוקים לכוח]. אני מקווה שגם אנו נגיע לדרגה זו. לי יש אמונה בעם היהודי, נתגבר על זאת. איני בטוח אם זה ייקח שנים או דורות, אבל דמוקרטיה הנרתעת מכוח על מנת להגן על עצמה נדונה לכליה.

היה לנו כאן ויכוח קטן לפני אישור הממשלה. קראתי לפניכם קווי היסוד לתוכנית הממשלה, שבהם כתוב: "הגנת המשטר הדמוקרטי מכל פגיעה של מגמות טוטליטריות ודיקטטוריות ומתוך הקפדה על זכויות הזולת". מר שפירא[5] היה סבור אז שאין צורך בדברים אלה. אני חושב שמני אז הוא כבר יודע שיש צורך בדברים אלה. איני יודע עד כמה חברי הממשלה יודעים עד כמה דברים אלה חמורים.

בעניין הטרור האישי, אני כמעט בטוח שגם מפלגת "חרות" אינה רוצה בטרור אישי. אין זאת אומרת שלא ירצחו גרמנים בעוברם דרך לוד. אני חושב שאיש מן היושבים כאן אינו רוצה שירצחו עובר־אורח גרמני. איני יודע מה יהיה – כמו שמפלגה זו אינה שלטת בבגין, יכול בגין לא לשלוט באחרים.[6]

לא זו הסכנה. עד כמה שאני מכיר את המַטָרְיַה כיוצא רוסיה, אשר בנערותו ובבחרותו למד וידע את התנועה הסוציאליסטית שם, הטרור היה קדוש בעיני הסוציאליסטים ברוסיה, וזו אינה הסכנה האורבת למדינה זו. הסכנה אורבת מהפסיכולוגיה של אלימות. היא לא תבוא מייד לתפוס את השלטון. המפלגות אינן כל כך נאיביות וטפשיות. התכסיס שלהן הוא מקודם להחליש את הממשלה – כל ממשלה אם זו אינה ממשלתם – לבזות אותה, ליצור בקרב הציבור הרגשה של לית דין ולית דיין. לזרוע בוז ואי־אמון לממשלה, לעשות דברים כאלה שקרו בשבוע שעבר, לראות מה כוחן.

הדבר החמור שהיה פה הוא שזה היה סביב בניין הכנסת בשעה שנציגי העם התאספו לעבודת החקיקה שלהם. בחיפה היו גם כן מעשים כאלה. אלה היו תמרונים. אחר־כך, כאשר רואים שהציבור שותק, הממשלה אין לה כוח, משתמשים ביתר כוח וביתר אלימות. כאשר רואים שהתנאים בשלו, הממשלה מתפוררת, אז מופיעים במלוא הכוח ותופסים השלטון. יש פירוש רש"י, או אולי זה מדרש, למה נענש בן סורר ומורה – על שם סופו – יש לראות הדברים מראש, על כן העונש של בן סורר ומורה הוא קשה מאשר היה מגיע לו רק לפי מעשהו.[7]

גם אנו צריכים לראות את הדברים מראש. אין אנו יכולים לעבור על מה שנעשה

5 שר הפנים והדתות משה שפירא.

6 הכוונה לפרשת חנייתו של הכלכלן הגרמני שאכט בנמל התעופה לוד, ר' מסמך 14, עמ' 217, הע' 5.

7 על עונשו של בן סורר ומורה ר' *דברים* כא 18–21. במסכת סנהדרין ח', ה נאמר: "בן סורר ומורה נידון על שם סופו. ימות זכאי ואל ימות חייב. שלפי מעשיו של עכשיו אינו ראוי לעונש חמור זה, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו, שסופו שיכלה ממון אבותיו ויבקש לזלול ולסבוא ולא ימצא מעות ויצא ויהרוג את הבריות. ואל ימות חייב – לאחר שיעבור עברה שהוא חייב עליה מיתה".

בכנסת וסביב בניין הכנסת. אין אנו יכולים להתעלם מהמצב בכללו. יש מפלגות פוליטיות מחוץ ל"חרות", שאמונתן בכוח השלטון, ואמונה זו מלווה אידיאליזם ונכונות למסירות נפש. אין אנו צריכים לזלזל באנשים אלה. כאשר מיקוניס צרח בהיסטריה: "היבסקציה תשלוט פה!" זה היה מתוך אמונה, זהו הפנטיזם שלו, הוא מאמין בזאת. איני יודע אם הוא בעצמו, אבל יש להם אנשים שימסרו נפשם על כך. את מק"י איני מכיר כל כך, אבל במפ"ם יש אנשים שימסרו נפשם. אם יאמרו להם: לכו – ילכו.

אסור לנו לחכות עד הרגע האחרון. יש לפנינו שורה של בעיות. המדינה לדעתי היא מופקרת. המדינה היא מופקרת מפני שלא הספקנו לעשות החוקים הדרושים. ירשנו חוקי המנדט, שבהרבה דברים הם אינם כל כך רעים, אבל זה לא היה חוק של מדינה עצמאית. גם אילו היה החוק טוב, הוא אינו מיועד למדינה עצמאית. זהו חוק של קולוניה. אין לנו שום חוק להגנת המדינה.

אקח דבר קל, לא חמור. שום מדינה הגונה אינה סובלת שמשמיצים גם בעיתונות, בייחוד בפרלמנט שלה, ראשי מדינות ידידותיות (השר ד. יוסף: יש חוק כזה) – אתה אומר שיש חוק כזה, אבל איש אינו משתמש בו. החוק אינו ממלא תפקידו, כאילו לא היה. אין חוק המגן נגד הסתה נגד הצבא, אין חוק המגן על השוטר מפני הסתה.

הכרחי חוק. ביקשתי את שר המשפטים להכין חוק להגן על השוטרים. באנגליה, אם מישהו פוגע בשוטר בשעת מילוי תפקידו, דינו מאסר שמונה שנים. הפעם יהיה צורך להגיד לא "עד שמונה שנים", כי אם לקבוע גם המינימום ולומר "משלוש עד שמונה שנים".

עכשיו למסקנות. צריך יהיה, קודם כל, לבדוק מה אומר החוק בנוגע לפעולתו של בגין. כאשר מתברר שהוא בעצמו עשה זאת, יש יסוד לא כל כך להחמיר, לא להכניס לתוך זה את מפלגת "חרות". אין לנו עניין להטיל האחריות עליהם. זה לא יהיה הוגן מצידנו, גם לא יהיה מחוכם. לדעתי, הדבר הראשון צריכה הכנסת בעצמה לעשות: אי־אפשר שאדם יבוא לכנסת ויישבע כחבר הכנסת, ומייד ילך להסית את הציבור ובנאום אחר־כך בכנסת יתפאר: "אלו הם אבנים שלי", אחר־כך יאמר: "זה הנאום האחרון שלי בכנסת, אני מסלק מעלי החסינות" – והוא יישאר מחוקק במדינת ישראל. דבר זה לא ייתכן. הכנסת צריכה להחליט שאין לה שום מגע אישי עם ברנש זה. לדעתי אינו מסוכן, אבל אין לזלזל בהופעותיו. אין לזלזל בהופעות המורידות כבוד הכנסת, כי אם יֵרד כבוד הכנסת – הכל נגמר. אנו רק האורגן המבצע. ריבונות המדינה אינה בידי הממשלה. הריבונות היא בידי הכנסת.

הצטערתי מאוד לראות, שהיו שתי מפלגות שבשעת מעשה היו לגמרי איתם – אלו הם מפ"ם ומק"י. איני רוצה להגיד שגם "הציונים הכלליים" היו איתו, אבל היו

אישים אחדים בקרב "הציונים הכלליים", שבצורה מסויימת עמדו איתו – עם בגין. לא אומר שהמפלגה, ש"הציונים הכלליים" כולם בעד מעשיו. אני בטוח שרוב "הציונים הכלליים" נגד זה, גם נגד כל התכסיסים של ידידנו מר רוקח. אפילו אם נניח שכל "הציונים הכלליים" הם נגד מעשים כאלה, אם הכנסת תעבור על זאת בשתיקה – כבוד הכנסת יחולל. אין עוד דמוקרטיה אצלנו.

מפלגת "חרות" היא קבוצה קטנה, אבל שתי המפלגות האחרות יש להן עשרים חברים בכנסת. כוחן בארץ גדול יותר מאשר כוחן בכנסת. עלינו לכנס מחר חברינו בקואליציה ולדרוש להוציא לזמן רב את בגין מישיבות הכנסת. אין אני מציע כרגע שנחליט להגיש אותו למשפט, אם כי היועץ המשפטי חושב שיש לעשות זאת. גם אם אין מגישים תביעה משפטית נגדו, לא ייתכן שהכנסת תעבור על זאת בשתיקה. אם הכנסת מקבלת את הדין – דינה של הכנסת נגמר. אם דינה של הכנסת נגמר – מדינה דמוקרטית זו לא תתקיים.

אנו מוכרחים עוד השבוע להניח על שולחן הכנסת חוק הגנת השוטרים, עונשים קשים לתוקפים את השוטרים בשעת מילוי תפקידם.

השר מ. שפירא: כולנו ידענו פחות או יותר מה שמתהווה במחתרת של המדינה, באותן המפלגות שראש הממשלה הזכיר, אבל כאימרה הרוסית: "כל עוד שלא הרעים הרעם לא הצטלב האיכר", גם אנו לא עשינו דבר לפני שרעם הרעם. אנו חייבים ללמוד ממה שקרה. ראשית כל עלינו לחזק כוח ההגנה שלנו, כוח המשטרה, אבל יחד עם זה להחליש את המחתרת, שלדעתי מתפתחת והולכת. לדעתי, לאור מה שקרה, עלינו לקבל כמה חוקים. ראשית כל, חוק המגן על השוטר. כמו כן, עלינו לקבל חוק המגן על הכנסת (השר א. קפלן: חוק הגנת הכנסת מונח כבר על שולחן הכנסת); (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: זה אינו מספיק. זהו רק חוק חסינות בניין הכנסת) – חוק זה צריך לכלול גם את המסית והגורם לפגיעה בכנסת, לא רק הזורק אבן לבניין הכנסת צריך להיענש, אלא גם הגורם לזריקת האבן – הוא צריך להיות אחראי למעשים הנגרמים על־ידו.

עכשיו לעניין חסינות חברי הכנסת – עכשיו הזמן המתאים ביותר לשנות חוק החסינות של חברי הכנסת (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: מה שלא יעשה השכל יעשה הזמן) – כאשר אנו היינו כולנו יחד לא ראינו מה משמעותו של חוק החסינות כפי שהוא קיים כיום. הוא יכול ליהפך לרועץ למדינה, בייחוד כשיש בכנסת אנשים המסוגלים למעשים שונים.

עכשיו, בנוגע לסעיף האחרון: כיצד לנהוג ביחס לבגין? אם מישהו הזיק לעצמו ולמפלגה שלו, הרי זה היה בגין. לדעתי הוא חיסל עצמו מבחינה ציבורית, אבל גם הרס את המפלגה שלו. אין לי כל ספק שאיש זה, לאחר שהוא נשבע אמונים לכנסת,

הוא יפרוש ממנה, כי אין לו מה לעשות שם לאחר שנכשל בצורה כזאת. לא הייתי רוצה, בייחוד כאשר הוא נמצא בירידה כזאת, שאנו ניתן לו עזרה שהוא יוכל להופיע כקורבן או כנרדף. אם אנו נרצה לפגוע בו באופן אישי זה רק יחזקו, לא יחלישו. הוא חיסל עצמו במידה גדולה, גם הזיק למפלגתו. כנראה מה שעשה עשה על דעת עצמו – בניגוד, או בכל אופן לא שאל את מפלגתו. אולי ישנה קבוצה קטנה של אנשי מחתרת הלוחצים עליו, אבל אלה אינם נמצאים בכנסת. רוב חברי הכנסת של מפלגתו, עד כמה שיכולתי לבדוק אחר־כך, ראו שהוא גרם לאסון (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: היום יש מכתב יפה ב"הארץ" מאיש אצ"ל, המוחה נגד בגין) – זה אדם שהיה שמונה שנים חבר האצ"ל. ארבע שנים מזה היה אסור.[8] מה שאנו צריכים לעשות זהו פרסום הצהרת גינוי, אם כי כל המפלגות הסתייגו בנאומים שלהן ממעשה זה. אף על פי כן צריך להיות אקט כללי, והייתי רוצה להכניס לתוך זה עד כמה שאפשר גם "הציונים הכלליים" וגם מפ"ם (השר א. קפלן: אתה קורא עיתונים. אחרי נאומו של מר רוקח מאתמול חושב אתה שהוא יחתום יחד איתך על הצהרת גינוי?); (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: רוקח דורש לפטר את [העורך] הפטמן על מאמרו ביום ו' ב"הבוקר"[9]) – יש גם עניינים כלפי חוץ, כלפי העולם. אתם ודאי קראתם את מאמרו של קורטני[10] (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: זו חוצפה מצידו) – אין אני מדבר על מה שכתב בעניין השילומים, אבל מה שכתב על המקרה בכנסת, מה הרושם בעולם, עד כמה שאין מקום לדברים הללו.

עלינו להעמיד עכשיו בניסיון את "הציונים הכלליים" – אם יצטרפו להכרזה זו נגד אלה שגרמו לשפיכת דמים או לא יצטרפו. אם הם לא יצטרפו, תכריז זאת הקואליציה – מה קרה ואיך אנו רואים דבר זה, מה הסכנה שישנה בדבר, עד כמה שאנו דנים זאת לחובה (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: קרנסקי[11] בזמנו פירסם גם הוא הצהרות נגד לנין) – יחד עם זאת, צריכים אנו לקבל החוקים שמניתי. בדרך זו נוכל ללכת למען חזק את כוחנו.

---

8 הכותב: מנחם אביגדור, ירושלים.

9 ברשימתו "על הסתערות שנכשלה" כתב יוסף הפטמן: "מלבד השליטה במדינה נמסר לידיה [של מפא"י] גם שוט השומר על הכנסת והדמוקרטיה מפני הפשיזם, כביכול" (11.1.52).

10 רוי אלסטון, עיתונאי אנגלי שנשלח ב־1941 לנהל את תחנת הרדיו הצבאית הבריטית בא"י. נעשה אוהד המפעל הציוני. ב־1943 פרש והחל לעבוד כעיתונאי בעל טור מדיני בעמוד הראשון של "פלסטיין פוסט" (אח"כ "ג'רוסלם פוסט"). על טורו שם חתם בשם העט דייויד קורטני. החל מיולי 1946 כתב טור שבועי ב"הארץ" ("בעיניו של אנגלי"). הכוונה כאן לרשימתו: "מישאל עם כמוצא", 13.1.1952, שבו הצדיק את התביעה לעריכת מישאל בעניין השילומים. ברשימה קודמת (שם, 14.12.1951), הצדיק עקרונית את יוזמת הממשלה לקבלת שילומים.

11 אלכסנדר קרנסקי (1881–1970). מראשי המפלגה הסוציאליסטית המהפכנית ברוסיה הצארית (ס.ר.). שר המשפטים, שר המלחמה ואח"כ ראש הממשלה הזמנית שקמה ברוסיה אחרי מהפכת פברואר 1917. לאחר ניצחון ההפיכה הקומוניסטית באוקטובר 1917 נמלט למערב.

השר ד. יוסף: אני רוצה להעיר, שלא פעם שומע אני מדברים על הליקויים בחוק שלנו בארץ. אין זה מחובתי כרגע להגן על החוק, אבל בדרך כלל החוק הוא בסדר, אלא הביצוע אינו בסדר. אבל אין אני רוצה לדבר על התיאוריה, אלא על עצם העניין. יש לנו יועץ משפטי וחובתו להביא לדין כל אחד העובר על החוק. בגין עבר על החוק שעונשו מאסר עולם. היועץ המשפטי הודיעני שבדק את העניין ולדעתו מספיק החומר להגישו למשפט לפי סעיף 52(ב) של החוק הפלילי האומר:

מי שגמר בלבו לעשות אחת מאלה: להילחם במדינה בתוך המדינה כדי לאלצה בכוח לשנות דרכיה או להפר עצתה, או כדי להפעיל כוח או לחץ על מוסד מחוקק או להפחיד מוסד זה, והוא מגלה כוונה זו בפעולה גלויה או על־ידי פרסום שבדפוס או בכתב, אשם בפשע ודינו מאסר עולם. מי [חסרה מילה] או השתדל על־ידי הפגנת כוח מזויין להביא לידי שינוי בממשלה או בחוק, או לאלץ את הממשלה או את המוסד המחוקק או חבר מחברי המוסד המחוקק, לעשות מעשה רישמי או לחדול מעשותו, אשם בפשע ודינו מאסר עולם.

נוסח זה מתוקן לאחר הקמת המדינה. אם לא אגיד ליועץ המשפטי, שמטעמים פוליטיים הוא אינו צריך לעשות שום דבר, הוא ילך וימלא תפקידו ויביא את בגין למשפט. לכן אני אומר: אם הממשלה תחליט לעשות דבר אחר, אגיד ליועץ המשפטי שצריך לראות זאת כבא במקום המשפט, כתחליף למשפט, והוא אינו חייב להביא את בגין למשפט, אחרת הוא צריך למלא את תפקידו. זוהי עבירה חמורה על החוק. אם לא אגיד לו לנהוג אחרת, הוא יביא אותו למשפט. אולי מטעמי המדינה בריא יותר לא להביאו למשפט, אלא להענישו באופן אחר – הממשלה צריכה להגיד דבר ברור.

הדרך השנייה שראש הממשלה הזכיר היא דרך טובה, אבל צריך לקחת בחשבון שאם יוצע לכנסת להוציאו לתקופה מסויימת מהכנסת, נגיד ל־6 חודשים, עלול לקום מישהו בכנסת ולומר: "אנו יודעים מה שקרה בתוך בניין הכנסת – הוא אמר מה שאמר, אבל לקח דבריו בחזרה – איך יכולים אנו להענישו על דבר שקרה מחוץ לכותלי הכנסת, כאשר אין אנו יודעים מה קרה שם?" (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הוא הכין כל הדבר הזה) – **זאת צריכים להוכיח** (השרה הגב' ג. מאיר: הוא בעצמו סיפר); (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הוא אמר שזאת תהיה מלחמה לחיים ולמוות) – **מישהו צריך לשמוע ולהחליט שהחומר מספיק להענישו. אנו צריכים לדעת באופן ברור מה אנו רוצים לעשות. אני מוכן להסכים להצעה כזאת אם אדע שזה יתקבל בכנסת. אחרת יכול להיות דבר חמור יותר – יהיה משפט, שם יכול בגין לנאום נאומים מפוצצים וזה יכול לעיתים להזיק יותר מאשר החלטת הכנסת או לא החלטת הכנסת. צריך שיהיה לי יסוד להגיד ליועץ המשפטי לא להביאו למשפט.**

השר משה שרת: לפנינו היו ארבע דרכים: דרך אחת – לא לעשות כלום. איני אומר זאת על תיקון המצב התחוקתי בעניין השערורייה בהבאת בגין לדין. דרך שנייה – לאמור כי מפלגת "חרות" אחראית לכל העניין ולנקוט פעולה נגד המפלגה. דרך שלישית – לתבוע את בגין לדין – זה יחייב הסרת החסינות ממנו. דרך רביעית – להוציא את בגין מהכנסת.

אני רוצה קודם־כל לומר: לא ייתכן לא לעשות כלום בעניין זה. לא ייתכן לא לעשות כלום משני טעמים: קודם־כל, האנשים שישבו עם בגין באותה ישיבה, איני יכול לתאר לעצמי שהם יכולים להסכים להמשיך לשבת איתו במוסד מחוקק. אומנם הוא הכריז שזוהי ישיבתו האחרונה בכנסת. ייתכן שיסיק מסקנה ולא יבוא עוד, אבל לא הייתי רוצה להיות תלוי בחסדו – שהוא ישחרר אותי מחברתו. הרצון הטבעי הוא אצל כל אחד ואחד להשתחרר, או לעשות מעשה לשחרר עצמו, מחברת איש זה. לא ייתכן שיירשם, שאפשר לעשות הכל ולהיות אחר־כך חבר הכנסת. אנו מוכרחים לעשות זאת גם למען ילמדו אחרים.

זה אינו פותר הבעיה של ניסיון תפיסת השלטון בכוח. על זה יש לטכס עצה. עד לתפיסת שלטון בכוח יש דרגות של התחצפות, התעמרות במוסדות מחוקקים, התעללות בדעת הקהל, להרגיל הציבור, לפתח התיאבון של הצד המתקיף, ולא ייתכן לא להגיב מייד. כמובן שהתגובה צריכה להיות בשיקול ובשכל.

איני סבור, כי יכולנו או צריכים היינו לנקוט פעולה נגד מפלגת "חרות", ולא רק משום שקרוב מאוד לוודאי שזו לא היתה החלטת המפלגה – הדבר לא נעשה על דעת המפלגה כולה. גם אם היה ברור שהדבר אורגן ותוכנן על־ידי המפלגה, היינו אומרים: עוד מוקדם לפגוע במפלגה, כי מה אפשר לעשות? אפשר להכריז עליה כעל ארגון טרוריסטי. לדעתי מוקדם עדיין ואין להכריז הכרזה כזאת. עדיין מוקדם להיזקק לאמצעי קיצוני. יש רושם ש"חרות" לא עשתה זאת ולכן יורדת פעולה זו מעל הפרק. בעניין קריאת בגין לדין – הנימוק של השר שפירא לא לתת לבגין הזדמנות של פרסום רב חל בהחלט על דבר זה. זה טעם מספיק לא להיזקק הפעם לאמצעי המשפטי.

ההצעה שהכנסת תשחרר עצמה מחברתו של בגין למספר מסויים, או למספר לא מסויים של ישיבות, היא המעט שאפשר לנקוט. אני סבור שאם לא נעשה זאת, הרי פירושו לסמוך על רוחב לבו של בגין שלא יבוא לכנסת. זה מגוחך. אדם שהשתולל, שהודיע מעל במת המוסד המחוקק שמה שיוחלט לא יהיה, שיקימו בריקדות ויילחמו, אדם שיצא את הבית ללכת לנאום ואמר לבחורים: "לכו לכנסת", אחר־כך חזר לכנסת והמשיך לנאום – הוא ידון על החוק שמציע שר המשפטים להגנה על שוטרים? זה לא ייתכן. אני מציע שנקבל החלטה זו.

יש שאלה איך לבצע אותה. צריך לדאוג לקצר עד כמה שאפשר תהליך זה. יחד

עם זאת, חושב אני שחשוב שיתפרסם מה אפשר לעשות לבגין – שיש סעיף בחוק המתאים בדיוק למקרה זה. החשש של שר הפנים שבגין יהיה "מרטיר" לא יתקיים אם יתברר שהוא יכול להיות קורבן לדבר רציני הרבה יותר – ופה עשו את המעט.

השר ד.צ. פנקס: בנוגע למעשיו של מר בגין – אם הכנסת לא תוציא מסקנות מפעולותיו, יצטרך היועץ המשפטי לעשות את הדבר. איני יודע כמה זמן יש ליועץ המשפטי להגשת התלונה (השר ד. יוסף: יש לו די זמן) – זה עניין להחלטת כולנו. הכנסת צריכה לקבוע את הדברים (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: היוזמה צריכה להיות מהממשלה) – לא צריכים לעשות אותו לקדוש. הוא נהפך קצת למטורף ומגוחך בעיני הציבור. צריך להוציאו לאיזה זמן מהכנסת. הוא יפתח לו במה משלו. לדעתי, צריך להטיל עליו העונש המקסימלי שישנו בתקנון הכנסת (השרה הגב' ג. מאיר: גם מחוץ לכנסת הוא נהנה מהחסינות) – ישנו פתגם שאין אני זוכר מקורו: המרחם על אכזרים סופו שיתאכזר על רחמנים[12] (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: בויכוח הידוע על סנהדרין קטלנית, אומר רבן שמעון בן גמליאל: "אף הן מרבין שופכי דמים בישראל")[13] – אני רואה מעשי בגין כפגיעה קשה ביותר שאדם יכול לפגוע בכנסת, והתגובה צריכה להיות מקסימלית מטעם הכנסת, וזאת אומרת הוצאתו לזמן המקסימלי האפשרי.

השר ל. אשכול: אודה שאילו לא הייתי חושש, שאם נמסור אותו למשפט הרי תהיה זאת בשבילו במת נאומים, הייתי בוחר במשפט. אבל אנו נתונים עד עכשיו במערכת כזאת של משפט ושופטים, שאני בוחר שהכנסת תהיה השופטת את האיש שעשה מה שעשה. זה אל"ף. בי"ת, הייתי מציע לנסות להיאחז בהצעתו של השר שפירא בדבר שני, זאת אומרת לבדוק אם "הציונים הכלליים" מוכנים להצטרף לזאת (השרה הגב' ג. מאיר: הם יצביעו בעד הצעתך?) – חשוב לבוחרים של "הציונים הכלליים" לדעת איפה הם עומדים – האם הם עומדים עם רוקח או לא (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: כל אחד יש לו רשות לנהל משא־ומתן, אבל יש כאלה שאינם יכולים לנהל משא־ומתן זה).

היועץ המשפטי מר ח. כהן: אני רוצה לבקש רשות לומר כמה מילים בקשר למשפטו של בגין (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: נתתי לך רשות הדיבור. אמור מה שיש לך לומר) – לפי דעתי, צריך משפט זה להתקיים ואסור לממשלה לתת הוראות לא לקיים המשפט. אין אני להוט בכלל אחרי משפטים, ובפרט איני להוט למשפט

12 *קהלת רבה*, ז.
13 *בבלי*, מכות ז ב.

זה כלל ועיקר, אבל אתם עומדים עכשיו להחליט שהתוקף שוטר, או מתנגד לו בכוח, צריך להיכנס לכל הפחות לשלוש שנים לבית־הסוהר. העונש יהיה בין שלוש לשמונה שנים בית־סוהר – יש לשופט שיקול דעת לקבוע מידת העונש. במה דברים אמורים? באותו בחור שעמד ברחוב, מחוץ לכנסת, והתנגד בכוח לשוטר שרצה לדחוף אותו חזרה. אבל אותו אדם שישב בתוך הכנסת וגרם לכל הדברים הללו, שהסית למעשים נגד המשטרה – לו אין עושים דבר? אין מגישים אפילו למשפט?

אומרים שבגין ינאם בבית המשפט, יינתן לו מקום להתרברב – לא זאת בלבד שאין בזאת צד חיובי, אלא יש בזאת משום סכנה גדולה. אומנם נכון הוא שזה בדיוק מה שבגין רוצה. נכון הוא שהוא רק מצפה להזדמנות זו. הוא רוצה רק להיכנס לבית המשפט ולנאום נאומו, אבל מפני שהוא רוצה בזאת, אני חושב שאין אנו צריכים לסגור לפניו דרך זו. אשתדל להביא משפט זה בפני שופט או שופטים שאינו חבר במה שראש הממשלה קורא "חברה לעידוד פושעים". ייתכן שלאחר שיישא נאומו או נאומיו שם ייכנס לכמה שנים לבית־סוהר.

מה יהיה אם יאסרו עליו להשתתף בישיבות הכנסת? זו היתה הישיבה הראשונה שהואיל להשתתף בה לאחר שנבחר. הוא אמר בפה מלא שזה נאומו האחרון. הוא אינו רוצה להיות חבר הכנסת. הוא מתכונן להיות עורך־דין בישראל. מה יפריעו לו אם יוציאוהו מהכנסת? (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: על־פי הדין הוא יכול להיות עורך־דין?) – כל זמן שאני יושב כיועץ משפטי לממשלת ישראל, לא יהיה בגין עורך־דין בישראל.

אנו עדים – ואין אני מגלה סודות – לירידה כללית במורל הציבורי. איני מסכים עם אלה הטוענים שרק בתי המשפט אשמים בכך. גם בתי המשפט אשמים. אנו בעצמנו נעזור לירידה ניכרת של המורל אם פושעים גדולים – ואין לנו פושעים גדולים מאלה, אלה הם הפשעים הגדולים נגד המדינה – אם נגד אלה אין אנו נוקפים אצבע, אם אנו נותנים להם להתהלך בלי שיהיה נגדם משפט, בלי שייענשו, אז לא יהיה לנו כל פתחון פה נגד "גנבים קטנים". מדוע אעמיד למשפט תוקף שוטר, אם אדם שדחף אותו לפעולה זו לא אעשה נגדו ולא כלום? אני מבקש את הממשלה בכל לשון של בקשה לא להתערב בעניין זה, אלא לתת לי לעשות חובתי כחוק.

השר ב.צ. דינור: אני תומך בכל לבי בדברי היועץ המשפטי. זה יהיה חוסר אומץ לב אזרחי מצידה של הממשלה אם במקום החשבון הגדול של המדינה, תעשה חשבון קטן של מפלגה. בכלל, בציבור בישראל אין אומץ לב אזרחי. זוהי הסיבה לכמה וכמה דברים. כמה וכמה פעמים עמדתי כבר על כך, שאצלנו שוררת הפסיכולוגיה של אותו יהודי "נעבעך אַ גנב" – רגש רחמנות. אי־אפשר לנהל כך מדינה. אי־אפשר לפטור אנשים מעונשים.

אין אנו צריכים להתגונן. אנו צריכים להתקיף ראשית־כל את "הציונים הכלליים". זוהי הדרך לגילוי כל הקלפים – מי בעד המדינה ומי נגד המדינה. גם הכנסת עצמה צריכה להוקיע מעשה זה. זה צריך להיות בתחילת הישיבה מחר. אי־אפשר שתעבור אפילו דקה בישיבת הכנסת בלי שתבוא הודעה. זה אי־אפשרי. כך התחילו הדברים גם במדינות אחרות. יש לי בעניין זה ניסיון רב, כי מלפני המהפכה ברוסיה, עד שנה לאחר המהפכה, ישבתי בפטרוגרד ועקבתי אחר הנעשה. פירסמתי בעיתונות משיחות העם. שם התבצר לנין בארמון אחד, והעם שאל מדוע אין הממשלה מפנה אותו מארמון זה. מתוך חשבונות שונים שתקה ממשלת קרנסקי ולא עשתה זאת. היו בעם אנשים שאמרו, שהממשלה לא תחזיק מעמד מכיוון שאין לה כוח לומר "לא". אני חושב שזה יהיה עוול ואסון ובלתי־הוגן מצידנו, אם לא נתקוף אותו ולא ננקוט בצעדים הדרושים.

השר פ. נפתלי: אני חולק על הדעה, שיש פה עניין של אומץ לב ופחד. השאלה היא לדעתי שיקול לגמרי לא קל בדבר התבונה המדינית. אני מבין היטב את נימוקו של היועץ המשפטי, אבל למרות זאת איני יכול בקלות להסכים לדרך זו, מפני שאני חושב כמו שהיועץ המשפטי אמר בעצמו, שזה הכל מה שבגין רוצה. אין אני לגמרי בטוח מה תהיינה תוצאות המשפט, אבל בטוח אני בדבר אחד – שהשופט אינו יכול למנוע שזאת תהיה הצגה יפה בשביל בגין, ומה יהיה אחר־כך פסק הדין – איני יודע, אם כי זה אמנם מצלצל חזק מאוד. אבל אין זה מחוייב המציאות שהשופט יטיל עליו העונש המקסימלי – מאסר עולם. הוא יכול להטיל עליו מינימום – מאסר יום אחד. אני מניח שפסק הדין יהיה קרוב יותר למינימום מאשר למקסימום.

בשיחה עם השר דינור אמרתי לו, שהוא מדבר על הניסיון הרוסי. לי יש ניסיון גרמני. בשביל היטלר היו המשפטים עזרה גדולה בקריירה שלו (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אין אנו גרמנים) – השופטים הגרמנים לא היו חלשים יותר בדברים פוליטיים מאשר אולי השופטים שלנו. היטלר ישב בכל זאת שנתיים־שלוש ב[כלא] לנדסברג וכתב "מיין קמפף". איני רוצה להשוות דברים אלה. השאלה אינה פחד או לא פחד, השאלה היא מהי התבונה המדינית ללכת בדרך זו.

עכשיו ישנה שאלה שנייה: גם אם הולכים בדרך זו, צריך להתחיל מביטול החסינות. בכל אופן, הכנסת צריכה בראש וראשונה להחליט. אני מודע שיש לי קושי אחד וזה מפריע לי להכריע – העונש שהכנסת יכולה להטיל הוא הוצאה מן הישיבות. זה עניין סימלי מאוד למר בגין. הוא לא יבכה אם יוציאוהו מישיבות הכנסת (השר ד.צ. פנקס: יהיה לו קשה יותר להתפטר) – לאור כל השיקולים האלה אני נוטה להתנגד למשפט, כי זאת תהיה בעיקר הצגה פומבית.

השר הרב י.מ. לוין: השאלה היא מה לעשות עם האיש בגין. כאשר ראיתי את בגין בבואי לארץ־ישראל, כאשר הוא חשב שהוא הציל אותנו, ראיתי שזה אסון בשבילנו. איני יודע אם הוא התייעץ עם כל המפלגה, אבל באתי לכנסת חצי שעה לפני הישיבה, מצאתי אותו וחבריו לסיעה במרתף הכנסת, והוא אמר לחבריו שזהו מרד. היה לו עניין טוב – עניין השילומים. היו חילוקי דעות בשאלה זו, אבל הוא איבד את המשחק. אמרתי לו שהוא עושה מסחר בדם יהודי (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: זאת אמר בנך בעיתון, אתה לא אמרת זאת) – הייתי נגד כל העניין הזה. בגין נכשל. אם ברנש כזה רוצה לעשות כדבר הזה, צריכה להיות מאחריו דעת קהל. לדעתי, כמעט כולם נגדו. מוכרחה להיות לנו תבונה מדינית לא לעשות לו פרסום חדש. בוודאי לא טוב לעשות לו משפט, כי המשפט יהיה בשבילו במה לויכוחים. צריכה להיות החלטת הכנסת ולא צריכה להיות יוזמת הממשלה. הייתי אומר שצריכים לפרסם הצהרה שתעשה אותו למגוחך, לחוכא ואיטלולא. אולי להוציאו למספר ישיבות מהכנסת.

השר י. בורג: אני חושב שאנו בדיוננו היום כאן צריכים לראות את המציאות הפרלמנטרית, לא רק המציאות המשפטית האבסטרקטית. אילו היינו הולכים בדרך של משפט, פוחד אני שעל־ידי כך אנו פותחים פתח בשביל מפלגת "חרות", שאולי היא בתהליך של התפוררות – בכל אופן יש בה משום התרוצצות פנימית בין החלק הרוצה לפעול בדרך פרלמנטרית לבין החלק החולם שוב על דרך המחתרת – למה ניתן אנו פֶּרְמֶנְט לתהליך זה? זה לא טוב. בגין הוא האשם בכך. אם נעשה לו פרוֹצֶס [משפט] – האמנות שלו להופיע בפרוצס כזה וגם הישיבה בבית־הסוהר – דברים אלה חשובים וטובים לו ולמפלגתו ומסוכנים בשביל המדינה, זה מסוכן למדינה יותר מאשר אם הוא נמצא תחת עין פקוחה וחופשי. אני מעדיף החלטה על בסיס רחב יותר מאשר הבסיס הקואליציוני (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: החלטה על מה?) – החלטה על הוצאתו מהכנסת לזמן ארוך יותר. אם אפשרי לגייס לזאת עוד כמה קולות, זה חשוב הרבה יותר מאשר משפט.

עוד נימוק מדוע אני נגד משפט. יש הרואים את ההיסטוריה מנקודת ראות כוחות חברתיים, ויש הרואים אותה תחת מחנה אישי. בגין רואה את ההיסטוריה כאנטי־תיזה של האותיות בגין לאותיות דב"ג. אין אני רואה כל תועלת במשפט נגד בגין. ישנם שני מסלולים שיכולים ללכת בנפרד או במשותף: הוצאתו מהכנסת עד ביטול חסינותו. הכנסת היא הפומבי הגדול ביותר שיש לנו היום. יש בזאת חשיבות שהיא יכולה להטיל את העונש מייד. משפט, עד אשר יתקיים, אפילו אם הוא יתקיים מהר, עם הזמנת כל העדים, עם הויכוח אם להזמין את הרב מימון כעד או לא להזמינו, דיבור על כל פרשת לטרון וכו' (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: הרב מימון הסתייג

מייד ממעשה זה) – הוצאתו מהכנסת יכולה להיות פעולה מיידית, לא עניין שיימשך חודשים.

לדברים הקורים בכנסת נותנים פומבי בעולם, בציבוריות, בעיתונות האמריקנית, וגם בזאת רואה אני חשיבות – זה נותן בסיס פרלמנטרי למעשים שלנו. זה יגרום גם להסכמת הציבור למעשנו. כאן יש נפקא מיניה: אם הכנסת מוציאה אותו לזמן ארוך מהישיבות, הוא כאילו מעונה, אבל מוציאים אותו כי הוא פגע בחסינות הכנסת. אם יובא למשפט הוא יעורר שוב שאלת גרמניה, יתחיל ויכוח – והויכוח יהיה מתוך ארגומנטים אחרים. לכן מעדיף אני עניין מהיר. החלטת הכנסת, עניין ציבורי על־ידי הכנסת, כי הוא פגע בכנסת.

השר א. קפלן: אני מודה שלי לא קל להחליט. אני בעד שני הדברים גם יחד, ואני רוצה לומר רק משפטים אחדים בנוגע לכנסת. יש לי הרגשה, שאתם טועים שיהיה קל להוציא אותו לזמן ארוך מהכנסת (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: זה תלוי בקואליציה) – אם להוציאו למספר ישיבות, אולי אפשר להחלטה כזאת לאסוף יותר קולות (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: אם למספר ישיבות – זה מגוחך) – אני מדבר מתוך חוסר ידיעה מוחלטת, אלא רק כי אני חש את הדברים. כאשר תדברו מחר עם הנהלת הקואליציה, תשמעו מה בפיהם. בזמן ההפסקה בין ישיבה לישיבה קראתי רק את הנאומים כפי שהם מופיעים בעיתונים, ואני צריך לומר שהרושם הוא מדכא (השר הרב י.מ. לוין: איזה עיתונים?) – קראתי שלושה־ארבעה עיתונים. לא ברור מה יהיה רוב הדעות בכנסת. איני יודע אם בוועדת הכנסת לא יימצאו יודעי חוק ומשפט, אשר לא יצביעו לפי דעתנו. כל הרוב שלנו בוועדת הכנסת הוא רק של קול אחר, ואם האחד הזה אינו מצביע יכולה הקערה ליהפך על פיה. אנו מדינה דמוקרטית. הרי היה זה מגוחך שהפסיקו את ישיבת הכנסת לשלוש שעות, כי עמדו על המיקח בוועדת הכנסת.

אני רוצה לומר עוד משפט אחד. יש לי תמיד היסוסים רבים כאשר אומרים לא להוציא לפועל חוק מתור נימוקים כביכול של פוליטיקה גבוהה, כי אני חושב שלאורך הזמן זה פוגע במדינה. לא הייתי אולי מציע לחוקק ברגע זה חוק, אבל אם ישנו חוק כפי שאתה קראת אותו לפנינו, כאילו מישהו הכינו – זה סעיף בחוק הפלילי שהוא בתוקפו אצלנו – הרי כל אחד בארץ יכול לשאול אותך: "מדוע אינך משתמש בחוק זה?" את הבחור שהיכה השוטר אתה רוצה להעמיד בפני המשפט ולהענישו לשלוש שנים עד שמונה שנים מאסר. איני רוצה להתווכח מה צריך להיות המינימום, אבל האיש שאירגן את כל הדבר – וישנו סעיף בחוק לדון אותו לפיו – אתה אומר שמתוך חשבונות דיפלומטיים, מתוך פחד, איני אומר מתוך חוסר אומץ לב, אנו רוצים לעכב ההוצאה לפועל של החוק, אם כי הוא הודיע שהוא מוותר על החסינות?

(השר ד. יוסף: אין כל ערך להודעתו זו); (השר ד.צ. פנקס: האם נחוץ רוב מסויים לביטול החסינות?); (ראש הממשלה ד. בן־גוריון: מספיק רוב של קול אחד) – הצהרה אינה מוצאת חן בעיני, כי אם היא תהיה מנוסחת בלשון חריפה – לא יהיה לה רוב, ואם תהיה הצהרה פושרת, הרי עושים אנו עצמנו לצחוק.

ראש הממשלה ד. בן־גוריון: רק מילים אחדות: יש כוח בדברי היועץ המשפטי. יש עוד נימוק אחד שהוא לא אמר, כי הסכנה הרצינית אינה מצד "חרות". האחרים יעשו דברים חמורים יותר, כי כוחם גדול יותר והאידיאליזם שלהם גדול יותר. אז יאמרו: "פחדתם לנגוע בהם אבל בנו אתם נוגעים". ואף על פי כן, אם אפילו חברי הממשלה – ואנו שמענו זאת פה – חושבים שהכנסת לא צריכה אפילו להוציאו מישיבותיה לזמן ניכר, אז באמת אין טעם לדבר. אז יכולים לעשות לצחוק את הממשלה, את הכנסת, את בתי המשפט. הכנסת היא בית המשפט הגבוה מכל השופטים. הכנסת יכולה לתת פקודות לשופטים. זהו מוסד ריבוני. בכנסת מתרכזת הריבונות של מדינה זו. אם המוסד הריבוני הוא חסר אונים, או חסר רצון, והוא יענה במליצות על התעללות, אז באמת כלו כל הקיצים. לכן אין לדבר על משפט, כשהכנסת לא תוכל לעשות זאת.

אם הכנסת תעשה זאת, מיהן המפלגות שהשר שפירא רוצה לצרף אל עצמו? האם נחוצה לך מק"י? הנחוץ לך בר־יהודה [מפ"ם]? בר־יהודה היה הראשון שניסה דרך האלימות. הוא אומנם לא התנהג בצורה כזאת – כאשר הצגתי את הממשלה וכאשר הוצע חוק, קבע בר־יהודה שהדבר לא יקום ולא יהיה[14] (השר מ. שפירא: יש ערך שיצטרפו. הרושם בעולם הוא קשה) – לא יצטרפו. הם יעמדו על כל מילה. אני אצביע נגד הצהרה שהם יצטרפו אליה. פה, בכל אופן, אינו יכול כבר אפילו הרב נורוק לבוא ולהגיד שזוהי שאלה של מצפון. מה פה עניין המצפון? ואחראיים אלה האחראיים לממשלה, קודם כל יצטרפו אליה, והאחרים הרוצים להצטרף – יצטרפו. אני בטוח שאם ינהלו משא־ומתן – לא יצטרפו. מותר לדבר עם "הציונים הכלליים". "הציונים הכלליים" אינם מפלגה פסולה. אני בטוח שרוב "הציונים הכלליים" בוחל בכל האמצעים האלה. לי אמרו ששמונה או שנים־עשר מחברי הכנסת של "הציונים הכלליים" היו בעד שילומים. אם מישהו רוצה לנהל משא־ומתן איתם – ינהל.

עוד נשקול דבר המשפט נגד בגין. בכל זאת, צדקו החברים שאמרו ליועץ המשפטי שהשאלה אינה רק פורמלית. צריכים לשקול את טובת המדינה. הסכנה הגדולה אינה במפלגה זו. קהו ציפורניה של מפלגה זו.

יש ערך לדיבור אם מתנהגים לפי הדיבור. אני מכיר את בגין, את בר־יהודה ואת ריפתין. הם אינם מתפעלים מדיבורים. הם מכירים רק בלשון אחת, ולכן אם

---

14 ר' *דברי הכנסת* 10, 8.10.1951, עמ' 231, שם הכריז ח"כ בר־יהודה שהממשלה החדשה תוחלף במהרה.

הקואליציה אין לה כוח לעשות אפילו זאת (השר הרב י.מ. לוין: זה לא עניין הקואליציה) אני מציע שתהיה מחר ישיבת הקואליציה ונחליט (השר מ. שרת: בראשונה צריכה להיות ישיבת הנהלת הקואליציה) – איני יודע אם מספיקה הנהלת הקואליציה. צריכים להחליט להוציא את בגין לזמן רב, לא לישיבות אחדות – שיהיה ניכר שזה עניין חמור. יוציאו אותו למאה וחמישים ישיבות. ידעו שקרה משהו רציני וצריך לבטל את החסינות שלו. יש לעיין הרבה בדבר המשפטי. בעניין התביעה למשפט יש הרבה שיקולים נגד. הם כל כך חשובים, שיש לעיין עוד בדבר. אך אי־אפשר שהכנסת תתאסף ובגין ישב ואנו עוברים לסדר היום. טוב שהכנסת לא נפחדה, לא נרתעה. דנו והצביעו. אי־אפשר שמחר תתאסף הכנסת – ולא כלום. מחרתיים או בשבוע הבא יעוררו שאלת בגין. אם נחליט, נצטרך לקבוע ועדת שרים שתטפל מחר בזאת.

לא נחליט עכשיו משפט או לא משפט. עוד נעיין בדבר. מחר בבוקר תהיה ישיבת הקואליציה (השר מ. שרת: האפשר לכנסה?) – אפשר אם זה דבר הכרחי. מוכרח שזה יהיה הדבר הראשון בישיבה. ידעו שהכנסת לא עברה לסדר היום. לא יכולים להיות בעניין כזה רק שיקולים משפטיים. מוכרחים להיות גם שיקולים פוליטיים. אני זוכר שבאנגליה החליטה פעם הממשלה – אומנם הפילו אחר־כך את הממשלה בגלל החלטתה זו – לא לתבוע למשפט את ה"דיילי וורקר" [הקומוניסטי]. ייתכן שיקול כזה במדינה. יש שיקולים שהם למעלה משיקול משפטי.

השרה הגב' ג. מאיר: אני רוצה רק להגיד, שלא ייתכן שיוציאו אותו מישיבות הכנסת ותישאר לו חסינות – אז יתהלך ויעשה כל דבר אסור ויהיה מחוסן. לתקופה שהוא מוצא מישיבות הכנסת מוכרחים להסיר חסינותו.[15]

15 ב־21.1.1952, בתום דיון שנמשך 7 שעות, החליטה הכנסת ב־56 קולות של הקואליציה נגד 47 קולות של האופוזיציה ושל הפרוגרסיבים להפסיק את השתתפותו של ח"כ בגין בישיבות הכנסת "על אשר איים בנאומו בכנסת על הכנסת במעשי אלימות", החל מקבלת ההחלטה ועד סיום המושב השוטף של הכנסת, כלומר עד פגרת הפסח. ח"כ פ' רוזן הציע לערוך חקירה משפטית על פעולות בגין מחוץ לכנסת ולשקול ביטול חסינותו ("הארץ", 22.1.1952).

תמצית הסכם השילומים

הבוקר נחתמו בלוקסמבורג החוזה בין ישראל והרפובליקה הפדרלית הגרמנית בעניין השילומים ושני פרוטוקולים בין ועידת הארגונים היהודיים לבין גרמניה. על ההסכמים חתמו שר החוץ מר משה שרת בשם ממשלת ישראל, דר׳ נחום גולדמן בשם ועידת הארגונים וראש ממשלת גרמניה המערבית דר׳ קונרד אדנאואר בשם הממשלה הפדרלית הגרמנית.

תמצית החוזה בין ישראל וגרמניה

החוזה פותח באקדמה וכולל 17 סעיף עם שלושה נספחים (ביניהם רשימת הסחורות) ואליו מצורפות שמונה חליפות מכתבים. המסמך כולו נערך בשפה האנגלית.

1. **האקדמה אומרת (נוסח מלא):**

הואיל ומעשי פשע שלא ישוערו נעשו בעם היהודי בימי משטר האימים הנאציונל־סוציאליסטי,

והואיל ובהצהרה לפני הבונדסטג ביום 27 בספטמבר 1951 הודיעה ממשלת הרפובליקה הפדרלית של גרמניה על החלטתה לתקן, בתחומי יכולתה, את הנזק החומרי שנגרם על־ידי מעשים אלה,

והואיל ומדינת ישראל נטלה על עצמה את העול הכבד ליישב מחדש מספר כה רב של פליטים יהודיים חסרי אמצעים שנעקרו ממקומות מגוריהם בגרמניה ובארצות שהיו לפנים תחת שלטון גרמני, והציגה על בסיס זה תביעה נגד הרפובליקה הפדרלית של גרמניה על פיצוי כולל בעד הוצאות קליטתם של פליטים אלה, לפיכך הסכימו מדינת ישראל והרפובליקה הפדרלית של גרמניה לאמור: (עד כאן האקדמה).

2. **ההתחייבות.**

גרמניה מתחייבת לשלם לישראל סכום של 3,000 מיליון מרק גרמניים ולוועידת האירגונים סכום של 450 מיליון מרק, אשר אף הם ישולמו למדינת ישראל וזו תשלם לאירגונים חלקם. כהמשך החוזה מהווים שני הסכומים הללו יחידה אחת וכל סעיפי החוזה חלים על הסכום הכולל של 3,450 מיליון מרק. התשלום הוא במזומנים במרקים גרמניים לבנק בגרמניה לזכות המשלחת הישראלית. למטרה זו נקבע

1 *תלחמ״י* 7, עמ׳ 508. הנוסח המלא של ההסכם פורסם ברשומות, כתבי אמנה, כרך ג, עמ׳ 75–120, ובספר השנה של העתונאים תשי״ג. ההסכם נכנס לתוקפו עם חילוף כתבי האישור ב־27.3.1953.

Bank Deutscher Lender או כל בנק מרכזי אחר אשר יבוא במקום הנ"ל. גרמניה מעמידה את הסכום הנ"ל לרשות מדינת ישראל "לשם רכישת אותם הכלים והשירותים שישמשו להרחבת האפשרויות ליישובם ולשיקומם של פליטים יהודיים בישראל". אין המדינה הגרמנית מתחייבת במישרין להמציא את הסחורות למדינת ישראל, עניין זה שמור למשק הפרטי הגרמני. אולם ממשלת גרמניה מתחייבת לאפשר למדינת ישראל להשתמש בסכומים הללו לשם קניית סחורות ושירותים העלולים להרחיב את אפשרויות הקליטה של המדינה. היא מתחייבת להעניק את כל ההקלות הדרושות לכך ובעיקר להשוות את הקניות הישראליות בכל המובנים לקניות לצורכי ייצוא (הנחות במיסים וכו'). שום הפליה לא תחול בנידון זה בין הייצוא לישראל במסגרת השילומים לבין הייצוא לכל מדינה אחרת, פרט להנחות מיוחדות אשר מוענקות ליצואנים למדינות הדולר בלבד.

3. מועדי התשלום:

סכום זה של 3,450 מיליון מרק ייפרע בתשלומים שנתיים כדלקמן:

בשנת הכספים הראשונה, המסתיימת ב־31 במרס 1953 – 200 מיליון מרק

בשנת הכספים השנייה (1 אפריל 1953 – 31 במרס 1954) – 200 מיליון מרק

בתשע השנים הנוספות, בכל שנה – 310 מיליון מרק

בשנה השתים־עשרה – 266 מיליון מרק

תקופה זו של 12 שנה ניתנת להארכה או לקיצור במקרים מסוימים:

א) להארכה: (1) אם ב־1 בינואר 1954 תגיע גרמניה לידי מסקנה, כי אין ביכולתה לשלם בכל שנה את הסכום של 310 מיליון מרק, יש לה הרשות להודיע על כך לממשלת ישראל והיא רשאית להוריד את התשלומים השנתיים, אך בשום פנים לא לסכום פחות מ־250 מיליון מרק. במקרה זה תוארך אפוא תקופת הפירעון בשנתיים לערך (הערה: תולדות הסעיף הזה בכך, כי גרמניה היתה סבורה לפטור עצמה מכל תשלום גלובלי במתן שילומים לישראל והיא חישבה סילוקם לתקופה של 12 שנים בתשלום שנתי ממוצע של 250 מיליון מרק. כאשר נוספה ההתחייבות לאירגונים, דרשה גרמניה הארכת תקופת הפירעון ולבסוף הוסכם על כך, כי נשארת תקופת הפירעון של 12 שנה לסכום הכולל, עם מתן רשות לגרמניה לחזור בה ולשלם בשיעורים כפי שחשבה מראש, דהיינו להאריך את תקופת הפירעון). (2) במקרים של פגיעה יסודית וממושכת במשק הגרמני יכולה גרמניה להפסיק זמנית את תשלומיה או להורידם זמנית מבלי שהדבר יפגע בסכום הכולל של התחייבותה. אם ישראל לא תסכים להפסקה או הורדה זו, נמסרת ההכרעה לבורדות.

ב) לקיצור: (1) אם גרמניה תשיג מילווה מיוחד למטרת השילומים, ישולם כל סכום המילווה מייד במטבע קשה לישראל ותשלום זה ייחשב על חשבון השיעורים האחרונים,

דהיינו יקצר את תקופת הפירעון של השילומים. (2) אם גרמניה תשיג מילווה, אשר אומנם איננו מיועד לשילומים אך גם איננו מיועד במפורש למטרה אחרת, תפריש גרמניה לישראל כיכולתה חלק הוגן של המילווה וגם זה ינוכה מן השיעורים האחרונים. (3) גרמניה רשאית להציע לישראל תשלום במטבע קשה מבלי לחייב אותנו לקנות תמורתו סחורות וגם תשלום כזה ייזקף לחשבון השנים האחרונות. ישראל יכולה להסכים גם לקבלת תשלומים במטבע חוץ שאיננו נמנה על המטבע הקשה, אבל שיש לה עניין בו, דוגמת לירות סטרלינג מעודפי הזכות הגרמנית באיחוד התשלומים האירופי. (4) גרמניה יכולה להציע לנו סילוק מזורז של חובה במקרים, אם נוכל להשתמש בהם לקניית סחורות בגרמניה, ובמקרה זה רשאית גרמניה לדרוש דיסקונטו מתאים.

4. סוג הסחורות.

מזמן לזמן יוסכם על סוגי הסחורות, אשר ישראל תקנה בגרמניה. לשנתיים הראשונות נקבעה רשימה מוסכמת של סוגי סחורות והיא מהווה נספח לחוזה. רשימה זו משמשת בניין־אב גם לשנים הבאות, זאת אומרת, אם הצדדים לא יגיעו ביניהם לידי הסכם על רשימה חדשה, נשארת החלוקה של הרשימה הנ"ל בתוקפה.

בשנתיים הראשונות תשלם גרמניה לישראל 75 מיליון מרק בכל שנה בלירות סטרלינג לתשלום בעד דלק בריטי לישראל (התחייבות זו היא מוחלטת לגבי השנה הראשונה, ונקבעה גם לשנה השנייה בתנאים מסויימים). התשלום הראשון בעד דלק בריטי יבוצע עוד לפני כניסת ההסכם לתוקפו, דהיינו אחרי חתימתו, אך לפני הרטיפיקציה של ההסכם.

תמורת 125 מיליון מרק הנותרים לכל אחת משנתיים הראשונות נקנה סחורות ושירותים. אלה מתחלקים לחמש קבוצות:

קבוצה א' – מתכות, כגון גלם של ברזל, פלדה ושאר מתכות, וכן מוצרי פלדה כצינורות; תיל, אבזרי חשמל וכו' – 21 אחוז;

קבוצה ב' – מוצרים של תעשיית פלדה, כגון מכונות, רכב, קטרים, קרונות, אוניות, חלקי בניין וכו' – 36 אחוז;

קבוצה ג' – תעשייה כימית ותעשיות אחרות, כגון גומי, צבעים, רפואות, עץ, בתי־עץ, חרסי זכוכית, מלט, עור וכו' – 28 אחוז;

קבוצה ד' – תוצרת חקלאית, כגון בקר לגידול, זרעים, חומר גולמי לייצור מרגרינה וכו' – 3 אחוז;

קבוצה ה' – שירותים, כולל תובלה, ביטוח והוצאות מנהל בגרמניה – 12 אחוז;

אם שיעורי התשלומים יגדלו כתוצאה של אחת הדרכים שנזכרו לעיל, יחולק הסכום הנוסף לסוגי הסחורות הנ"ל כדלקמן: לקבוצה א' – 13% של התוספת; לקבוצה ב' – 30%; לקבוצות ג'–ד' – 45%, לקבוצה ה' – 12%.

אם ישראל לא תוציא בשנה אחת את כל הסכום המיועד לשירותים (קבוצה ה׳), יחולק העודף בשנה הבאה לסחורות לפי ארבע הקבוצות א׳–ד׳ באופן יחסי לחלקן של הקבוצות הנ״ל בסכום הכללי.

5. **תובלה וביטוח.**

במידה וסחורות תובלנה באוניות ישראליות, הוצאות התובלה הימית תכוסינה על־ידי ממשלת ישראל במטבע ישראלי. סחורות אשר לא תובלנה באוניות ישראליות, תובלנה בנפח אוניות העומד לרשותה של גרמניה, אך לא באוניות הנושאות דגל גרמני, אלא באוניות של מדינות זרות. הוצאות התובלה באוניות אלו תשולמנה במרקים גרמנים מתוך הכספים המיועדים לשירותים (קבוצה ה׳ דלעיל).

הסחורות תבוטחנה בחברות ביטוח גרמניות והוצאות הביטוח תשולמנה במרקים גרמנים מכספים המיועדים לשירותים. בדמי ביטוח ישתמשו לקניית סחורות תמורת הסחורות שאבדו או ניזוקו.

6. **יציבות.**

אם ירידת כוח הקנייה של המרק תגרום להתכווצות ניכרת בנפח הסחורות ידונו שני הצדדים על התאמת סכום השילומים ושיעוריו לנסיבות החדשות, ובאין הסכם תכריע הבוררות.

7. **יצוא סחורות השילומים.**

פרט לחומרי גלם שייהפכו לתוצרת מוגמרת בישראל, אין ישראל רשאית לייצא סחורות שילומים לארץ אחרת אלא בהסכמתה של גרמניה. אם ישראל תפר סעיף זה רשאית גרמניה לתבוע הטלת קנס על ישראל.

8. **כלי הביצוע.**

א) משלחת ישראל. בגרמניה תפעל משלחת ישראל לצורכי החוזה. משלחת זו תשא־ותיתן עם המוסדות הממשלתיים ואחרים ותעסוק בהזמנת סחורות, ייצואן וכל הכרוך בביצוע החוזה. למשלחת זו תוענקנה כל הזכויות והחסינויות הדרושות למילוי תפקידה, כולל זכויות אשר בדרך כלל מוענקות רק לנציגויות דיפלומטיות וקונסולריות, כגון שחרור ממס הכנסה וממס רכוש, שחרור ממכס על סחורות שהמשלחת תביא לגרמניה לשם מילוי תפקידה, חסינות ראש המשלחת והפקידים הגבוהים, אזרחי ישראל, לגבי שיפוט גרמני אזרחי ופלילי, פרט לפשעים, חסינות משרדי המשלחת וארכיונה לגבי ביקורת, חיפוש, תפישה וכו׳, רשות להשתמש בבלדרים דיפלומטיים, בצופן וכו׳. מינוי ראש המשלחת טעון הסכמת הממשלה

הגרמנית והסכמה זו יכולה להתבטל גם במשך תקופת כהונתו. המשלחת תהיה רשאית גם לייעץ ולסייע לאזרחי ישראל בעניינים של החזרת הרכוש או פיצויים הנתבעים על־ידם. המשלחת תוכל להתחיל בפעולתה בגרמניה עוד בטרם יאושר ההסכם וייכנס לתוקפו.

ב) אורגן גרמני (Bundesstelle), אשר מתפקידו לתת למשלחת ישראל כל ההקלות הדרושות למילוי תפקידה ולעקוב אחרי ביצוע ההסכם.

ג) ועדה מעורבת מבאי־כוח שתי המדינות, אשר תדון על דבר ביצוע החוזה בכללו והקניות בגבולות הרשימות השנתיות בפרט. ועדה זו פריטטית ושום צד לא יוכל לכפות דעתו על הצד שכנגד.

9. בוררות.

ליישוב כל הסכסוכים בין הצדדים יוקם בית־דין של בוררות, שהרכבו יהיה קבוע לחמש שנים. אם הצדדים לא יבואו לידי הסכם על מינוי הבורר שלו, ימנה אותו אב־בית־הדין הבינלאומי בהאג. הבורר המכריע לא יהיה נתין או תושב של אחת משתי המדינות שהן צד להסכם ולא יהיה איש העומד בשירותה של אחת משתי המדינות. בית־דין של בוררות זה מוסמך גם לדון ולהכריע בכל הסכסוכים הנובעים מביצוע הפרוטוקול בין גרמניה וועידת הארגונים על תשלום סכום כולל לישראל לטובת הארגונים.

10. רטיפיקציה.

ההסכם יאושר בהקדם האפשרי לפי סדרי הנוהל התחוקתיים של בעלי ההסכם. נוהל זה מחייב בישראל אישור ההסכם החתום על־ידי ממשלת ישראל, בגרמניה אישור על־ידי בית־הנבחרים (בונדסטג). כתבי־האישור יוחלפו על־ידי הנציגים המוסמכים של בעלי ההסכם במשרד החוץ של הולנד בהאג. תוקפו של ההסכם יתחיל עם החלפת כתבי האישור.

11. שונות.

בחליפת מכתבים בין ראשי המשלחות הודיעה המשלחת הישראלית על כוונתה של ממשלת ישראל להקים בישראל גוף ממשלתי, אשר יטפל בכל ענייני השילומים. משלחת ישראל בגרמניה תפעל כשלוחה וכנציגה היחידה והבלעדית של גוף ממשלתי זה.

בחליפת מכתבים אחרת ביקשה המשלחת הגרמנית, כי ישראל תתחשב בהזמנותיה במיוחד בהצעות של התעשייה מברלין המערבית.

ARTICLE 17

(a) The present Agreement shall be ratified with the least possible delay in accordance with the constitutional procedures of the Contracting Parties.

(b) The instruments of ratification shall be exchanged as soon as possible by accredited representatives of the Contracting Parties, at the Secretariat of the United Nations in New York.

A procès-verbal shall be drawn up by the Secretary-General of the United Nations, who is hereby requested to furnish each Contracting Party with certified copies thereof.

(c) The present Agreement shall come into force upon the exchange of the instruments of ratification.

IN FAITH WHEREOF the undersigned representatives duly authorized thereto have signed the present Agreement.

DONE at Luxembourg this tenth day of September, 1952, in two originals in the English language, one copy of which shall be furnished to each one of the Governments of the Contracting Parti

For the Federal Republic of Germany

Adenauer

For the State of Israel

M. Sharett

העמוד האחרון של הסכם השילומים בחתימת מ. שרת ואדנאואר

הסכם יחיד במינו

שדה התעופה לוד, 9.9.1952

מבלי שתישמע איזו יהירות שהיא מדברי, סבור אני כי נסיעה זאת יש בה משום ביטוי לתמורה שחלה במעמד העם היהודי עם הקמת המדינה ולהישג של המדינה בשביל העם היהודי כולו. בחתימה על ההסכם אנו מבליטים כלפי גרמניה מה נתחדש בהיסטוריה היהודית. אנו מפגינים מעמד של כוח וכבוד בחותמנו על ההסכם.

*

פריס, 11.9.1952

ההסכם שנחתם אתמול בלוקסמבורג בין ישראל והקהיליה המאוגדת של גרמניה הוא יחיד במינו בתולדות יחסי עמים.

זכרוננו עדיין מבועת על־ידי מעשי ההשמדה שביצע המשטר הנאצי של גרמניה נגד העם היהודי, בו ניספו שני יהודים מכל שלושה באירופה ואחד מכל שלושה בעולם כולו.

בהכרת עמנו פצע מחריד זה לא נרפא. קשה להעלות על הדעת כפרה על חיי מיליוני אנשים חפים מפשע שהוכרעו לטבח ועל עינויים שנגרמו על לא דבר. יחד עם כל האנושות התרבותית אנו מצפים להיווכח, כי הרוח הרעה אשר הביאה לידי זוועות אלה נעקרה כליל מתוך האומה הגרמנית.

כיום אנו עומדים לפני עובדה חדשה רבת משמעות. הקהיליה המאוגדת של גרמניה התחייבה על תשלום פיצויים כוללים על חלק מן הנזק החומרי שסבל העם היהודי. מעשה שילומים זה הוא בעל חשיבות היסטורית. ההחלטה עליו נתקבלה מתוך רצון חופשי ומתוך היענות לצו האחריות המוסרית. עתידים להיות לו ערך חינוכי לגבי העם הגרמני וחשיבות כתקדים בתולדות האנושות.

מילוי ההתחייבות שנתקבלה יסייע לבניין וביסוס כלכלת מדינת ישראל, הארץ שקלטה כה רבים מבין פליטי השואה, ואשר שעריה פתוחים לפני כל יהודי נרדף לבל ייפול קורבן חסר־אונים למשטמה עיוורת ולמשפטים קדומים אפלים. על־ידי

1 משה שרת יצא את הארץ ללוקסמבורג ב־9.9.1952 ולמחרת, 10 בספטמבר, חתם שם על הסכם השילומים יחד עם ראש ממשלת גרמניה דר׳ קונרד אדנאואר. ארצה חזר דרך פריס ב־12.9.1952. דבריו לעיתונות הועתקו מ״דבר״ ו״הארץ״, 9.9.1952–15. הנוסח המלא של דבריו במסיבת העיתונאים ב־14.9.1952 הועתק מתיקי השילומים של משרד החוץ, גזנך המדינה.

קיום הבטחתה למדינת ישראל ולעם היהודי תוכיח גרמניה בפועל ממש את החלטתה לתקן במידת־מה את העוול שנעשה וכן תינתן לה על־ידי כך הזדמנות להעלות תרומה מובהקת להקמת שלטון החוק והצדק בחברה האנושית.

*

שדה התעופה לוד, 12.9.1952

בשיחה עם דר׳ אדנאואר דובר על התהום המפרידה בין שני העמים בקשר למה שהיה, וכי דרוש זמן ממושך לחינוך חדש של העם הגרמני כולו. השיחה התנהלה בגרמנית, אולם בשפת גתה ולא בשפת היטלר. שנינו למדנו אותה לפני שבא היטלר. היתה לי הרגשה של גאווה רבה, סיפוק נפש רב וגם הערכה לצעד שעשה דר׳ אדנאואר. עם חתימת ההסכם נגמר הפרק הראשון [במפעל זה] אשר בו הדיפלומטיה הישראלית הנחילה למדינה הישג מצויין. אני מאמין ובטוח שהמדיניות הכלכלית הישראלית על יסוד זה תנחיל למדינה הישג הרבה יותר מכריע בביצור המשק ובהרחבתו.

*

משרד החוץ, הקריה, תל אביב, 14.9.1952

בעיני נודע להסכם ערך חומרי ומוסרי גם יחד. יתר על כן, עם כל היות ההסכם עומד עכשיו לפני מבחן ביצוע – ואין ביצועו אלא בחומר – הרי חשיבותו המדינית והמוסרית עולה בעיני על החיוב המעשי והתכליתי שבו.

לא אתווכח עם שוללי ההסכם, כי הדברים ארוכים וכבר נאמרו בפומבי. אביע רק את תמהוני על אותם מקטרגים שהשורש האמיתי של התנגדותם היה נעוץ בהנחה כי כל העניין הוא עורבא פרח ולא יצא ממנו ולא כלום. מותר היה לצפות כי יודו עכשיו בטעותם, ואם הם עדיין עומדים במריים הרי הדבר משונה ביותר.

אבל עלי לחלוק על גישתם גם של כמה מהמחייבים, שהערכתם את ההסכם מחטיאה לדידי את המטרה. כוונתי לאלה הרואים בהסכם רע הכרחי, כביכול, ומוכנים להצדיק עליו את הדין כאילו רק בלית ברירה.

בעיני אלה ההסכם הוא הישג חומרי מזה עם ויתור מוסרי מזה, כשהראשון מחפה על השני ומפצה בעדו.

הנני שולל הערכה כזו לחלוטין. העובדה שהבאנו את הצד שכנגד לידי הודיה באחריות לתוצאות השואה על־ידי התחייבות לפרוע סכום כולל של פיצויים למדינת ישראל ולעם היהודי על חשבון הרכוש שנחמס או נחרב – מהווה הישג מדיני כביר־ערך אשר מפאת חשיבותו כתקדים הוא חורג מתחום היחסים בינינו לבין גרמניה וממסגרת התולדה היהודית בכללה, והופך לנכס בינלאומי כללי. הישג זה

אינו אלא פרי קיומה של מדינת ישראל, הופעתה כתובעת את עלבון העם כולו ויוזמתה בתוקף הסמכות הזאת. העובדה כי המדינה הוכיחה כי כוחה יפה למלא מבחינה זו את שליחותה ההיסטורית הריהי כשלעצמה בעלת חשיבות מכרעת ויש בה מקור של סיפוק מוסרי עמוק.

נתקלתי במחייבים שליווני בשליחותי האחרונה בהבעות של תנחומים ועידוד, כאילו היה כרוך בפגישה של לוקסמבורג קורבן כשבילי ונגזר עלי לקבל ייסורים באהבה. גם יחס זה נובע מאותה תפיסה של הכרעת החיוב החומרי שבהסכם כנגד השלילה המוסרית שבו.

לא כן אנוכי עימדי. בפגישתי עם ראש ממשלת גרמניה המערבית וחתימתי המשותפת איתו לא הרגשתי אלא גאווה על ההפגנה שהיתה כאן לכוחה המוסרי של מדינת ישראל ועל הרמת קרנה בעיני אומות העולם, גם על הכבוד שנפל בחלקי־אני ובחלקם של חברַי לייצג את המדינה במעמד חגיגי רב־משמעות זה.

אוסיף כי היתה מצידי הערכה כנה להופעתו האישית של ראש ממשלת גרמניה המערבית, אשר במעשה שעשה בשם ממשלתו – והרי בראש וראשונה הוא האחראי למעשה זה – הוכיח אומץ לב אזרחי וכוח מוסרי רב.

אשר לערכו החומרי של הסכם השילומים, הריהו ברור ומובהק, אולם דומני כי מותר להזהיר בפני הפרזתו. חלילה לנו לזלזל בחשיבות הסכומים שהתחייבה ממשלת בון לשלם לנו, הן לזכותנו הישירה והן לזכות ועידת הארגונים היהודיים, וכן בתועלתם של החומרים, המכונות ושאר מיצרכים שאנו עומדים להשיג תמורת הסכומים האלה להרחבתו ולביצורו של משקנו. אנו נעמוד על קיומו של כל פרט ותג שבהסכם ונעשה את כל התלוי בנו כדי למצות את הגשמתו עד תום. אולם אל ניכשל בגוזמאות ובאשליות. יש בקיומו של ההסכם תרומה חשובה לפתרון בעייתנו הכלכלית לאורך ימים, אולם הוא בלבד אינו מבטיח בשום פנים את הפתרון הזה במלואו, ועל כל פנים אין בו אלא לכל היותר הקלה פורתא לבעיית סיפוק צורכינו הדוחקים לאלתר.

עדיין רובצת עלינו מעמסה כבדה של חובות קצרי מועד, אשר ספק אם נוכל להיוושע מהסכם השילומים לשם הקלתה. עדיין אנו מתחבטים בבעיה של איזון תקציב המטבע הזר שלנו. עדיין אנו חייבים להוציא סכומים גדולים במזומנים, בכלל זה במטבע זר, לשיכונם ולביסוסם הכלכלי של המוני העולים שקלטנו ולהנעת גלגלי משקנו הקיים והגדל. אל נשכח כי התשלומים יהיו בעיקר, או אולי אך ורק, בעין ולא במזומנים, כי אנו – בסך הכל – עומדים לקבל בכל שנה סחורות בשווי של 50 מיליון דולר בשנתיים הראשונות ובשווי של 75 מיליון דולר לכל היותר בשנים שלאחרי־כן.

הסכם השילומים פותח אומנם לפנינו סיכויים של מפעלי פיתוח ואופקים של הרחבת ייצור לעתיד לבוא. אין בו בשום פנים כדי לסלק מעל דרכנו מייד את

המכשולים החמורים שאנו עומדים בפניהם היום. דבר זה צריך להיות ברור לנו ולכל דורשי טובתה של מדינת ישראל.

אנו ניבחן ביכולת שנגלה לעשות מהסכם השילומים, במידה שילך ויתגשם, אחד המכשירים היעילים לחישול עתידנו הכלכלי. דווקא העובדה כי ניתן בידנו מכשיר נוסף כזה צריכה לעודד אותנו ואת כל העומדים לימיננו במאמצי ההתגברות על קשיי ההווה.

משה שרת – במסיבת עיתונאים

הנהיה "עם לבדד ישכון"?

משה שרת: מצאתי את עצמי בהסכמה גמורה עם לוקר[2] ברוב השאלות שעמדו על סדר־יומנו משך שנים רבות. גם עתה אני רואה את עצמי חולק לא על עמדתו, כי אם על ההיגיון שעליו עמדתו מושתתת, שהיא משוללת כל בסיס הגיוני.

האם אנו דנים פה על יחסינו עם גרמניה? אנו דנים על מקומנו בתנועה בינלאומית, על מקומנו ומקום תנועתנו בתוך עולם מסויים וחלק מסויים בעולם. ובשאלה זו נכריע לפי העניין הגרמני? האם ניתן לגרמנים להכריע בשאלה זו? האם נשקול דברים לא לפי העניינים החיוניים לנו בהתאם למצבנו בזירה הבינלאומית, אלא לפי יחסינו עם גרמניה?

לוקר מסכים, שאין אנו יכולים שלא להשתתף במוסדות בינלאומיים. הוא מסכים שלא נצא מאונסק"ו, ארגון לשיתוף פעולה תרבותית, גם אם הגרמנים יצטרפו אליו. האם נימנע משיתף פעולה בענייני מדע וחינוך, רוח ותרבות, רק משום שגרמניה תהא מצויה בארגון זה?

האם נצא מארגון הבריאות הבינלאומי ומארגון המזון בגלל גרמניה? האם נצא מאו"ם אם גרמניה תיכנס לתוכו? האם בידינו למנוע דבר זה?

האו"ם הוא גם גוף מוסרי כביר. כל החוכמה המדינית שלנו היא להגיע למזיגה של מוסר ואינטרס. לא ייתכן מוסר הבנוי על הקרבת האינטרס. ואוי לאינטרס הנקבע ומוגדר ללא כל התחשבות ביסוד המוסרי. יש הכרח בהתאמה בין שני היסודות. יש הכרח במזיגה.

שלילת כניסתנו לאינטרנציונל זוהי שלילת הצטרפותנו לאינטרנציונליזם המאורגן בתנועת הפועלים. ופירוש הדבר – לגבי הסוציאליזם הדמוקרטי – להגיע לשלילת האינטרנציונליזם המאורגן ולהפקיר את זירת הפעולה הבינלאומית המתארגנת לקומאינפורם.

קיים בעולם מאבק רוחני, מאבק על נפש הנוער ונפש הפועל. האם אנו שותפים למאבק הזה או לא? האם אנו זכאים לוותר על תרומתנו בזירה הבינלאומית, האם

1 מועצת מפא"י דנה בחידוש חברות המפלגה באינטרנציונל הסוציאליסטי (הדמוקרטי-מערבי). השוללים טענו כי אין להצטרף לארגון זה הואיל והמפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית, אשר רבים מחבריה היו שותפים למבצעי השואה, חברה בו. ברל לוקר, מראשי השוללים, טען: "אני מתנגד להצטרפות מטעם אחד ויחיד: יחסנו לעם הגרמני ולסוציאליזם הגרמני. תבוא שעתה של ההצטרפות, אולם עתה השעה אינה כשרה". חברו לדעה מ. דבורז'צקי הכריז: "לעולם לא נשב עם הגרמנים".

2 ברל לוקר (1887–1971). מראשוני פוע"צ ומראשי מפא"י. חבר הנה"צ שנים רבות מאז 1931, יו"ר הנה"צ 1948–1956. ח"כ 1955–1961.

אנו יכולים לוותר על העידוד וההדרכה שאנו יכולים לקבל ממנו?

ויש שיקול מדיני: זוהי זירה אחת מן הזירות הרבות שלנו. האם אנו אדישים למה שמתרחש בה? מחר תעלה איזו החלטה שם – מה נעשה אז? נתחיל לכתוב תזכירים מבחוץ ולשלוח מחאות מבחוץ?

לוקר מסכים שנשתף פעולה עם מפלגות סוציאליסטיות באסיה. אך מה יהיה אם המפלגות הסוציאליסטיות באסיה תחלוקנה עלינו באיזה עניין? נניח שויכוח זה יובא לזירה כללית של האינטרנציונל. האם משום ששם יושבים גרמנים נפקיר את השתתפותנו בהכרעה הסופית בויכוח הזה?

כיצד יכולים אנו להיות בסוציאליזם "עם לבדד ישכון"?

קיימת בעיה גרמנית. אני רוצה לומר לחברים בכל הרצינות: עלינו להתרגל לעובדה שגרמניה קיימת ועומדת כמות שהיא על פני אותו כדור הארץ, ולא נוכל לגרשם, ובמידה שנחשוב יותר על העתיד נבין כי פגישותינו עם גרמניה וישיבתנו אל שולחן אחד עם נציגיה הם דבר בלתי־נמנע. אפשר למנוע זאת רק במחיר של ויתור על קיומנו, רק על־ידי חזרה לקיום בלתי־ממלכתי, פירוק המדינה וויתור על שלטון דמוקרטי, רק על־ידי ויתור על צי המסחר בכלל, צי האויר וטלגרף ובריאות וכספים – רק במחיר זה אפשר להימנע מכך.

ככל שנקדים להבין את הדבר ולהסיק ממנו צעד צעד את המסקנות, כן יהיה יותר בריא לנו, וכן נישמר מסתירות מיותרות בהחלט, שבהן נשקיע את כוחנו לריק מבלי להביא שום שאלה לפתרון חיובי.[3]

3 בתום הדיון החליטה מועצת מפא"י ברוב של 163 נגד 32 לשוב לפעילות באינטרנציונל הסוציאליסטי הדמוקרטי.

אין אנו יכולים לחיות בשני עולמות

חבר יקר,

אני מוקיר את האמון שנתת בי בפנותך אלי בשאלה לאומית־מצפונית.

תשובתי ברורה. אין לנו כמדינה שום מנוס מלסחור עם ארץ כגרמניה – למכור לה ולקנות ממנה ולהוביל את סחורתה באוניותינו ולהניח לאוניותינו לעגון בנמליה ולאניותיה בנמלינו, וכיוצא באלה קשרי מסחר ותובלה וממון.

המקור הרגשי של הרצון להחרים את גרמניה ולהינזר מכל מגע עמה מובן היטב. מה שהיה בלתי מובן הוא העדרה של נטייה רגשית כזאת. אך עובדה ניצחת היא כי אין יצר זה הולם את הנסיבות המעשיות של הווייתנו הממלכתית – יתר על כן, הוא פועל בנגוד גמור לענייניו החיוניים ביותר, ממש לצורכי קיומנו. במצב הנתון, אשר אין בידינו לשנותו – לא זו בלבד, אלא במידה שהוא נוגע לנו אסון יהיה אם יחול בו שינוי – ההיענות ליצר זה היא בעוכרי עתידנו.

אילו המשכנו בהויתנו הגלותית והסתפקנו בה, היה כל פרט בתוכנו יכול לפעול ולחיות לפי מישאלות לבו ולשאוב מזה סיפוק לעצמו. יתרה מזו, הכלל של פרטים יהודים היה יכול לדגול בשיטה קיבוצית מסוימת, המחייבת מבחינה מוסרית את כל היחידים – לקבוע את ההתנהגות בעניין מסוים כחלק של אורח החיים היהודי. הדבר לא היה חל, כמובן, על החטיבה הממשלתית, המרחבית, המשקית, אשר אליה היינו שייכים. מכוחה היינו ממילא נבנים ובחולשותיה היינו לוקים. כך יכולנו לזכות בשני העולמות – גם ליהנות מתועלת הקשרים עם גרמניה, שהיתה מפיקה ארץ מגורינו, גם לחיות לפי מצפוננו האישי או הלאומי־קהילתי בתוך ד׳ האמות של ענייניו הפרטיים.

אבל אנחנו מאסנו בהווייה הגלותית ומרדנו בה. המרד הזה נחל נצחון היסטורי אדיר ומכריע. אנחנו אומה, בידינו שליטה ריבונית על שטח, אנחנו בונים משק, אנו עומדים בחזית מול אויבים. אין אנו עוד קיבוץ של יחידים מפוזרים, אלא אנו עצמנו חטיבה מרחבית, משקית, ביטחונית. כיוון שכך, אין אנו יכולים לחיות בשני עולמות – לאחוז

1 בינואר 1965, לאור החלטת האסיפה הכללית של קיבוץ רביבים להימנע מייצוא פרחי סייפן לגרמניה, פנה עודד ברזילי, מרכז המשק, אל משה שרת (אז יו״ר הסוה״י וההסת׳ הציונית) ואל יגאל אלון, נתן אלתרמן, ומנחם בגין, וביקש חוות דעתם בסוגייה זו. הכותב הבהיר לארבעת האישים, כי הפסקת הייצוא פירושה חיסול ענף הפרחים בקיבוץ. בסופו של דבר, הענף לא חוסל. הבעיה, מבחינת הקיבוץ, נפתרה בשיגור פרחי הייצוא של רביבים למועצת הפרחים והיא שטיפלה במשלוח לגרמניה. תשובתו של משה שרת למכתב עודד ברזילי מובאת במאמרו של אלון גן ״פרחים לגרמניה״, ״ישראל״, 2006, עמ׳ 119–121, ומועתקת כאן באדיבותו.

בשני קצות החבל. לפנינו ברירה חדה ועלינו להכריע בה בראש צלול ובעוז רוח.

אנו שליטים עכשיו על חלק קטנטן של שטח כדור הארץ, אשר עליו – בממדי שטח ומספר ועוצמה כלכלית לאין שיעור יותר גדולים – שוכנת גרמניה. צורכי חיינו מצווים עלינו את ההשתלבות ביתר חלקי כדור הארץ, לא את ההסתגרות בפניהם. אוניותינו חייבות לחתור לשיט על פני כל הימים ולכניסה לכל נמל שבעולם אם הוא פתוח בפניהם. אין הצי שלנו יכול לסרב להסיע מטען מסחרי של ארץ כלשהי – אם הוא מוצע לו (אני מדבר, כמובן, על כללי הנוהג ולא על איזה מקרה יוצא דופן). אנו מעוניינים חיונית למכור כמה שאפשר יותר מתוצרתנו מכל סוגיה, ומשמע הדבר ממילא הוא למכור לכל המוכן לקנות. ואין אנו יכולים למכור מבלי לקנות. הנוותר על גרמניה כשוק להדרים, או למוצרים אחרים כלשהם? ואם תפוזים מותר למכור לגרמניה – מדוע לא סייפנים? ואם עוגנת אונייתנו בנמל המבורג, הנאסור על מלחינו לעלות בחוף? ואם עוגנת אונייה גרמנית בחיפה, הנאסור זאת על מלחיה? ודאי יש כללי התנהגות שעליהם עלינו להקפיד כלפי אנשינו וכלפיהם כאחד, בכיוון זה או בכיוון זה. אך הקמת חיץ, סרוב לבוא במגע, ניסיון למחוק ארץ מעל מפת העולם – כל אלה הם מחשבות הבל, והדברים ארוכים.

תקומת ישראל היא הניצחון הנעלה והנחרץ ביותר שהנחילה לנו ההיסטוריה על פני השטן הגרמני. אבל מניצחון זה נובעות מסקנות – מדיניות ומעשיות – אשר עלינו לקבל את דינן כחלק ממשפט העולם.

לרביבים הקטנה הנידחת אז, יש חלק בניצחון הזה. היא רשאית בדין ליהנות ממנו בכל הדרכים – גם על ידי משלוח פריה חוצה ודווקא לגרמניה. והיא חייבת להסתגל – נפשית, עיונית ומעשית – למצבה החדש ולכל הנובע ממנו ואין לי אלא לברכה על שהגיעה למצב זה.

בברכה חמה לך ולכל חבריך,

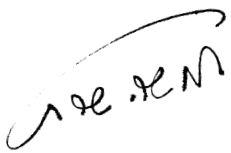

בדרך לוואסנר

החוליה החשובה הבאה בשרשרת שהוליכה אל המשא־ומתן, היא מכתבו של אדנאור מ־6 בדצמבר 1951 אל דר׳ נחום גולדמן כיו״ר ועדת התביעות:

> בהמשך להודעת הממשלה הפדרלית בבונדסטג ביום 27 בספטמבר 1951, אשר בה הובעה נכונות הממשלה לפתוח במשא־ומתן עם נציגי העם היהודי ומדינת ישראל על מתן פיצויים בעבור הנזקים, שנגרמו ליהודים במשטר הנאצי, אודיע בזה כי לפי דעת הממשלה הפדרלית בא הזמן לפתיחת המשא־ומתן [...] כבסיס לדיונים הללו מוכנה הממשלה הפדרלית לקבל את התביעות, שהציגה ממשלת ישראל באיגרתה מיום 12 במרס 1951.

בזאת ניתנה תשובה על הגשת תביעותינו מ־12 במרס 1951, שאיפשרה הכנה ממשית של פתיחת המשא־ומתן. לאחר שנתקבלה התשובה, הורו בן־גוריון ושרת להתחיל בהכנות לדיון בכנסת לשם הכרעת השאלה, היש לייפות כוחה של ממשלת ישראל למשא־ומתן הישיר המוצע עם גרמניה המערבית.

דיון זה החל ב־7 בינואר 1952 בהצהרתו של מר בן־גוריון – שדעתו הברורה היתה לה השפעה מכרעת גם בשאלה זו, שנהפכה לסלע מחלוקת חריפה – ובה נימק את הצעת הממשלה ללכת אל משא־ומתן זה. דברי בן־גוריון עשו רושם רב והיה בהם כוח שכנוע נוקב ביחס לאחריות ההיסטורית, המוטלת על שכם ישראל, לתבוע פיצוי חומרי על הרכוש שנגזל ושנהרס בימי המשטר הנאצי, ולדרוש פיצוי אינדיווידואלי על הנזקים, הניתנים לקביעה, שנגרמו לניצולים.

הויכוח, שהקציבו לו זמן של עשר שעות, היה רווי מתח דרמטי. הפגנות מחאה מטעם ״חרות״, שדגלה בעמדה קיצונית בשאלת גרמניה, מלוּוֹת רגימת הכנסת באבנים, וכן ויכוחים סוערים וניסיונות הפרעה, הצריכו פעמים אחדות דחיית הישיבות עד שבשעות הערב של 9 בינואר 1952, לאחר נאום סיכום מזהיר מפי משה שרת, נערכה ההצבעה: ארבעה מ־120 חברי הכנסת נעדרו, חמישה נמנעו מהצבעה, 61 הצביעו ״הן״, ו־50 הצביעו לאו – בתוכם המפלגה הדתית הלאומית, ״הציונים הכלליים״, מפ״ם שהיתה אז מקורבת לקומוניסטים, והקומוניסטים עצמם. הצבעת סיעת ״חרות״ היתה מובנת וצפויה לאור התנגדותה הבלתי־פשרנית: עמדתם של ״הציונים הכלליים״, מפלגת המרכז האזרחי, היתה מובנת הרבה פחות.

---

1 קטעים מתוך ספרו של אליעזר שנער, *בעול כודח ודגשות*, שוקן 1967, עמ׳ 22, 24–27, 73. באדיבות הוצאת שוקן (כל הזכויות שמורות להוצאת שוקן).

ראוי להזכיר מאורע אחד בשולי אותו 9 בינואר 1952: דוד הורוביץ, אז מנהל כללי של משרד האוצר, היה המועמד הטבעי לעמוד בראש המשלחת למשא־ומתן. לאור ההתרחשויות הסוערות במשך ויכוח שלושת הימים ביקש – בעוד האבנים עפות מבעד לחלונות הכנסת פנימה – לשחררו מתפקיד זה. זו היתה תגובה ספונטנית. מובנת מתוך האוירה, וכולנו הצטערנו עליה. כל אחד מאיתנו, שנתנסינו בחוויית שלושת הימים הללו, היה נתון במשך שנים לרושם המאורעות האלה, שהיו כזעקת מחאה גדולה על רקעם הטרגי.

עם החלטת הכנסת מ־9 בינואר 1952, שנדונה בוועדת החוץ והביטחון של הבית ב־15 בינואר ואושרה ברוב דעות, החל השלב האחרון של ההכנות ושל קביעת המסגרת למשא־ומתן. עבודות אלה הקיפו את כל הפרטים, מניסוח ההצהרה שתושמע בפתיחת הדיונים עד הכנת רשימה של סחורות וציוד לכל סוגיהם, שהמשק הישראלי במצבו הקשה אז היה זקוק להם.

בראשית פברואר 1952 נפגשנו – שרת ויוספטל ואני – בפריס עם דר׳ גולדמן וכמה נציגים של ועדת התביעות. בהתייעצויות אינטנסיביות במשך ימים אחדים הובהרו ותואמו ההשקפות מכאן ומכאן, ומבחינת התוכן והזמן שוב לא היה שום עיכוב לפתיחת המשא־ומתן. שאר כל זמני – לעיתים קרובות עד שעות הבוקר המוקדמות – הוקדש להכנת החומר למשא־ומתן. מצד אחד היינו מעוניינים בפתיחתו בכל ההקדם שאפשר, מצד אחר אסור היה שמשום כך תיפגם יסודיות הכנת החומר. בתקופה ההיא – סוף ינואר 1952 – חל גם מינוי משלחתנו למשא־ומתן על־ידי הממשלה: גיורא יוספטל כשליחה של מפא״י, ואני (כ״מאובן״ ליברלי־פרוגרסיבי) נתמנינו ראשי משלחת משותפים ושווי מעמד. אחרי הסתלקותו של הורוביץ הנחתי כמובן מאליו – הנחה רחוקה במקצת מן המציאות, כפי שהוברר לי לאחר זמן – שיטילו עלי את ראשות המשלחת. כשהזמינני שרת אליו בסוף ינואר 1952 והודיעני, שאומרים למנות את יוספטל לראש המשלחת, ואותי לסגנו, דחיתי את ההצעה בצורתה זו. יוספטל היה אז ראש מחלקת הכספים של הסוכנות היהודית ומצמרת ההנהגה של מפא״י: למפלגה זו, ובראשה ראש הממשלה מר בן־גוריון כיוזם המשא־ומתן עם גרמניה המערבית, היתה זכות, שאין לחלוק עליה, שאיש משלה יוצב בראש המשלחת. [...]

בשיחות אחדות עם גיורא יוספטל הגענו לכלל תמימות־דעים גמורה – והדבר לא היה קשה אצל איש מעשה נבון זה, שהיה מחוסן מפני דוקטרינה מפלגתית. שרת הציע את ההצעה המתבקשת, שנתייצב יחדיו כשווי־מעמד בראש המשלחת. התפתח יחס טוב וידידותי בינינו, וייאמר מיד כי מינויו כאחד משני ראשי המשלחת נתגלה כבחירה טובה, שהועילה לעניין ולעבודה. לפי הצעתו־שלו הסתפק בייצוג כלפי חוץ, והניח לי את הניהול העניני של המשא־ומתן באופן בלתי־תלוי.

מר גרשון אבנר – דיפלומט בעל כישרון בלתי־רגיל – נבחר מטעם משרד החוץ כדובר המשלחת. עלי נתן, סגן ראש המחלקה המשפטית במשרד החוץ, ויצחק בזנר, הממונה על מטבע החוץ במשרד האוצר, שניספה באופן טרגי בהתרסק בפרנקפורט מטוס בדרכו לוואסנר בהולנד, מקום המשא־ומתן – היו חברי המשלחת הישראלית, והמשפטן הגדול דר׳ יעקב רובינסון – כמדריך וכיועץ חכם ונבון.

ב־26 בפברואר 1952, בשעות הערב, נערכה בביתו של שרת פגישה אחרונה של חברי המשלחת עם שאר הנוגעים בעניין, לשם חילופי דעות מסכמים. מקום בראש תפסו שאלות של ביטחון ושל יחסי ציבור, לאור העובדה שעדיין תוסה ההתנגדות למשא־ומתן. בין השאר הוחלט לומר כלפי חוץ, שיעד נסיעתנו ומקום השיחות הוא בריסל, כדי להסיח את הדעת מן המקום המוסכם – ואסנר, המרוחקת חמישה קילומטרים מהאג – לכל הפחות עד שנגיע לשם.

ב־16 במרס טסנו ללונדון – יוספטל, אבנר ואני – ולמחרת החלו בלונדון ההתייעצויות הפנימיות האחרונות עם נחום גולדמן, יעקב בלאושטיין, משה ליוויט ושאר חברי הנשיאות של ועידת התביעות – בנוכחותו של שרת. עוד פעם נשקל הכל ביסודיות, תואמו הצהרות הפתיחה, ואף השתדלנו לשכנע איש את רעהו כי השכל הבריא והאחריות מוכרחים להתגבר על הרגשות, שהשתררו על כולנו.

*

כמובן היו קשיינו הכלכליים גדולים יותר לאין שיעור לולא קיבלנו מה שקיבלנו על פי ההסכם. בלא ספק היו עוברות עוד שנים רבות עד שהיינו מגיעים אל המצב הכלכלי שנוצר בעזרת השילומים.

במלוא האחריות מותר לומר: ההסכם מ־10 בספטמבר 1952, קיומו ללא פגם על־ידי הגרמנים וביצועו המדוקדק, תרמו תרומה מרובה להתגברות על קשיי בראשית בפיתוח משקה של ישראל.

אחת התעודות המעמיקות והמרשימות של הדיפלומטיה הישראלית

בצד הישראלי מגיעה זכות היוזמה הראשונה [לתביעת השילומים מגרמניה] לדוד הורוביץ, אז מנכ"ל משרד האוצר, שהעריך נכונה עוד ב־1950 לא רק את צורכיה הכלכליים של ישראל אלא גם את כוחה הכלכלי – ובעתיד הקרוב גם המדיני – העולה של גרמניה, והגיע למסקנה שהשעה כשרה להצגת תביעתו של העם היהודי ומדינתו.

בספטמבר 1950 הציע הורוביץ לשר החוץ משה שרת, שהממשלה תתבע באמצעות מעצמות הכיבוש שילומים מגרמניה. שרת צידד בהצעתו של הורוביץ, אבל בממשלה עדיין היתה יד המתנגדים והמהססים על העליונה. רק בראשית 1951 החליטה הממשלה לפנות אל מעצמות הכיבוש. ב־[12] במרס 1951 הוגשו איגרות זהות בנוסחן אל ארבע מעצמות הכיבוש. מחבריהן היו דוד הורוביץ ודר' ליאו כהן, היועץ המדיני של שר החוץ, ורבה היתה ידו של שר החוץ עצמו בקביעת הטיעון ובנוסח האיגרות.

איגרת זו, המציגה את תביעת מדינת ישראל לשילומים, היא אחת התעודות המעמיקות והמרשימות ביותר של הדיפלומטיה הישראלית.[2] לאחר תיאור תמציתי של זוועות הנאצים והגזל הרב, בונה ישראל את טיעונה על שני קווים מקבילים – מחשבה נועזת וזהירה כאחת שהגה ליאו כהן – מצד אחד מתבססת האיגרת על מעמדה ההיסטורי והמוסרי של מדינת ישראל כדוברת בשם העם היהודי בעבר, בהווה ולקראת העתיד, ומצד שני מתבססת תביעת השילומים על המעמסה שהמדינה נטלה על עצמה בקליטתם של קורבנות רדיפות הנאצים.

1 דר' חיים יחיל (1905–1974). מנהל מח' ההסברה במשרד החוץ, מנובמבר 1952 עד יולי 1954 סגן ראש משלחת הקניות של ישראל בגרמניה. לימים שגריר בשוודיה ומנכ"ל משרד החוץ. הקטע מועתק מתוך "עשרים שנה לשילומים", רשימה שפירסם ב"דבר", 8.9.1972, במלאות עשרים שנה להסכם השילומים.

2 נוסח האיגרת בעברית הושמע בפי שר החוץ בישיבת הכנסת ב־13.3.1951 מסמך 8, עמ' 132. הנוסח האנגלי מובא ב*תלחמ"י* 6, עמ' 163–169.

שיחה גורלית עם הקנצלר אדנאואר

שנים מעטות אחרי שנסתיימה המלחמה כבר החלו בגרמניה המובסת סימני התאוששות ראשונים. כאמור, סמכויות השלטון הריבוני הושבו לה בהדרגה, בעוד שסמכויותיהם של שלטונות הכיבוש הלכו ונצטמצמו. לאור תהליך זה היה ברור לי כי לטווח ארוך ניתן יהיה להשיג את מילוי התביעות היהודיות רק בדרך של הסכם ישיר עם גרמניה עצמה. לא האמנתי שבנות־הברית המערביות תהיינה מוכנות – בעוד "המלחמה הקרה" בעיצומה – לכפות על גרמניה בניגוד לרצונה היענות בקנה־מידה רחב לתביעות היהודיות. מאידך לא היו לי כל אשליות ביחס לקשיים העצומים הצפויים לכל מי שיבקש לשכנע את העם היהודי לפתוח במגעים ישירים עם גרמניה.

אולם השעה לא דחקה, וניתן היה להמתין שנים אחדות עד אשר יקהה קמעה עוקצו של הכאב. הכלכלה הגרמנית עדיין שרויה היתה בתוהו־ובוהו ואפילו בנות־הברית, מתוך עניין לשקמה ולהבריאה, היו דוחות אז תביעות גדולות שלא היה בכוחה של גרמניה לעמוד בהן. בעיית השילומים הוקפאה אפוא עד אשר השתנו הנסיבות והגיעה העת להעלותה מחדש.

באותן שנים, 1945–1950, היינו אנו־עצמנו שקועים ראשנו ורובנו בהגשת סעד רוחני וחומרי לחצי מיליון הפליטים היהודיים שעדיין ישבו במחנות גרמניים, ובחיסולם של מחנות אלה על־ידי העלאת יושביהם לארץ־ישראל. אכן, נוכח המאבק על העלייה, אותו מבצע מפואר של עלייה ב', החווירה שאלת השילומים עד כי כמעט ונשכחה כליל. רק קבוצה קטנה בהנהלת "הקונגרס היהודי העולמי" ובראשה יושב־ראש האגף האירופי שלה, דר' נחַ בארוּ, הוסיפה לדבוק ברעיון זה ולחפש ללא ליאות אחרי אפשרויות למילוי התביעות.

מעט מעט השתנו פני הדברים: מחנות העקורים החלו מתרוקנים מיושביהם וחוסלו בזה אחר זה. בגרמניה נפתחה בעקבות רפורמת המטבע תקופה של התאוששות כלכלית, והחשוב מכל – מדינת ישראל קלטה כחצי מיליון פליטים יהודיים ואיפשרה להם לבנות את חייהם מחדש. עתה שוב הועלתה מצדדים שונים בעיית השילומים, אך במקרים רבים נעשה הדבר בצורה פזיזה ובלתי־הולמת. קבוצות יהודיות בלתי־מוסמכות, ואף אנשים פרטיים, פנו בהצעות ותביעות שונות אל חברי הממשלה הגרמנית. כך, למשל, הצליחה קבוצת יהודים גרמניים לשכנע את

1 קטעים מתוך הפרק "הסכם השילומים" מספרו של נחום גולדמן *זכרונות*, תורגם מגרמנית בידי עדנה קורנפלד, ויידנפלד וניקולסון, 1972, עמ' 230–239; 249–250.

הקנצלר אדנאואר להצהיר על נכונותה של הממשלה הפדרלית להקציב 10 מיליון מרק לתשלום פיצויים ליהודים נרדפי הנאצים. מובן שהצעה זו נדחתה על־ידינו מכל וכל, ובהיותה בלתי־מספקת מעיקרא אף לא נמצאה ראויה לדיון. אך לזכותו של אדנאואר חייב להיאמר, שמלכתחילה הכיר בכובד משקלה של הבעיה. הוא הבין אל־נכון כי רק במשא־ומתן עם נציגים מוסמכים של היהדות עשויה היא לבוא על פתרונה ולא על־ידי סיפוק תביעותיו המיוחדות של קומץ יהודים זה או אחר.

אחרי פניות מצדדים שונים, אך בעיקר מתוך היענות להפצרותיו של בארוּ, התחלתי מאז 1950 להיכנס יותר ויותר לעבי הקורה של בעיית השילומים. גם לי נראה היה כי לאור מצבה הכלכלי המשתפר והולך של גרמניה מזה, ומיתון מסויים ביחס האמוציונלי של היהדות כלפיה מזה, הגיע המועד לבחינה מחודשת של הבעייה מתוך גישה ריאליסטית יותר. בתחילת 1951 אומנם נקטה ממשלת ישראל, זו הפעם הראשונה, בצעדים רישמיים בכיוון זה, בשגרה שתי איגרות אל ממשלותיהן של כל אחת מארבע בנות־הברית, בהן התביעה לתשלום פיצויים בסך מיליארד וחצי דולר מאת גרמניה החדשה – מיליארד מגרמניה המערבית וחצי מיליארד מגרמניה המזרחית. סכום זה מבוסס היה על כך, שישראל קלטה כחצי מיליון פליטים יהודים והוציאה על שיקומו הכלכלי של כל פליט כשלושת אלפים דולר. שיקום פליטים אלה חייבה לשאת בנטל כספי עצום, ובכך ראתה עצמה ישראל זכאית להעלות את תביעתה בשם העם היהודי, אף על פי שמבחינה משפטית לא היה לה כל בסיס לכך, שהרי בתקופת השלטון הנאצי מדינת ישראל עוד לא היתה קיימת.

תגובתן של בנות־הברית רחוקה היתה מלהיות מעודדת. אם אינני טועה, בריה"מ לא השיבה על איגרות אלו עד עצם היום הזה. מעצמות המערב אישרו את קבלת האיגרות בלי להתייחס כלל לגובה הסכום, והטעימו כי אין בידן לכפות על גרמניה את מילוי תביעות אלו ואף לא לשמש כמתווך בין ישראל לגרמניה. עצתן למדינת ישראל היתה, כי תפתח במגע ישיר עם גרמניה. בכך הפכה שאלת היסוד הרגשית־מצפונית של מגע ישיר עם גרמניה לבעייה פוליטית אקטואלית עדינה וטעונה חומר נפץ. ממשלת ישראל הבינה, כי תוכל לעשות צעד גורלי זה רק בתיאום עם נציגים של יהדות העולם.

בקיץ 1951 פנה אלי שר החוץ משה שרת. הוא הציע כי כיושב־ראש הסוכנות היהודית אזמין את נציגי הארגונים היהודיים העיקריים של ארה"ב, חבר העמים הבריטי וצרפת לוועידה שתתמוך בתביעות הפיצויים של מדינת ישראל ותסייע להשגתן. הוועידה התכנסה ב־25 באוקטובר 1951 בניו־יורק, בהשתתפות נציגים של עשרים ואחד אירגונים יהודיים מארה"ב, אנגליה, קנדה, אוסטרליה, דרום־אפריקה, צרפת וארגנטינה. אחרי דיון ממצה הוחלט על יסודו של גוף מייצג שייקרא

"Conference on Jewish Material Claims against Germany" ("איגוד האירגונים היהודיים לייצוג התביעות היהודיות החומריות נגד גרמניה", או "איגוד התביעות"). כן הוחלט באותו מעמד לתמוך בתביעותיה של מדינת ישראל ולהציג בנוסף עליהן גם את תביעות היהודים החיים מחוץ למדינת ישראל. נבחר ועד מנהל בראשותי, שעליו הוטל לגשת לביצוען של החלטות אלו הלכה למעשה.

סוף־סוף נוצר אמצעי לפעילות מדינית של ממש. היה ברור לי, כי גם אם יקשה הדבר מבחינה רגשית, כצעד ראשון יהיה הכרח בקיום שיחת בירור עקרונית עם הקנצלר המערב־גרמני, על מנת לעמוד על מידת הנכונות של הממשלה הגרמנית לניהול המשא־ומתן. עד אז טרם קיימתי מגעים כלשהם עם נציגי הרפובליקה הפדרלית. על יצירת קשרים בלתי־רישמיים, אם היו כאלה, הופקד נח בארו. הוא התוודע בשנת 1950 בלונדון אל אחד מעוזריו הקרובים של הקנצלר אדנאואר, מיניסטריאל־דירקטור דר' הרברט בלנקנהורן, שכיהן לאחר־מכן כשגריר גרמניה המערבית ברומא, פריס ולונדון. כבר אז חזר בלנקנהורן והטעים, כי הקנצלר מעוניין בכנות למצוא פיתרון נאות לבעיה זו וכי הוא מוכן בחפץ לב לפתוח בשיחות. פעמים אחדות אף הוצע לי לקיים פגישה עם הקנצלר עצמו או עם אחד מעוזריו. דחיתי הצעות אלו לא רק בהתחשב בדעת הקהל היהודית, שעדיין לא היתה מוכנה להסכין עם צעד כזה, אלא גם מתוך שסבור הייתי כי אין לפתוח במשא־ומתן כלשהו בטרם יכיר הקנצלר באופן רישמי – בשם הרפובליקה הפדרלית – באחריותה של גרמניה החדשה לפשעי המשטר הנאצי, ויזמין את נציגי מדינת ישראל ויהדות העולם למשא־ומתן על תשלום פיצויים. באמצעות בארו ובלנקנהורן הובאה עמדתי לידיעת הקנצלר. מאוחר יותר הוגשה לי בפריס, על־פי בקשת הקנצלר ובאמצעות חבר הבונדסטג היהודי יעקב אלטמאייר, טיוטת הצהרה ברוח זו לשם חוות דעת. העליתי הצעות שונות לתיקונים בניסוח וב־27 בספטמבר 1951 קרא הקנצלר אדנאואר את ההצהרה בחגיגיות רבה בפני מליאת הבונדסטג, אשר קיבלתה פה אחד. הפרלמנט המערב־גרמני קם על רגליו כדי לכבד בדומייה את זכר מיליוני היהודים שנפלו קורבן לתאוות הרצח של גרמניה הנאצית.

הצהרה זו ופרטים שונים על גישתו של הקנצלר, שנודעו לי מפי בארו, נטעו בי תקווה כי אכן קיים סיכוי סביר להיענות של ממש לתביעות היהודיות, וכי פגישה עם הקנצלר אדנאואר היא הכרחית באותה מידה שהיא מוצדקת. ברם הלך הרוחות בקרב הציבור היהודי מנע כל אפשרות של הודעה פומבית על פגישה מיועדת. עוד קודם – ולא כל שכן אחרי שהוקם "איגוד התביעות" – התלקח בישראל ומחוצה לה ויכוח סוער וכאוב סביב שאלת המשא־ומתן היהודי־גרמני. אישים אחדים, כדוגמת יושב־ראש הכנסת יוסף שפרינצק, אדם שניחן בדרך כלל בגישה ריאליסטית ורחוק

היה מלהיות דוגמטיקן – הרחיקו בהתנגדותם עד כדי כך שהצהירו כי קבלת פיצוי חומרי כלשהו מידי הגרמנים, ואפילו ביוזמתם הספונטנית של האחרונים, היא השפלת כבוד האומה היהודית כולה; אחרים סבורים היו כי על ישראל ויהדות העולם להסכים אך ורק לפיצויים שתשלומם ייכפה על הגרמנים על־ידי בנות הברית, ואילו המתונים גרסו כי יש אומנם לקבל פיצויים מגרמניה, אך אין בשום פנים ואופן לנהל משא־ומתן ישיר עם גרמניה עצמה.

הויכוח היה מר והתנהל בלהט רב. זעם הציבור לא פסח גם עלי ולא פעם הייתי נתון בסכנה ממשית. פעם, בשעת ישיבה של "איגוד התביעות" בניו־יורק, חדרו כמה עשרות חברי תנועת נוער ציונית קיצונית למלון בו נערכה הישיבה, נקהלו בפרוזדור ואיימו מעבר לדלת הנעולה לעשות בי שפטים. נאלצתי לעזוב את בית המלון בדלת צדדית בלווית משמר משטרתי. בכל התקופה הזאת הופקדו עלי שומרי ראש שליווני בכל מסעותי. אך בכל זה לא היה כדי לערער את ביטחוני בעמדתי והייתי שב לנמקה בפומבי בכל הזדמנות. הנחת היסוד שלי היתה שקבלת פיצויים מגרמניה היא לא רק זכותנו כי אם גם חובתנו, שכן לא מעט תלוי בכך עתידה של מדינת ישראל. להשגת מטרה זו ידעתי, שאין לנו כל סיכוי להסתייע בשלטונות הכיבוש בגרמניה לשם תיווך, ובין אם ינעם הדבר בין אם לאו, יהיה על הנציגים היהודיים עצמם לשאת בתפקיד העדין והקשה של פתיחת משא־ומתן ישיר עם הגרמנים.

בשלב זה כבר נתמכה השקפתי עקרונית על־ידי מנהיגים בממשלת ישראל, ביחוד על־ידי ראש הממשלה דוד בן־גוריון ושר החוץ משה שרת, ואף האישים המרכזיים בהנהלת "הקונגרס היהודי העולמי" ומרבית האירגונים היהודיים המיוצגים ב"איגוד התביעות" סמכו ידיהם עליה. אף על פי כן הייתי בטוח, שאילו נערך מישאל עם בשאלה זו היתה עמדתי נדחית ברוב גדול. דעת הקהל היהודית בכלל התייחסה אל גרמניה החדשה בחשדנות עמוקה, מובנת ומוצדקת בהחלט, וקשה היה למצוא יהודי שיאמין בכוונות הטובות של קברניטי הרפובליקה הפדרלית ובנכונותם הכנה להיענות כיאות לתביעותיה של ישראל.

לאחר ההצהרה הרשמית של קנצלר גרמניה־המערבית, שוב אי־אפשר היה להמשיך ולדחות קבלת החלטה עקרונית רישמית בדבר פתיחתו או אי פתיחתו של המשא־והמתן – הן מצד הכנסת והן מצד "איגוד התביעות". אולם ללא צעד ממשי מצד הגרמנים, שיהיה בו כדי לשכנע את הציבור היהודי כי אכן יש טעם בפתיחת המגעים, לא היה כל סיכוי להשגת רוב להצעת החלטה כלשהי בכנסת. סיכמתי אפוא עם דוד בן־גוריון, כי אפגש עם הקנצלר ללא דיחוי ותוך שמירה על סודיות מוחלטת – מחוץ לגבולות גרמניה – ואנסה להניעו להסכים לסכום של מיליארד דולר כבסיס וכנקודת מוצא למשא־ומתן. רק על סמך הצהרת נכונות כזאת יבקש

בן־גוריון ייפוי־כוח מאת הכנסת לפתיחת דיונים בין מדינת ישראל לבין גרמניה המערבית. לאחר סיכום זה ביקשתי מבארו להסדיר, באמצעות בלנקנהורן, פגישה עם הקנצלר ולדאוג לכך שדבר קיומה לא ייוודע ברבים. הפגישה נקבעה ל־6 בדצמבר 1951 בלונדון. הופעתי בה, בייפוי־כוח של בן־גוריון, כנציג יהדות העולם ומדינת ישראל.

מכל השיחות שניהלתי עם מנהיגים ומדינאים במרוצת השנים היתה שיחתי הראשונה עם הקנצלר אדנאואר ללא ספק הקשה ביותר מבחינה ריגשית ולטווח ארוך אולי הגורלית ביותר בהשלכותיה על התפתחותה של מדינת ישראל. הנה אני עומד פנים אל פנים עם נציג של אומה, שרק שנים ספורות קודם־לכן ביצעה פשעים איומים בבני עמי, פשעים שבשמם אני נושא ונותן עימו עתה. יחד עם זאת, הכרתי בכל כובדה של ההחלטה העשויה ליפול בפגישה זו – אם לא יעלה בידי להניע את הקנצלר להיענות בחיוב לתביעתה הראשונית של ישראל, לא אוכל לייעץ בלב שלם לבן־גוריון להתייצב בפני הכנסת ולבקש את אישורה לפתיחת המשא־והמתן, כשם שלא אוכל לבקש מ"איגוד התביעות" ייפוי־כוח לתכלית זו. דבר זה פירושו שהמאבק הפנים־יהודי יימשך עוד חודשים ארוכים, ושהסיכויים לקיום המשא־ומתן עם גרמניה ילכו ויפחתו. בכך תוחמץ אולי סופית הזדמנות גדולה לביצורה של מדינת ישראל הצעירה, שקיומה ושגשוגה עשויים לשמש ערובה לעם היהודי כולו לאי־הישנות של שואה נוספת.

הקנצלר עצמו אף הוא לא היה במצב קל כלל ועיקר. מיליארד דולר היו סכום עצום לגבי גרמניה דאז – וכמובן שלא יכולנו לחזות מראש את ההתעצמות הכלכלית המסחררת של גרמניה המערבית כעבור שנים אחדות. תוהה הייתי אם יוכל הקנצלר ליטול על עצמו אחריות לעניין כזה בלי לדון בו תחילה בהרחבה עם חברי ממשלתו. ספקותי עוד גברו בעקבות שיחתי עם בלנקנהורן יום אחד קודם הפגישה המיועדת. בלנקנהורן, שגילה עד כה הרבה רצון טוב ומעוניין היה בכנות בהצלחת המשא־ומתן, יעץ לי לא להעמיד את הקנצלר במצב מביך, שהרי אין להעלות על הדעת שיהיה באפשרותו להיענות לדרישתנו ללא התייעצות מוקדמת עם חברי ממשלתו ועם סיעות הבונדסטג. אמרתי למר בלנקנהורן, שאם כי מבין אני היטב את דבריו, אין לי ברירה אלא לסמוך על אומץ ליבו של אדנאואר ועל נכונותו ליטול על עצמו אחריות כזו, שכן ללא ההבטחה המבוקשת אין לדבר על פתיחת משא־ומתן. בלנקנהורן משך בכתפיו: "עליך לעשות כמיטב הבנתך, אך אל תהיה אופטימי מדי".

בשעה אחת־עשרה למחרת הגעתי בלוויית בארו למלון "קלרידג'" לפגישה המיועדת, לאחר נקיטת אמצעי זהירות קפדניים מפחד עינה הרעה של העיתונות. נרגש ומתוח, מלא בהכרת הגורליות שבפגישה, נכנסתי אל חדרו של הקנצלר הגרמני.

יכולתי להבחין בקנצלר שאף הוא נרגש מאוד לפגישה עם נציג העם היהודי, לראשונה אחרי תקופת היטלר. חמור סבר והליכות, הזכירה לי חזותו של הקנצלר דמות גותית מימי הביניים. לא קל היה לי לשאת־ולתת עימו וייתכן שלא בלב הכל עוררה אישיותו אהדה, אך בטוחני שכל מי שהכירו התרשם עמוקות מאותה מזיגה שבו – שהיא כה נדירה אצל מדינאים – של אמונה ודבקות בעיקרי מוסר יחד עם כישרון פוליטי בלתי־רגיל. לאחר שהרציתי בפניו את עמדתי סיפרתי לו על חילוקי הדעות העמוקים והויכוחים הנרגשים שנתגלעו בקרב הציבור היהודי בקשר לשאלת המגעים עם גרמניה והטעמתי, כי על אף ההתקפות האישיות הבוטות שנאלצתי לעמוד בהן מזה חודשים, עודדה אותי הצהרתו בבונדסטג ליזום את הפגישה על אף הכל; הדגשתי, כי העם היהודי לעולם לא ישכח את אשר עוללו לו הנאצים וכי איש אינו רשאי לדרוש זאת ממנו; אך מחווה של רצון טוב עשויה "לפצות" את הקורבנות – לפחות על מה שניתן לפצותם – ולהוכיח ליהודים ולעולם כולו, כי על הריסות גרמניה הנאצית קמה גרמניה הדשה, שונה בתכלית מקודמתה. אולם מחווה כזאת יש בה טעם ומשמעות רק אם תעמוד ביחס נאות לגודל העוול שנעשה. הדיונים בסוגייה זו – באם ייפתחו – אין להם תקדים בדברי ימי האנושות, שכן התביעות היהודיות אינן נשענות על זכויות המעוגנות בחוק כלשהו ושום כוח אינו עומד מאחוריהן זולתי המוסר האנושי; אם יש בכוונת ממשלת גרמניה להתמקח על פרוטות, מוטב לוותר מראש על כל העניין.

אם לא יהיה לי יסוד להאמין – המשכתי – כי הדיונים יתנהלו על בסיס של הכרה ללא סייג בזכותנו המוסרית לשילומים, מתוך רצון טוב ובלב פתוח, כי אז אני עצמי, שהתייצבתי בראש התומכים במשא־ומתן זה, אייעץ גם לקנצלר הגרמני וגם למדינת ישראל, לוותר מראש על כל משא־ומתן, באשר הוא עלול להרעיל עוד יותר את היחסים בין היהודים לגרמנים. הסברתי לו, כי מבין אני היטב שמילוי תביעתה של מדינת ישראל כבסיס לפתיחת משא־ומתן מעמידו בקשיים חמורים, ואף סיפרתי לו על שיחתי עם בלנקנהורן ביום הקודם, אך הדגשתי כי אם הצהרת התחייבות מוקדמת לא תינתן על־ידו מייד, אין כל סיכוי שהפרלמנט הישראלי מזה ו"איגוד התביעות" מזה ישתכנעו בשלב זה לתת אישורם לפתיחת השיחות, וחושש אני, שבאם יחליט על דחיית ההכרעה למועד מאוחר יותר, עלול הדבר לגרום לביטולן הגמור.

"לא הכרתיך עד כה, אדוני הקנצלר", סיימתי דברי, "אך בעשרים וחמש הדקות שאני יושב כאן מולך עשית עלי רושם של אישיות בעלת שיעור קומה שאוכל לצפות ממנה, כי תתעלה על כללי השיגרה ותיענה לתביעה בלתי־רגילה, שמילויה אינו עולה בקנה אחד עם הסדר המקובל ואולי אף פוגע בנוהלים הקורקטיים של כל ימות השנה. לפיכך פונה אני אליך לקבל על עצמך את האחריות להצהרה המבוקשת – לא רק בעל־פה אלא גם באיגרת בכתב".

הקנצלר הביט בי ארוכות וניכר היה בו שהוא נרגש מאוד. "אלה המיטיבים להכירני", אמר לבסוף, "יודעים שאין אני איש דברים וששנואות עלי מליצות רמות, אך הרשה לי לומר לך, כי בשעה שהאזנתי לדבריך שמעתי את משק כנפי ההיסטוריה בחדר הזה. עמוק וכן רצוני לפצות את העם היהודי, במידת האפשר, על אשר עוללו לו בני עמי, ואני רואה בכך בעיה מוסרית גדולה, חוב של כבוד שגרמניה החדשה חבה לעמך. לא טעית בי. אני מוכן לקבל על עצמי את האחריות למתן ההצהרה שביקשת ממני. הואל נא לגשת לחדר הסמוך ולהכתיב שם למזכירתי את נוסח האיגרת המבוקשת ועוד היום היא תימסר לידי בארו".

מקץ שעות אחדות אומנם קיבל בארו את איגרת הקנצלר.

בשיחה ראשונה זו גילה אדנאואר יושר ועוז רוח, וגם בהמשך המשא־ומתן הוכיח ששום קושי אין בו כדי להרתיעו ממילוי החובה המוסרית שהאמין כי שׂומה עליו למלאה. בטוחני, כי בקבלו בו־במקום וללא התייעצות מוקדמת עם ממשלתו את התביעה הישראלית כבסיס למשא־ומתן, עורר על עצמו ביקורת קשה, ואין ספק שבמהלך המשא־ומתן נאלץ היה להתגבר על מכשולים רבים כדי להביאו בסופו של דבר לסיומו המוצלח. במשך חודשים עמד תחת לחץ להעלות הצעות בלתי־מספקות מבחינתנו־אנו, ואפילו יהיה בכך כדי להביא להכשלת השיחות. יריביו הפוליטיים הזהירוני לא אחת שלא לתת אמון בהבטחותיו אך הוא עמד תמיד בדיבורו. אם עמדה גרמניה באופן מלא, ואף למעלה מזה, בהתחייבויות שנטלה על עצמה בתוקף הסכם לוקסמבורג, הרי יש לזקוף זאת לזכותם של גורמים רבים בצד הגרמני, אך אין ספק שיותר מכל תרמה לכך גישתו היסודית של הקנצלר, רצונו הכן להתמודד עם הבעייה וחתירתו העקבית להביא לפתרונה.

בכך נוצרו אפוא התנאים המוקדמים שנועדו לאפשר למדינת ישראל ולנציגות יהדות העולם להיענות להזמנתו של קנצלר גרמניה המערבית ולפתוח במשא־ומתן ישיר על הסכם השילומים. בישראל הסמיכה הכנסת את הממשלה ברוב קולות לפתוח במשא־ומתן אחרי דיון סוער ונרגש במליאה, כשמבחוץ בוקעות שאגות המחאה של המון משולהב וזועם. נציגי יהדות העולם ב"איגוד התביעות" העדיפו להמתין ולראות איך יפול דבר בבית המחוקקים הישראלי בטרם יחליטו אף הם על עמדתם. אחרי שהתקבלה בכנסת החלטה חיובית, כינסתי את מליאת האיגוד ב־20 בינואר 1952 בניו־יורק, לדיון מכריע. גם כאן לא התנהלו הדברים על מי מנוחות ורק אחרי ויכוח מר וסוער למדי התקבלה החלטה חיובית, ברוב הרבה יותר גדול מאשר בכנסת. ניהול המשא־ומתן הוטל על נשיאות בראשותי, שהורכבה מנציגים של אירגונים יהודיים שונים: יעקב בלאושטיין ("הוועד היהודי האמריקני"), פרנק גולדמן ("בני ברית"), דר' ישראל גולדשטיין ("הקונגרס היהודי האמריקני") ואדולף הלד ("ועד הפועלים היהודיים") – כולם מניו־יורק; אליהם צורפו לאחר מכן שני נציגים

נבחרים של יהדות אירופה: בַרְנֶט גַ׳נֶר (ועד שליחי הקהילות) מבריטניה וז׳יל בראונשוויג („כל ישראל חברים") מצרפת.

כצעד ראשון לקראת פתיחת הדיונים עיבדנו קווי יסוד לעמדתנו במשא־ומתן ושורה של הנחיות נוהליות. המשימה העיקרית שעמדה לפנינו בשלב זה היתה להניע את הממשלה הפדרלית לחקיקה אחידה בכל הנוגע לתביעות החזרת רכוש ותשלום פיצויים אישיים. עד כה, כזכור, היה הטיפול בתביעות אלו בידי רשויות המשפט של המדינות האזוריות, בהתאם לחוקיה המיוחדים של כל אחת ואחת ממדינות הפדרציה [של מערב־גרמניה]. כמו כן היה הכרח שהממשלה הפדרלית תיטול על עצמה – בעיקר מבחינה כספית – את האחריות לביצוע כל הסכם שיושג, שכן הניסיון כבר הוכיח עד כמה התקשו המדינות האזוריות, שתקציבן דל יותר, לספק את כל התביעות שהוכרו כחוקיות ומוצדקות. כן הוחלט כי בנוסף לכל התביעות האישיות יש לתבוע מן הגרמנים כי יכירו בעיקרון של תשלום פיצויים על רכוש יהודי ללא יורשים. עיבוד מפורט של קווי יסוד אלה הוטל על צוות מומחים, שאמנם עשה עבודה יסודית ומילא תפקידו על הצד הטוב ביותר.

בישיבה של נשיאות „האיגוד", שנערכה בפריס בפברואר 1952 בהשתתפות שר החוץ משה שרת, ומשלחת שמינתה בינתיים ממשלת ישראל, הוחלט כי „איגוד התביעות" יגיש תביעת פיצויים גלובלית בסך חמש מאות מיליון מרק. שבוע ימים קודם לכן נפגשתי בלונדון פעם נוספת עם הקנצלר הגרמני. בפגישה זו, שהפעם השתתפו בה גם שר החוץ הגרמני ולטר הלשטיין ומינסטריאל־דירקטור בלנקנהורן, הוסכם בינינו כי המשא־ומתן ייפתח באמצע מרס הקרוב בבלגיה או בהולנד, ויתנהל במקביל בין הגרמנים לבין המשלחת הישראלית מזה, ונציגי „איגוד התביעות" מזה. לראש המשלחת מטעם „איגוד התביעות" התמנה משה ליוויט, נציג ה„ג׳וינט" ושאר חבריה היו: אלכס איסטרמן („הקונגרס היהודי העולמי"), ראובן סיימור („הוועד היהודי האמריקני") ומוריס בוקשטיין (הסוכנות היהודית לארץ־ישראל). אליהם צורפו יועצים מומחים אחדים ובראשם דר׳ נחמיה רובינסון.[2]

המשא־ומתן נפתח ב־20 במרס 1952 בווסנאר הסמוכה להאג. נמנעתי במתכוון מלקחת בו חלק. פרט לשאר עיסוקי, שלא איפשרו לי לשהות חודשים ארוכים בווסנאר, גם סבור הייתי כי בעת הדיונים הממושכים והמסובכים מאוד על פרטי ההסכם המוצע מוטב לי להישאר מאחורי הקלעים על־מנת להוסיף משקל להתערבותי ברגעי משבר. כי כן לא צריך היה להיות נביא כדי לחזות מראש, כי המשא־ומתן עתיד בהכרח להיתקל בקשיים. התביעות של מדינת ישראל

2 דר׳ נחמיה רובינסון (1898–1964). משפטן, מומחה למשפט בינלאומי. יועץ משפטי של הקונגרס היהודי העולמי. ספרו *Indemnification and Reparation - Jewish Aspects*, שיצא לאור ב־1944, שימש לימים בסיס לתביעת השילומים. אחיו של דר׳ יעקב רובינסון.

ו"איגוד התביעות" הסתכמו בסכומים נכבדים, בייחוד לגבי גרמניה של שנת 1952, שטרם התנערה כליל מפגעי המלחמה ועדיין רחוקה היתה מהשיגשוג שחולל "הנס הכלכלי". הקנצלר אומנם קיבל את התביעה הישראלית לסכום של מיליארד מרק כבסיס התחלתי לפתיחת המשא־ומתן אך בינתיים כבר הגיעו לאוזני ידיעות על התנגדות נמרצת לתשלום סכומי עתק כאלה מצד גורמים שונים בקרב חברי הממשלה הפדרלית, מנהיגי מפלגות וחוגי בנקאות ותעשייה. חרף זאת נשארתי אופטימי, בסומכי על הבטחתו של הקנצלר ועל כושרו להתגבר על התנגדות ומכשולים ולהשיג את מבוקשו ברגע שהדבר יקר לליבו באמת.

*

החתימה על הסכם השילומים היתה מאורע ללא תקדים – כשם שהיה המשא־ומתן כולו. מצד אחד היה ההסכם בין גרמניה הפדרלית לישראל – שתי מדינות שלא הכירו זו בזו ולא קיימו ביניהן קשרים דיפלומטיים ולא קשרים אחרים כלשהם, ובמקביל – ההסכם בין גרמניה הפדרלית לבין "איגוד התביעות", גוף פרטי ללא מעמד מבחינת המשפט הבינלאומי.

בצל זיכרונה הטרי של השואה, קביעת צורתו ואופיו של טקס החתימה היתה בעיה עדינה ורצופה מוקשים. המשמעות ההיסטורית של המאורע חייבה מעמד חגיגי, והקנצלר אומנם רמז לי לא אחת, כי לאור החשיבות שהוא מייחס לו יש ברצונו להשתתף אישית בטקס החתימה. כל הפרטים בקשר לטקס חייבים היו להיקבע על־ידי ממשלות ישראל וגרמניה.

קיימתי התייעצויות עם ממשלת ישראל וב־18 באוגוסט ביקרתי את הקנצלר במקום חופשתו בבירגנשטוק. הסכמנו לבסוף, שההסכם יחתם ב־10 בספטמבר בלוקסמבורג, ונקבע שהחותמים יהיו הקנצלר עצמו בשם גרמניה, שר החוץ משה שרת בשם מדינת ישראל ואנוכי בשם "איגוד התביעות".

התוכנית המקורית – שכל אחד משלושת החותמים יישא נאום קצר לכבוד המאורע – בוטלה לאחר שהתעוררו קשיים שונים, בעיקר סביב פיסקאות אחדות בנאומו של שרת שלא התקבלו על דעת הגרמנים.[3] הוחלט אפוא לוותר לגמרי על הנאומים וחלף זאת התקבלה הצעתי לקיים שיחה חופשית בין שלושת החותמים אחרי סיום טקס החתימה, שנקבע לשעה שמונה בבוקר.

טקס החתימה נערך באולם רחב הידיים של בית העיריה של לוקסמבורג, שהיה אפוף כולו אוירת חגיגיות אילמת וקפואה. עם סיומו פרשנו, הקנצלר אדנאואר, הלשטיין, שרת ואנוכי, לחדר סמוך, למעין שיחת סיכום. הקנצלר הטעים מה מאושר הוא על כי הסכם זה שכה חפץ בו היה לעובדה קיימת ומה

3 נאומו של מ"ש – "הנאום שלא ננאם" – מובא במסמך 46, עמ' 803.

גדולה המשמעות המוסרית שהוא מייחס לו. שרת – שהוא עצמו העיד שדיבר [עם אדנאואר] "בשפה של גתה" – הצביע על חשיבותו של ההסכם להתפתחותה העתידה של מדינת ישראל. במהרה פג המתח ואווירת הקדרות והמבוכה פינתה מקומה לשיחת רעים חופשית ונעימה.[4]

נחום גולדמן חותם על הסכם השילומים בשם ועדת התביעות
לימינו משה שרת וגיורא יוספטל

4 על טקס החתימה כתב רולף פוֹגל, עיתונאי גרמני ועורך הקובץ *דרכה של גרמניה אל ישראל* שיצא לאור בגרמנית ב-1967 ובאנגלית ב-1969:
"מועד החתימה על הסכם השילומים הגרמני-ישראלי נקבע בסודיות גמורה לשעה 8 בבוקר. הישראלים חששו מפני התפרעויות של ימנים קיצוניים מבני עמם. רק עיתונאים ספורים הורשו להשתתף באירוע ההיסטורי. לא היו שם מצלמות קולנוע ורק צלמים ספורים נכחו. כאשר נורית הבזק של אחד הצלמים התפוצצה ונשמע נפץ עז, חשבו האנשים שמדובר בהתנקשות. האוירה היתה מתוחה מאוד. משה שרת, שישב מול הקנצלר הגרמני בטקס החתימה וחתם את שמו בשם עמו, אמר לי אח"כ בפריס: 'חתימת הסכם השילומים בין ישראל וגרמניה, שאיפשרה לי להיפגש עם הקנצלר אדנאואר פנים אל פנים, היתה לי אירוע בל-יישכח. זו היתה עובדה מדינית הרת משמעות בינלאומית כבירה, מעשה ללא תקדים, שקבע לו מקום ראשון במעלה בתולדות ישראל וגרמניה. זה היה צעד היסטורי שהעטה כבוד על גרמניה החופשית שלאחר-המלחמה, והעניק לישראל עוצמה חשובה ביותר לבניינה. האשראי המוסרי שרכשה גרמניה הפדרלית באופן זה הושג בעיקר הודות לדר' אדנאואר, שהציע את ההסכם מן הצד הגרמני והביאו לכלל השלמה. אני רואה חובה לציין את חלקה של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית המערב-גרמנית בהישג זה, ואני עושה זאת מתוך סיפוק אישי עמוק. תמיכתה הנחרצת של מפלגה זו מילאה תפקיד מכריע באישרור הסופי של ההסכם'" (עמ' 55).

יש לי רעיון מוזר במקצת...

ידעתי שבכלות הייתרות[2] יתמצה הסיכוי האחרון של מטבע חוץ לכיסוי גרעוננו. הירהרתי בשורשי המשבר שלנו ובקשר האמיץ בינו לבין קליטת עלייה והשרשתה בחיים הכלכליים. רק באמצעות יבוא הון עצום ניתן ליצור יכולת ייצור חדשה להבטחת תעסוקת העולים. גם סיפוק הצורך בדיור כרוך בהוצאות עצומות, ובינתיים צריך גם לפרנס את רבבות העולים שטרם הפכו ליצרנים. הדבר נראה לי כעוול משווע, שבשעה שאנו עומדים חסרי אונים נוכח משימת שיקום שרידי השואה, קורבנות פשעי הנאצים, נהנים הגרמנים מפירות השוד של רכוש יהודי עצום שהיה מספיק לצורך שיקום רבבות העולים קורבנות הנאצים. ואזי שאלתי את עצמי: האין זו זכותנו המוסרית וההיסטורית לתבוע מגרמניה לשאת בהוצאות השיקום הזה ובכך להחזיר חלק מהרכוש השדוד שמפירותיו הם נהנים?

בעקבות הרהורים אלו התחילה להתגבש במחשבתי גם הצורה המשפטית־פוליטית של התביעה והיקפה. ככל שהרביתי לחשוב על הבעיה, התחזקה בי ההכרה כי כאן נעוץ הסיכוי היחידי לסגור את מעגל המצוקה הכלכלית שלנו ובה־בשעה לחולל מפעל של צדק וגמול היסטורי יחיד במינו.

שר החוץ, ידידי משה שרת, שהה אז בניו־יורק [לרגל עצרת או"ם] והחלטתי לטלפן אליו מלונדון. סיפרתי לו, שאומנם הצלחנו במשא־ומתן עם הבריטים אך אני מודאג ביותר. נוכל, אומנם, בעזרת הייתרות המשוחררות להמשיך עוד זמן־מה, אך באופק אין מקורות אחרים לקיים את העם והמדינה. אני רואה רק דרך אחת להימלט משואה כלכלית ועל זאת ביקשתי לשוחח אתו. הוא שאל למה כוונתי. השבתי, כי אין זה עניין לשיחה טלפונית ועלי להיפגש אתו בקרוב, והמשכתי:

משה, הגיעו מים עד נפש ומצבנו הכלכלי חמור. מיום ליום קשה יותר אף לממן את המזון והדלק בשביל הארץ.

– כן, אני יודע, מהן הצעותיך?

– יש לי רעיון מוזר במקצת. לא אוכל לדבר עליו בטלפון. אולי יש בו משום פתרון...

– בכל זאת תרמוז.

---

1 קטעים מתוך הפרק "שילומים" בספרו של דוד הורוביץ, *חיים במוקד*, מסדה 1975, עמ' 79–94.

2 מדובר בשלהי 1950, אז היה דוד הורוביץ מנכ"ל משרד האוצר. יתרות הסטרלינג של ממשלת פלשתינה (א"י), אשר בתום המנדט הוקפאו בבריטניה, הופשרו בשלהי 1950 לזכות מדינת ישראל כיורשת השלטון המנדטורי.

– משהו עם גרמניה.

– כך... קשה להאמין... אולם, בעוד שבוע אהיה בפריס, ניפגש ונשוחח.

הוא הבין למה כוונתי, אך היה ספקני. בעיניו היה רעיון זה כאחיזת טובע בקש. אולם כשהשמעתי את המילים המבעיתות: "זו השַנָסה היחידה שלנו", החליט שניפגש בדרכו חזרה לארץ. הוא ישהה אז יומיים בפריס ויקרא לי טלפונית לבוא לפגישה.

לאחר ימים ספורים אומנם נקראתי על־ידי שרת לפריס. נפגשנו במלון "רפאל" ושטחתי לפניו תוכניותי. הרעיון היה לחשב כמה נפגעי רדיפות הנאצים מגרמניה ושטחי הכיבוש נמלטו לארץ, מה עלה לנו בממוצע שיקום כל פליט, לחשב את הסכום הכולל שכבר אז, להערכתי, יגיע ל־1.5 מיליארד דולר, ולתבוע סכום זה משתי הגרמניות לפי יחס מספרי של תושביהן ועוצמתן הכלכלית.

התוויתי לפני שרת את קווי הפעולה: ראשית, הכנת תזכיר למעצמות הכיבוש האחראיות עתה לגרמניה; אחר התזכיר יבוא ביקור אצל ראשי המעצמות ופעולות אזעקה, הסברה ולחץ.

אז חשבתי רק על פגישה עם מעצמות הכיבוש. טרם הגיע הזמן שיכולנו אף לתאר לעצמנו פגישה ישירה עם הגרמנים. הפצעים עוד שתתו דם, הסלידה והרתיעה היו גדולות מדי. לא שיערתי בנפשי, שיפול בגורלי להיות הראשון לפגישה עם הגרמנים, כי גם אסוני האישי היה כבד ומכאיב.

הצלחתי לשכנע את משה שרת, ובשיחה פרטית זו במלון בפריס נולדה תוכנית השילומים. נפרדנו בהחלטה לפעול במגמה זו ושרת הבטיח לי לדבר על רעיוני עם בן־גוריון, שהסכמתו ותמיכתו היו הכרחיות.

בירושלים נפגשתי עם שרת והוברר לי שהוא טרם שוחח עם בן־גוריון על תוכנית השילומים; לא ברור לי אם הסיבה היתה טכנית או מהותית. היחסים הקשים והמתוחים בין השניים הכבידו על כל בירור. הסכמתי עם שרת, שאני עצמי אציג את העניין בפני בן־גוריון ואנסה לשכנעו. בפגישתי עם ראש הממשלה בלשכתו בירושלים, תיארתי את מצבנו הכלכלי ואחר־כך עברתי לדבר על היחסים עם גרמניה, על שיקום קורבנות הנאצים בארץ ולבסוף גם על סיכויי הפנייה למעצמות הכיבוש ומידת ההסתברות של היענות גרמנית. ניסיתי להוכיח שהיענות כזאת עולה בקנה אחד עם אינטרס מרחיק־ראות של גרמניה, המופיעה כיום בעיני העולם הנאור כמנודה, לרכוש לה תעודת רצון טוב לכפרה במחיר שהוא ניכר אך לא ירושש אותה, אם אכן תתאמת התצפית שלי לגבי סיכויי התאוששותה הכלכלית המהירה של גרמניה.

בן־גוריון הקשיב בדריכות, הציג מספר שאלות ואחרי שעה קלה שאל מה אני מבקש ממנו למען הגשמת התוכנית. הסברתי שדרוש לי "אור ירוק" לצעדים הבאים: הכנת התזכיר והגשתו ולמשא־ומתן עם שרי החוץ של המעצמות. הוא הבטיח לי כל גיבוי ותמיכה אפשריים, והסכמנו שהצלחת המיבצע בשלב זה תלויה, במידה רבה, בסודיותו.

שבתי אל שרת ודיווחתי לו על השיחה עם בן־גוריון. מסרתי את פרטיה גם לשר האוצר אליעזר קפלן. קפלן היה ספקני ביותר וראה סיכוי יחיד במשא־ומתן ישיר עם גרמניה, דבר שנראה אז כבלתי־אפשרי מבחינה מדינית־פנימית של ישראל, ואילו שרת הזמין אותי לישיבה סודית של ראשי משרדו ובה נדונה התוכנית.[3] הוחלט להטיל על דר׳ פנחס ליאו כהן ועלי להכין את התזכיר. אותו ערב עצמו ישבנו, כהן ואני, בביתי והתחלנו בניסוח התזכיר. לפי הצעת העיתונאי ג׳ון קמחי, שאיתו שוחחתי בשעתו על העניין, הכנסנו לתזכיר מובאות מפסקי הדין של משפטי נירנברג, שנתן תיאור מחריד של השואה. חישוב התביעה העלה כמיליארד וחצי דולר, שמהם צריך היה להיות חלקה של גרמניה המערבית מיליארד אחד, וגרמניה המזרחית – חצי מיליארד.

התזכיר אושר בפורום של אותם בכירי משרד החוץ, בראשותו של שרת, והוחלט על ישיבת מליאה של הכנסת, בה ייקרא ויאושר לפני הגשתו למעצמות הכיבוש. על תזכיר זה כתב אליעזר שנער, שנשא במשך השנים בעול היחסים עם גרמניה וביצוע הסכם השילומים, בספרו *בעול כורח ורגשות*:

> מר הורוביץ תרם תרומה חשובה בהנמקה החשבונית של סכום התביעה. הוא יעץ לבסס את חשבון התביעה הגלובלית, שתובעת ישראל, על העובדה שהיישוב והמדינה קלטו חצי מיליון יהודים, נפגעי רדיפות הנאצים, שכל רכושם והונם נגזל, והיה צורך לקולטם בתנאים אנושיים במדינה החדשה, אחרי כל חוויות הזוועה שנתנסו בהן. הורוביץ הציע לתבוע את הוצאות הקליטה – שחלק לא מועט מהן כבר הוציאה ישראל בשנים 1948–1951 – ולהעמידן, על יסוד חישוב מדוקדק של ההוצאות העצמיות, על 3,000 דולר לכל נפש מאותם חצי מיליון עולים, ולדרוש בסך הכל 1.5 מיליארד דולר (שני שלישים מסכום זה, מיליארד דולר, תבענו מגרמניה המערבית, ושליש – מגרמניה המזרחית). כל שיטת חישוב אחרת היתה נתקלת בבעיות שאין להתגבר עליהן [...] בהצעתו מצא דוד הורוביץ בסיס חישוב מוגדר ומוסרי, שאין לערער עליו, לפיצוי הגלובלי של מדינת ישראל (שם, עמ׳ 17).

משכונסה הכנסת ומשה שרת קרא בה את התזכיר,[4] הושלך הס. הדממה לאחר הקראת כתב האישום זעקה לשמים. בעיני רבים מחברי הבית נצצו דמעות ובגמר הישיבה הרכינו ראשיהם. בזה ניתן אישור הכנסת לתביעה לשילומים.

ושוב חזרתי ללונדון. והנה, באחד הערבים צילצל אלי למלון שגריר ישראל בפריס, שהפציר בי להופיע ויהי־מה למחרת היום בשעה 11 בפריס מבלי שפירש את מטרת הביקור. מתוך קולו הבחנתי במתח ודריכות שהעידו על דחיפות וחשיבות

3 ר׳ נספח 5, עמ׳ 874–879.

4 בישיבת הכנסת ב־13.3.1951, ר׳ מסמך 8, עמ׳ 132.

העניין שלמענו הזעיק אותי. ואכן, בשדה התעופה בפריס חיכה לי מוריס פישר כשארשת פניו היתה רצינית ודרוכה. נסענו לשגרירות. השגריר נעל את חדרו, פתח קופת ברזל גדולה והוציא ממנה מברק ממשה שרת, ובו הנחיות לפגישה ביני לבין ראש ממשלת גרמניה אדנאואר.[5] היתה זו, באוירת אותם ימים, בשורה שנראתה לי מבעיתה. איש לא יכול היה לתאר לעצמו בימים ההם פגישה מעין זו. אחזתני צמרמורת ושאלתי מייד את פישר: "מתי?" קיוויתי כי יעברו עוד שבועות עד למועד הפגישה, אולם תשובתו היתה: "היום בשעה שלוש אחר הצהריים במלון 'קריון'".

ואזי גילגל לפני [מוריס] פישר את סיפור המעשה: אחרי המברק בצופן משרת, שנשלח גם על דעתם של בן־גוריון וקפלן, באה פנייה טלפונית משגרירות גרמניה בפריס: "אנו מבינים כי אישיות ישראלית היתה רוצה להיפגש עם הקנצלר". פישר ענה: "אין זה נכון. אנו מבינים שהקנצלר רוצה לפגוש אישיות ישראלית". אחרי רגעים ספורים באה פנייה חוזרת בנוסח הנכון ואז נקבעה הפגישה הגורלית. לאחר שקבענו את פרטי הפגישה עם פישר, חזרתי מדוכא למלון בו התאכסנו, רעייתי ואני.

הפור נפל. היתה זו הפגישה הראשונה בין נציגי ישראל וגרמניה. לגבי דידי היתה זו חוויה קשה. חשבון הכלל, הסלידה התהומית ממעשי הנאצים נתמזגו בנפשי עם היגון האישי על משפחתי שנספתה בלבוב. ברוח נכאה סיפרתי לרעייתי את אשר קרה. הקונפליקט בין הרגשותַי האישיות ורגש החובה היה מרטיט. רעייתי עודדה אותי והייתי אמנם זקוק לכך לקראת מבחן זה, שהיה הקשה ביותר שידעתי אולי בכל שליחויותי לפני ואחרי תקומת מדינת ישראל.

פישר ואני נפגשנו בבניין השגרירות כדי לצאת לפגישה במכוניתו. השגריר הפטיר: "אם הדבר יתגלה, נצטרך לקחת את האשמה עלינו ולטעון שהפגישה היתה ביוזמתנו. לא ייתכן שהממשלה תיפול בגלל זה". הדברים היו ברורים. המברק נשלח

---

5 וזה נוסח המברק:

לידי הורוביץ בלבד, חוזר בלבד, כמוס שבכמוס. תל אביב, 8.4.1951

הברקתי במפורט לאליהו [אילת, שגריר ישראל בלונדון] ולמוריס על השתתפותך במבצע שילומים. מכיוון שהגיעונו בינתיים בשני צינורות פניות של בון לפגישה ישירה, כולל הצעה מסויימת מאדנאואר לקבוע פגישה מייד לאחר 28 במרס, ניתנו הוראות לברר אם אומנם מקבלת בון את תביעתנו עקרונית ואם כן לסדר פגישה סודית של פישר עם אדנאואר בפריס לבירור מוקדם. במקרה שתיקבע הפגישה לאחר שתגיע לפריס תשתתף בה אך לא ראינו לעכבה שמא תיקצר שהותו של א[דנאואר] שם ותוחמץ ההזדמנות. נוכח חוסר כל ביטחון בתגובה חיובית של המעצמות חשבנו כי לא כדאי לדחות בון אם היא פונה אלינו. להמשך הפעולה מתעוררת השאלה אם כוונתנו להשתלב בחשבון התשלומים הכללי לבעלי-הברית אשר ועדת השלושה יושבת על מדוכתו בלונדון. דעתי שלילית לחלוטין. כל עיקר טענתנו הוא כי החשבון שלנו נפרד ומיוחד ואל נזוז מעמדה זו. בפוטסדם הוטלו על גרמניה פיצויים מהציוד הקיים על חשבון הנזקים שנגרמו לממשלות במהלך המלחמה ואילו אנו תובעים פיצויי רכוש שנגזל הן במלחמה והן לפניה מהמוני יחידים ומבקשים לגבותם מהייצור השוטף. הברק דעתך. כל הדבר הזה סודי ביותר. חוזר סודי ביותר. שרת (*תלחמ"י* 6, עמ' 231–232).

על־ידי משה שרת וידעו עליו רק הוא, בן־גוריון ואליעזר קפלן, וגילוי הסוד היה גורר אחריו משבר פוליטי פנימי ופרלמנטרי.

נכנסנו למלון במתכוון משתי כניסות שונות, אך בקומה בה נמצא חדרו של אדנאואר קרתה לנו תקלה רצינית: בפתח חדרו ישב ליד שולחן־כתיבה קצין השרות הצרפתי, שהכיר את פישר. השגריר ניגש אליו וביקש אותו לשמור על סודיות הביקור ולא למסור עליו לאיש מחוץ לממונים עליו (את מילוי חובתו אי־אפשר היה, כמובן, לשלול ממנו). כפי שנוכחנו לאחר מכן, קיים אומנם קצין השרות, האמון על סודיות, את הבטחתו, ודבר לא הודלף.

נכנסנו לחדר מרווח. אדנאואר ישב על ספה ומולו עוזרו בלנקנהורן, שהיה במרוצת הימים לשגריר גרמניה בלונדון. פישר ישב מול אדנאואר, ליד בלנקנהורן, ואני רציתי להצטרף אליהם, אך אדנאואר פנה אלי והצביע על מקום לידו על הספה. "נא לשבת כאן, אדוני מזכיר המדינה", אמר בגרמנית. לרגע היססתי. הרגשתי כאילו המגע בינינו יהיה קרוב מדי, אך התגברתי על הרגשתי זו וישבתי לידו. פניו היו מצומקים וחיוורים, סגפניים במקצת, עיניו פיקחיות, קולו בטוח בעצמו, אף כי התרשמתי כי גיליתי בו מעין רעידה קלה. בחדר נפל הס, והדממה שהשתררה המחישה לכולנו את מהותה הדרמטית של פגישה זו.

לאחר מכן התפתחה שיחה רוויית מתח, ועם זאת גדושת עצב. אדנאואר פתח בהערה, שידוע לו הגורל היהודי ושרק מעטים ניצלו מהשואה. אני התחלתי בתיאור קצר של תולדות השואה: "פשע זה אין לו כפרה, מכל מקום לדורות רבים. למרירותנו וזעמנו אין גבול. לא תהיה סליחה ולא שיכחה. פגישתנו איתו היא, ראשית, עניין לאנושות, כדי להביע את הסלידה ממעשה הפשע הגדול בהיסטוריה, ולהבטיח שפשע זה לא יחזור עוד, ולסייע לשיקום חלק מקורבנותיו".

אדנאואר: "היינו רוצים לתת פיצוי לקורבנות השואה ולתקן במשהו את העוול הגדול".

אני: "אין תיקון למה שקרה, ולפני שנדבר על פיצויים, אנו דורשים הכרת גרמניה באחריות לפשע שזיעזע את כל אושיות הסדר והחוק. השואה היתה ללא תקדים באימתה".

אדנאואר: "תמיד גיניתי את הפשע הזה".

אני: "אין זה מספיק. מה שנחוץ, זו הצהרת אשמה קבל עם ועדה כאקט ממלכתי חגיגי. מה שעליכם לעשות הוא להוקיע את המעשים אל עמוד הקלון תוך גזירת דין חמורה".

השיחה התנהלה בגרמנית, כי אדנאואר לא שלט בשפה האנגלית.

כאן, אחרי דקות של דממה, הרכין אדנאואר את ראשו והפטיר "נעשה זאת". ואומנם, אחר חודשים מספר קיים את הבטחתו: בישיבת הבונדסטג ב־27.9.1951

השמיע את הצהרת האשמה לאחר ששלח את טיוטת ההצהרה בחשאי אלינו, כדי לקבל את הערותינו.

אדנאואר עבר לשאלת השילומים באומרו: "מובן מאליו, שהיינו רוצים לעזור". הפסקתי אותו: "לא מדובר בעזרה. לא היינו מדברים כלל על סיוע. אנו דנים בהחזרה. אין זה, כמובן, מכפר על מה שקרה".

אמרתי כי הסכום שאנו דורשים הוא חלק קטן ממה שנשדד מהיהודים, אותו חלק הדרוש לשיקום קורבנות הנאצים בישראל.

כאן עבר אדנאואר לפסי וידוי אישי. הוא כמונו היה נרדף. יש לו הרבה ידידים יהודים; אחדים מהם ניצלו ונמצאים עתה באמריקה. הם כותבים לו ולפעמים אף שולחים חבילות. עניתי לו שזה יכול להיות עניין אישי, אך אינו פותר דבר ו"אין אנו יכולים לא לשכוח ולא לסלוח".

הדגשתי שוב את שני התנאים שלנו: הצהרה המוקיעה את הפשע ושילומים בסדר גודל של תביעתנו לגבי חלקה של גרמניה המערבית כמיליארד דולר בערך. "זאת אתם חייבים לאנושות ולעצמכם", אמרתי.

הקנצלר ניסה תחילה לטשטש את הניסוח של סיכום השיחה מצידי, אך אני חזרתי לניסוח המדוייק, ולבסוף קיבל אותו כלשונו.

פישר ובלנקנהורן ישבו מולנו והחרישו משך כל מהלך השיחה. בפני בלנקנהורן היתה כעין הבעת חיוב לדברים שאמרתי.

אדנאואר ביקש לשבור את הקרח בינינו ולכן באו הערותיו האישיות. הוא שאל לשלומו של וייצמן וסיפר שהתאכסנו באותו בית הבראה עצמו בשווייץ, אך לא הצליח להיפגש עם הנשיא, שלא היה בקו הבריאות.

התרשמתי מאדנאואר שהוא מדינאי פיקח בעל חזון. הוא התקומם בנפשו נגד זוועת השואה, אך לא זה היה המניע היחיד בפועלו כלפינו. הוא ידע שעליו לרכוש כרטיס כניסה לחברה בינלאומית הגונה, ולא ישיגו בלי מחווה של חרטה ושילומים.

היו לי הנחיות לשמור על שיעור קומתנו הגאה ועל כבודנו, להיאבק על תביעתנו אך לא להשפילנו, ולא להוריד את המשא־ומתן למיקוח תגרני. הוראות אלה הלמו את מצב רוחי והשקפותי שלי ואת נטייתי לעמידה איתנה. אני משוכנע, שדווקא עמדתנו הקשוחה היא שתרמה ללחץ על אדנאואר לקבל את ההחלטה הגורלית. הוא הרגיש שכאן "הכל או לא כלום". היו עוד שיחות רבות עם הגרמנים. המשא־ומתן נמשך חודשים רבים עם משברים וקשיים, אולם ההכרעה העקרונית נפלה באותה השיחה החשאית במלון "קריון" בפריס. אדנאואר התאונן חודשים מספר אחרי השיחה, בפני נחום גולדמן, שהייתי "נוקשה ביותר" בהופעתי עד סוף השיחה.

קמנו אחרי שקבענו, כי המגע יתקיים באמצעות השגרירות בפריס, אך ליד הדלת העיר הקנצלר: "אם תתגלה עצם עובדת שיחתנו, נכחיש שנינו". הסכמתי

לדבריו אך העירותי כי תהיה חריגה אחת : "אני חייב לדווח לאצ'סון, מאחר שאנו מנהלים את השיחות בידיעת האמריקנים". אדנאואר השיב, שהמגע עם האמריקנים תואם גם את כוונותיו־שלו, והוא עצמו ירצה לדווח על השיחה למקלוי, נציג ארה"ב בבון.

על פגישה זו כותב שנער בספרו, "בעול כורח ורגשות":

במאי 1951, חודשיים אחרי הגשת האיגרת למעצמות הכיבוש, נפגשו הקנצלר של אז, דר' קונרד אדנאואר, דוד הורוביץ, והשגריר הישראלי בצרפת אז, מוריס פישר, לשיחה ראשונה בפריס. דבר הפגישה נשמר בסוד גמור. הורוביץ הרצה את השקפותינו; משמעות תשובתו של אדנאואר היתה, שהוא מיטיב להבין ללבנו, והוא הטעים את נכונותו לעשות כל מה שביכולתו למען פיצוי על הנזק החומרי, שגרם המשטר ההיטלרי הפושע. הוא גם הזכיר את תקופת הסבל שלו, את מעצרו בידי הנאצים, ואת ה"גלות" שנטל על עצמו בהסתתרו במנזר בקירבת קלן.

דוד הורוביץ הרצה את דבריו בתקיפות ובסערת הנפש. ביולי 1958 ביקרתי עם מוריס פישר אצל הקנצלר אדנאואר, והוא זכר את הפגישה שנערכה שבע שנים קודם לכן, ואת תוכן הדברים המשכנעים של הורוביץ.

כנראה שהשיחה נשמרה היטב גם בזכרונו של אדנאואר.

עם שובי ארצה טילפנתי למשה שרת משדה התעופה לוד והוא ביקשני לסור אליו בדרכי לירושלים. היתה לו זאת ההזדמנות הראשונה לשמוע על הפגישה עם אדנאואר מחוץ למברק סתום בצופן, כי נזהרנו אפילו במברקים סודיים ביותר לדווח על שיחה זו.

יום אחרי בואי הוזמנתי לבן־גוריון לשיחה על פגישותי באמריקה, באנגליה ובצרפת ובייחוד על הפגישה עם אדנאואר. השיחה נתקיימה בביתו, בחדר עבודתו הקטן בקומה ב' של ביתו בירושלים. ראש הממשלה התרשם משיחותי וביקש אותי לדווח עליהן בישיבת הממשלה – אך לדלג על החשובה בהן – הפגישה עם אדנאואר.

ברם, בעניין השילומים נוצרה בינתיים תסבוכת אישית, שעלולה היתה לתת אותותיה גם מבחינה ממשית. ערב אחד, בכנסת, ניגש אלי משה שרת וראיתי מייד כי היה נבוך במקצת ומודאג. הוא סיפר לי כי הגיע לירושלים דר' נחום גולדמן, לאחר שנודע לו על הפגישה עם אדנאואר. ידיעות על התפתחויות אלו קיבל באמצעות בארו, נציג הקונגרס [היהודי] העולמי בלונדון, שהיו לו קשרים ועסקים רבים בגרמניה – ידידיו הגרמנים מסרו לו על ההתפתחויות בקשר לשילומים. שרת ביקש אותי לבוא אתו לפגישה, מאוחר בלילה, בחדרו של גולדמן במלון "המלך דוד". השיחה עם גולדמן היתה מתוחה וקשה על אף כל מאמצינו לפייסו – הובטח לו שילוב מלא ושיתוף פעולה בעניין השילומים. ואומנם הצעד הממשי הראשון היה בירור שנסב על הטיוטה של ההצהרה שאדנאואר התכוון להשמיע, בהתאם למוסכם בינינו, בפרלמנט הגרמני. תוך כדי בירור בינינו, הוצעו תיקונים והצעותינו הועברו

לאדנאואר, שאומנם נענה להן. מאותו זמן נשתלב גולדמן בפעולה למען השילומים ומילא תפקיד חשוב בשלבים המאוחרים של המשא־ומתן.

בינתיים נתברר, שאדנאואר מעוניין בפגישה נוספת וגולדמן הציע שהוא ואני נפגוש אותו בלונדון. אני סירבתי בהחלט. חשבתי שהקרח נשבר ואין עוד צורך בהשתתפותי. ההכרה העקרונית בחובת השילומים מצד אדנאואר הושגה. די היה לי בזעזוע נפשי אחד ולא השתוקקתי לפגישות נוספות עם הגרמנים.

זמן קצר אחרי הפגישה איתנו בירושלים, נפגש גולדמן עם אדנאואר בלונדון [ב־6.12.1951] – זו היתה הפגישה השנייה [אתו] בעניין השילומים. אדנאואר התאונן על אשר כתב האישום שהשמעתי באוזניו היה כה קשה וחמור, וטען שהוא אישית חף מפשע, והדגיש את רצונו לכפר במידת האפשר על מה שקרה. הוא גם הסכים – אחרי הפצרות רבות – לחתום על זיכרון־דברים, שקבע באופן ברור את אשר הבטיח לי בפריס, ועתה שנית לגולדמן בלונדון.

בין חברי לביני נתגלעו ברבות הימים חילוקי דעות בהערכת אישיותו של אדנאואר. נפגשתי אתו רק פעם אחת בשיחתנו הנוקבת, אך לא הייתי שותף לאידיאליזציה של אישיותו. הלחץ המוסרי עליו בשיחתנו בפריס היה מוחץ ועם זאת עשה את החשבון המדיני הנכון. ארה"ב ובריטניה המליצו בפניו להיות נדיב לב בעניין השילומים. מתוך אותו חשבון מדיני שכפה עליהן התקרבות לגרמניה, הן היו מעוניינות בטיהורה של גרמניה והשילומים יכלו לסייע לדימוי החדש. לא יהיה זה נכון להכחיש, שפעלו גם מניעים אנושיים ומוסריים אצל אישים כמו אצ'סון והנדרסון ואדנאואר, אך אלו השתלבו יפה באינטרסים תכליתיים.

אותו אדנאואר התנגד בעקשנות לסילוקו של גלובקה, עוזרו האישי הקרוב ביותר, שהיה בשעתו נאצי מובהק, ובהרצאה בחוג סגור בלונדון סינגר על קליטת פקידים נאציים לשעבר בתואנה של מחסור באנשים אחרים בעלי ניסיון מינהלי. עובדה היא, שאדנאואר מעולם לא לחם באופן פעיל נגד המשטר הנאצי, אם כי אמת שלא השתלב בו ופרש מן החיים הציבוריים עד סוף המלחמה.

ב־7 בינואר 1952 הועלתה שאלת השילומים על־ידי בן־גוריון בכנסת. בדיון הכריז ראש הממשלה על נכונות הממשלה להיכנס למשא־ומתן עם ממשלת גרמניה על השילומים. הייתי, כמובן, בכנסת בשעת דיון גורלי זה. העניין לא הסתיים בישיבה אחת. ההפרעות מצד האופוזיציה של "חרות" היו חריפות ביותר ובאחת הישיבות, בערב, פרצה בחוץ הפגנה סוערת מלווה במטר אבנים על הכנסת. לידי ישב קצין משטרה שחזר ואמר במבוכה: "לא אפקיר את הבית". השוטרים נאבקו עם המפגינים ההיסטריים מחוץ לבית, בעוד שמשות הכנסת מתנפצות מיידוי האבנים על־ידי המפגינים.

ב־9 בינואר 1952, אחרי נאומו של שרת, נתקבלה בהצבעה דרמטית החלטה

בזכות משא־ומתן על השילומים. בעד ההחלטה הצביעו 61 חברי כנסת. נגדה – 50.

במשא־ומתן בין משלחות גרמניה וישראל היו עליות וירידות רבות. אולם בסופו של דבר נחתם בלוקסמבורג הסכם, שסטה רק במעט מהתביעות כפי שניסחתי אותן בתזכיר המקורי מ־12.3.1951. שני המברקים הבאים, האחד משרת, מוושינגטון, ערב חתימת ההסכם, והשני משרת וגולדמן מלוקסמבורג, ביום החתימה, גישרו בין יוזמתי הראשונה וכל מה שבא אחריה – חיבור התזכיר בשותפות עם ליאו כהן, מסעות בבירות העולם ומשא ומתן עם מדינאים, הוכחת יכולת התשלום של גרמניה, פגישה עם אדנאואר [בפריס] – ובין חתימת ההסכם:

> וושינגטון. הורוביץ האוצר ירושלים. עתה שהגענו לסף הסיום המוצלח של פרשת השילומים הנני זוכר בהוקרה עמוקה תפקידך בייזום המבצע ההיסטורי הזה. משה

> לוקסמבורג. דוד הורוביץ ירושלים ישראל. ביום חתימת הסכם השילומים אנו זוכרים בהוקרה התפקיד הדגול שמילאת ביוזמת התביעה ובתנופה הראשונה של המאמץ. שרת–גולדמן

בחתימת הסכם לוקסמבורג הסתיים אחד הפרקים המסעירים והדרמטיים ביותר בתולדות מדינת ישראל הצעירה. הפרשה כולה נשארה משך שנים אפופה סודיות, כי הדרמה כולה התרחשה במגעים מוסווים מאחורי הקלעים. כל הסיפור נשמע בפעם הראשונה במסיבה ליום הולדתי השישים, שנערכה באוניברסיטה העברית, כשמשה שרת כיבד אותי בנאום שתוכנו סיפור על תולדות חיי ובתוכו הפרק על המאבק לשילומים מגרמניה.[6]

6 הנאום לא אותר ונראה שלא נרשם. בפתח ספרו *האתמול שלי* (שוקן, 1970) כתב דוד הורוביץ: בפברואר 1960 נחוג באחד מאולמי האוניברסיטה בירושלים יום הולדתו של מחבר הדפים האלה. אחרי שורת נואמים ביקש משה שרת, שנוכח בחגיגה זו, את רשות הדיבור ובנאום שובה לב הציג עצמו כמו"ל [משה שרת עמד אז בראש הוצאת "עם עובד"] הבא להזמין ממני ספר על קורות חיי. תוך כדי כך הסביר מדוע רואה הוא בתולדות חיי עניין לקורא הישראלי. נאום זה שימש לי דחיפה אחרונה לכתוב ספר אוטוביוגרפי.

נספחי עזר

סימולים וקיצורים 951

ביבליוגרפיה 952

מפתח אישים 955

מפתח עניינים ומקומות 964

סימולים וקיצורים

א"י – ארץ־ישראל
אח"כ – אחר־בכך
איר"ו – International Refugee Organiztion
אירס"ו – Jewish Restitution Successor Organization
אמ"ע – ארכיון מפלגת העבודה ע"ש משה שרת
אסה"נ – אסיפת הנבחרים
אצ"ל – ארגון צבאי לאומי
אצ"מ – ארכיון ציוני מרכזי, ירושלים
אע"פ – אף על פי
ארה"ב – ארצות־הברית
ב"ג – בן־גוריון
"בריגדה" – חטיבה יהודית לוחמת (חי"ל) שחייליה מתנדבים ארץ־ישראליים במל"ע–2
בריה"מ – ברית־המועצות
גנזך – גנזך המדינה, ירושלים
דה"כ – דברי הכנסת
דר' – דוקטור
דרא"פ – דרום־אפריקה
הגב' – הגברת
הנה"צ – הנהלה ציונית
הסת' – הסתדרות
הע' – הערה
הצ' – הציונית
וה"ל – הוועד הלאומי
ז"א – זאת אומרת
חו"ב – חוץ וביטחון
ח"כ – חבר כנסת
י–ם – ירושלים
יו"ר – יושב־ראש
י"נ – ידיעות לנציגויות (חוזרי משה"ח)
ל"י – לירה ישראלית
לי"ש – לירה סטרלינג
לח"י – לוחמי חרות ישראל
מ"מ – ממלא מקום
מו"מ – משא־ומתן
מזה"ת – מזרח תיכון
מל"ע–1 – מלחמת־עולם ראשונה
מל"ע–2 – מלחמת־עולם שנייה
מפא"י – מפלגת פועלי ארץ־ישראל
מפ"ם – מפלגת פועלים מאוחדת
מק"י – מפלגה קומוניסטית ישראלית
מ"ש – משה שרת
משה"ח – משרד החוץ
סוה"י – סוכנות יהודית
סע' – סעיף
סת"ה – ספר תולדות ההגנה
צ"ל – צריך להיות
ר' – ראו
רה"מ – ראש הממשלה
שה"ח – שר החוץ
ת"א – תל אביב
תלחמ"י – תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל (הוצאת גנזך המדינה)

ביבליוגרפיה

פרוטוקולים ותעודות:

דברי הכנסת, כרכים 8–13, 32.

הסוכנות היהודית: ישיבות ההנהלה, 1950, אצ"מ.

ועדת חוץ וביטחון: הכנסת, ישיבות 1951–1952, גנזך המדינה.

ממשלת ישראל: ישיבות 1949–1953, גנזך המדינה.

מפלגת פועלי א"י: ישיבות מוסדות 1951–1952, ארכיון מפלגת העבודה; מכון לבון.

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל (תלחמ"י), כרכים: 5 (1950), 7 (1952) (עורך יהושע פרוינדליך), ירושלים תשמ"ח, תשנ"ב; כרכים 6 (1951), 8 (1953) (עורכת: ימימה רוזנטל) ירושלים, תשנ"א, תשנ"ו.

מאמרים וספרים:

אורבך, י'. "החלטות מדיניות חוץ ושינוי עמדות: ישראל–גרמניה 1950–1965", עבודת דוקטור, האוניברסיטה עברית ירושלים, 1981.

בן־אלישר, אליהו. "המחנה הלאומי והחלטת הממשלה על נסיעת הנשיא לגרמניה", *האומה* 85, שנה כ"ד, חוברת ד', 1987.

בראלי, אבי. "בין מרות לשיתוף: המאבק על דרך המיסוד הפוליטי במפא"י, 1948–1953", עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב, תשס"א.

ברזל, נעימה. "הכבוד, השנאה והזיכרון בדיונים בשאלת הפיצויים מגרמניה בשנות החמישים", *קובץ יד ושם*, כד (תשנ"ה).

– "ישראל וגרמניה, 1945–1956: התפתחות יחס החברה והמדינה בישראל לגרמניה בעקבות השואה", עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה.

– "עמדות במפ"ם כלפי מזרח־גרמניה על רקע השואה", *דפים לחקר תקופת השואה*, יא (תשנ"ד).

גולדמן, נחום. *זיכרונות*, ווידנפלד וניקולסון, ירושלים 1972.

גלבר יואב, *תולדות ההתנדבות*, כרך ב, ירושלים תשמ"א.

דיין, אריה. "הפיוס הגדול", מוסף "הארץ", 7.9.1990.

הורוביץ, דוד. *בשליחות מדינה נולדת*, תל־אביב 1951.

– *חיים במוקד*, מסדה, תל אביב 1975.

הכהן, דבורה. *עולים בסערה – העלייה הגדולה וקליטתה בישראל, 1948–1953*, ירושלים תשנ"ד.

ויץ, יחיעם. "הדרך ל'גרמניה האחרת' – דוד בן־גוריון ויחסו לגרמניה, 1952–1960", אצל: אניטה שפירא (עורכת), *עצמאות: 50 השנים הראשונות*, ירושלים תשנ"ח, עמ' 245–266.
- "הדרך לוואסנר: כיצד אושרה ההחלטה על משא ומתן ישיר בין ישראל לגרמניה", *קובץ יד ושם*, כח (תש"ס).
- "המהפך שלא היה", *פנים* 9 (אביב 1999).
- "נתן אלתרמן וגרמניה – עמדתו כלפי המגעים עימה על רקע יחסיו עם משה שרת", *ישראל* 5, 2004.
- "קשרי ישראל עם גרמניה בתנועת חרות, 1951–1967", *ציון* סז, תשס"ב.
- "תנועת החרות נגד השילומים מגרמניה" אצל: *ע' אופיר (עורך)*, "חמישים לארבעים ושמונה": גיליון מיוחד של *תיאוריה וביקורת*, ירושלים 1999.

טייטלבאום, ראול. *הפיתרון הביולוגי – פרקים בתולדות הפיצויים האישיים לניצולי השואה* (עומד להופיע בהוצאת הקיבוץ המאוחד).

טישלר, יצחק; גינור, פני. *השילומים והשפעתם על המשק הישראלי*, בנק ישראל, 1965.

מרוז, יוחנן. *האם היה זה לשווא? שגריר ישראל בגרמניה מסכם*, 1988, עמ' 52–53.

פרוינדליך, יהושע. ר' *תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל*.

רוזנטל, ימימה. ר' *תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל*.

רימר, יהודה. *פרץ נפתלי: סוציאל־דמוקרט בשני עולמות*, ירושלים תשנ"ו.

שגב, תום. *המיליון השביעי: הישראלים והשואה*, ירושלים 1991.

שנער, פנחס. *בעול כורח ורגשות*, שוקן, ירושלים תשכ"ז.

שפיר, שלמה. *יד מושטת*, תל־אביב תשמ"ז.

שפירא, אניטה (עורכת), *עצמאות: 50 השנים הראשונות*, ירושלים תשנ"ח.

שרת, משה. *יומן אישי ה*, תל־אביב 1978.

*

Adenauer, Konrad, *Errinerungen 1945-1953*, Stuttgart 1965; *Errinerungen 1953-1955*, Stuttgart 1966

Alroi-Arloser, G., "Checkpoint, Alladin, Magicsoftware und Andere", *Das Parlament*, vol. 55 No. 15 (11.4.2005).

Y. Auerbcach, "Ben Gurion and the Reparations from Germany" in Ronald W. Zweig (ed.), *David Ben Gurion: Politics and Leadership in Israel*, London & Jerusalem 1991.

Balbakins, N., *West German Reparations to Israel*, New Brunswick, Rutgers University Press 1971.

Ben-Nathan, A., and N. Hansen (eds.) *Israel und Deutchland - Dorniger Weg zur Partnerschaft*, Köln, Bölun 2005.

Bialer, Uri, "Top Hat, Tuxedo and Cannons: Israeli Foreign Policy From 1948 to 1956 as a field to study", *Israel Studies*, 7, 1 (2001).

Dressler, R., "Das Beziehungswunder" in Ben-Nathan und Hansen, 252-265.

– "Gesicherte Existenz Israels: Teil Deutcher Staatsräson", Aus Politic und Zeitgeschichte, 15 (4, 2005) 3-8.

Gardner-Feldman, L., T*he Special Relationship Between West Germany and Israel*, Boston, Allen and Unwin, 1984.

Gross, N.T., "The Economy Regime during the first Decade" in S.I. Troen & Lucas (eds.), *Israel: The First Decade of Independence*, New York 1995.

Hansen, N., *Aus dem Schatten der Katasrophe: Die Deutsch-Israelische Beziehungen in der Ara Konrad Adenauer und David Ben-Gurion*, Düsseldorf 2002.

Jelinek, Y.A. (ed), *Zwischen Moral und Real Politik*, Tel-Aviv 1997.

– "Like an Oasis in the Desert: The Israel Consulate in Munich, 1948-1953", *Studies in Zionizm*, 9, 1 (Spring 1988).

– D*eutschland und Israel 1945-19565 - Ein Neurotisches Verhältnis*, München, Oldenburg 2004.

Nassauer, O., "Die Goldene Hochzeit der Waffenschmieden - 50 Jahre Deutsch-Israelische Rustungskooperation", *Das Parlament*, 55 No. 15 (11.5.2005).

Osgood, R.E., *Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations*, Chicago University Press 1953.

Sagi, Nana, *German Reparations: The History of Negotiations*, Jerusalem 1980.

Sheffer, Gabriel, *Moshe Sharett: Biography of a Political Moderate*, Oxford University Press 1996.

Spiro, S., "Für Israels Sicherheit paktieren wir sogar mit dem Teufwl", *Das Parlament*, 55 NO. 15 (11.4.2005).

Turner, H.A., *The Two Germanies since 1945*, New Haven & London 1987.

Vogel, Rolf (ed.), *The German Path to Israel, A Documentation With a Forward by Konrad Adenauer*, Oswald Wolf, London 1967.

Zweig, Ronald W., *German Reparations and the Jewish World: A History of Claims Conference*, Boulder & London 1987.

מפתח אישים

אבי-שאול, מרדכי 343ה
אביגדור, מנחם 901ה
אבן, אבא 31 45ה 47ה 200 259(ב) 530 564
788 846 875
אבניאל, בנימין 373 450
אבנר, גרשון 20ה 23 29+ה 40 529 537+ה 538
554 555 557 558 678ה 681 690 693-696
712+ה 729ה 730 786ה 846 860ה 880ה 927
אבס, הרמן יוזף 14 545 555 579 632 634 663
691 724 731
אברהמי, לוי 887
אבריאל, אהוד 678
אגמון, נתן 343ה
אדלר, רודל 860ה
אדנאואר, קונרד 13 14 19 22 27 28 32 33
42ה 43 44+ה 45 46ה 47 48ה 50 60-62 72
75 77 174 185 186 189 192 195 196ה 197
199 202 206 208 209 212 214 216
221-224 226 227 231 233-236 238 239
246 259(א)ה 259(ב) 260-262 272 273 275
277 280 287 291 292 295 301 314 317
318 324 325 335-337 340 341 348-352
355-357 366 367 370 383 390-392 399
406 414 419 421 423 434ה 460 476
478-480 485 486 488 491 494 496 499
503 511 513 515 516 518-521 523-527
528+ה 530 531 540 541 545-548 550-553
556-558 569-572 574 575 577 581 583
609 610 614 617 618 620-622 624 627
629 633 645 651 657 662 669-671 673
674 676 678-680 689-694 697 703 705ה
710 712-714 718-720 722 723 725 727
728 732-735 755 770 772 777 778 781
785 788 789 792-796 798 803+ה 805 808
809 827 828 845 880+ה 882 851 911
917-919 925 929-937 938+ה 942-946
אדריאנוס 286
אויברך, רחל 193ה
אוכמני, עזריאל 343ה
אולמרט, אהוד 849
אולנהאואר, אריך 693
אונא, משה 450
אוסגוד, ר"א 848ה
אוסטרמן, ארנסט 28
אוסישקין, מנחם 425
אורבך, י' 14ה 23ה 28
אורי, יעקב 450
אורן, מרדכי 363 366 367 421 809ה
אזניה, ברוך 234 450 569ה
אחד העם 286 855
אטלי 613ה
אידלסון, בבה 105ה 116 117 121 250 253 258
321 366 450 481ה 537ה 569ה 586 587ה
590 636ה 813ה 821
אידן, אנתוני 476 523ה 691 712 962 732
אייזנהאואר, דווייט 40 523ה 809ה
אייזנשטט, שמואל 343ה
אייכמן, אדולף 133 134
איילון (קצין משטרה),887
איכילוב, עזרא 204 395 450
אילת, אליהו 27 259(ב)ה 260ה 537+ה 942ה
איסטרמן, אלכסנדר 876 936
איתן, וולטר 20+ה 26 27+ה 28ה 29 31-33 40
45 69+ה 70 71+ה 76 77 79 84-88 91 636ה
641 643 846 874ה 876 878 880ה
אלון, יגאל 849 923ה 932ה
אלזעבי, סיף-אלדין 450
אלטמאייר, יעקב 43 279 931
אלטמן, אריה 334 338 450 813ה 818 821
אלישיב, שמואל 641 806ה
אלישר, אליהו 450
אלמוגי, יוסף 455ה
אלסטון, רוי 901
אלפן, מ' 888
אלרואי-ארלוסר, ג' 851ה
אלתרמן, נתן 833 836 838-840 842-844 923ה

אמרי, רחל 193ה
אנטיוכוס, 286
אנטק - ר' צוקרמן, יצחק
אנילביץ, מרדכי 410
אסף, עמי 450 569ה
אספסינוס 286
אפרתי, יוסף 450
אצ'סון, דין 151 155 259(א) 476 581 601 620
621 712 732 788 877 945 946
ארגוב, מאיר 105+ה 109 112 113 119 126-128
130 134 142 144 152 154 155 160 181
201 214 216 219 230 231ה 232ה 235 241
246 251 252 257-259 271+ה 274 276 295
305 335 338 386 403 408 418 450 481+ה
483 486 489 492 493 505 507-510 537+ה
538 566 567 569ה 573 574 576 578
582-590 592 594-597 605 607 611 619
621 624 636+ה 643 647 649 651 652
655-658 664 665 729ה 813ה 816-818 821
ארד, צבי 343ה
ארהרד, לודוויג 434 673 693 801
אריאב, חיים 338 450
ארלוזורוב, חיים 20ה 230 232 252 420 468
ארם, משה 395 406 408-450
ארן, זלמן 15 18ה 39 271ה 274 355 359 366
401 450 481ה 483 496 498 508 537ה 560
566 587ה 595-597 636ה 640 641 644 648
650 652 654 656 660 661ה 712ה 720 721
728 729ה 741 742 754 758 762 765 766
782-784 813ה 821
ארנבורג, איליה 240
ארנון, יגאל 28
ארנס, משה 849
אש, שלום 228
אשכול, לוי 15 18ה 25 194 394 450 521
532-535 569ה 614 633 634 669 670 684
689 694-696 706 709 711 795 806 904

בארו, נח 929 930 931 933 935 945
בבה שמחה 371 398 450
בגין, מנחם 37 53 105ה 109 111 117 118 121
125-129 141 151 154ה 155 157 181-183
291 292 294 295ה 296 298 320 323 327
328ה 329 332+ה 333 335 337 338 340 341
360 361 364-366 370 371 374 377 378ה
379 382 384 386 402 404 405 407
417-420 439 441 450 454+ה 455+ה 478
515 600 601 614ה 615ה 661 721 824 840
847 849 882 886 889+ה 891 894-896 907-910+ה 923ה
בגין, עליזה 378ה 889ה
בדר, יוחנן 142 319 320 334-336 362 420 450
537ה 563 567 587+ה 588 589 594-596
599 601 602 604 611 615ה 623-625 630
661ה 729ה 740 741 743 744 751 755 760
765 777 782 783 889 890
בהם, פרנץ 14 279ה 528 529 541 546 547 549
556 563 571 676 685 691 692 707 712
726 731 748 787 801 810 828
בובר, מרטין 220 321 388
בוגר, חיים 320 385 446 450 456ה 890
בווין, ארנסט 406ה 856 858 862ה 884
בוקשטיין, מוריס 188 936
בורג, יוסף 192 195 265 450 514 534 535 668
671 681 701 703 790 794 907
בורוכוב, דב בר 418
בזנר, יצחק 529 927
בז'רנו, שמעון 450
בטהובן 415
ביאליק, חיים נחמן 172 243 326ה 327ה 381ה
394ה 399
ביאלר, אורי 14ה
בידו, ג'ורג' 855
בילוב, ברנהרך פון- 399
בילינסון, משה 232
ביסמרק, אוטו 496
בלאושטיין, יעקב 518 522-526 581ה 845 877
927 935
בלבקינס, נ' 43 847ה
בלומוביץ' - ר' עצמון, אריה
בלנקנהורן, הרברט 528 851 931 933 934 936
943 944
בן-אהרון, יצחק 50 51 105ה 141 142 146 148
158 174-176 271ה 275 281 282 293 296 297
299 368 370-372 444 446 450 537ה 555 557
568 587 589 590 592-594 596 606 622 623 629
636ה 637 641 644-646 648 653 660 661 664
729ה 735 740 748 752 766 770 777 782 783 812
813ה 817 821
בן-אליעזר, אריה 111 154 155 200 201 213

217ה 450 636ה 642-644 648 650 657 660
665-663
בן-אלישר, אליהו 849+ה
בן-אשר, חיים 12 105ה 117 130 157 163 230
246 271ה 450 481ה 537ה 569ה 584-586
636ה 657 658 712ה 729ה 762 780 813ה 821
בן-גוריון, דוד 13 14 15+ה 16 18+ה 31ה 32 45
48ה 51 53 64 65 67 73 75-79 81 83 85 87
88 91-96 101 103 104 170 189-193
196-198 215 216 217ה 228 232 235 237
242 243 246 250-252 255 259(א) 259(ב)
260+ה 261-267 295ה 324 326 327 328ה
330 331 342ה 348-351 364 366 378ה 382
387 389 390 392 418+ה 433 436 448-450
454ה 455ה 476 478-480 512-514 516 518
520-522 525 526 534 536 599 603 619
620 623 632 634 666ה 670 672 673 678+ה
704 721 722 727 788-796 798 806 810ה
811 822 824-827 829 830 845 846 848
857 875ה 882-886 889ה 893 896 900-902
904-909 925 926 932 933 940-943 946;
על מדינת ישראל 16 196 238 515 522
793 899; על עם יהודי 240 241 263 515
826 894
בן-גוריון, עמוס 887
בן-חורין, אלישיב 29
בן-חיים, צ׳ 343ה
בן-נחום, ד׳ 343ה
בן-נתן, ארתור 850ה
בן סירה 897
בן-עמי, עובד 439
בן-צבי, יצחק 210 337 450
בנדור, שמואל 874ה 878
בנטוב, מרדכי 337 338 438 450
בסתוני, רוסטום 450
בראואר, מקס 258
בראונשוויג, ז׳יל 936
בראלי, מאיר 15ה 225 251
ברגלסון, אברהם 412
ברגמן, ארתור 62
ברגסון, אנרי לואי 399
ברגר, גוטלוב 139 140ה 146
ברגר, הרצל 248 253 271ה 411 414 416 450
481ה 500 729ה 765 784 813ה 820ה 821
ברזילי, עודד 923+ה
ברזל, נעימה 11ה 45ה
ברטור, משה 860ה
בר-יהודה, ישראל 256 334 365 370 371 374
382 405 415 442 449 450 603 661ה 909
ברמן, אברהם 410 421 443 450
ברנטנו, היינריך פון- 352
ברנפלד, שמעון 243ה
ברנר, יוסף חיים 162ה
ברנשטיין, פרץ 105+ה 110 112 122 124 130
197 266 271ה 290 292 293 298 302 305
320 336 399 403 450 481ה 492 498 500
502 537ה 555 557 558 560 587ה 636ה 661
729ה 741 744 752 754 762 764 765 769
783 787 810ה 825
ברנשטיין-כהן, מרים 343ה
בר-רב-האי, דוד 450 891
ברש, אשר 193ה 328
בש, רפאל 251 569ה 712ה

גבאי (קצין משטרה) 887
גוברין, עקיבא 448-450 569ה
גודריאן, היינץ 362
גולדמן, נחום 13 17 47 48ה 50 100 110
186-200 202 222 259(א) 259(ב) 260ה 262
273ה 353 445ה 488 511 512-514 516-520
522 526 528 530 531 535 541 547 570
572 574-576 581ה 600 633 642 650-652
663 669 670 679 727 732 757 777
793-797 799ה 801 845 911 925-927 929
938 944-947
גולדמן, פרנק 518 520 522 525 526 935
גולדנבאום, ארנסט 805 806
גולדראט, אברהם 105ה
גולדשטיין, ישראל 188 652 935
גוסטרף 882
גורביץ׳, בוריס - ר׳ גוריאל, ברוך
גורי, חיים 454ה 455
גורי, ישראל 450 586
גוריאל, ברוך 23ה 860ה
גורפיין, רבקה 343ה
גלבוע, א׳ 343ה
גלבלום, אריה 809ה
גלבר, יואב 432ה
גלובקה, הנס 946
גנחובסקי, אליהו משה 320 451 478 890

ג'נר, ברנט 936
ג'קסון, רוברט ג' 168
גרנדר-פלדמן, לילי 849 850ה
גרודזנסקי, חיים עוזר 190
גרוזברד, עופר 378ה 889ה
גרוטוול, אוטו 203 336 350
גרומיקו, אנדרי 167
גרוס, נ"ט 12ה
גרי, יעקב מ. 39ה 69ה 78 81
גרידי, שמעון 427 451
גרינברג, אורי צבי 328
גרינברג, יעקב 105ה 130 193ה
גרנות, אברהם 17ה
גרנטשטיין, ל' 193ה
גרסטנמאייר, אויגן 827 828
גתה 220ה 388 918

דאלס, ג'ון פוסטר 809ה
דבורז'צקי, מאיר 49ה 193ה 196 217 220-226 230 232 236 237 240 245 248 249 258 328 921ה
דובדבני, יחיאל 105ה 114 116 125 160 569 712ה
דובינסקי, דוד 809
דובקין אליהו 218 228 232 249 569ה 712ה 721 722
דוד, אריה יהודה 90
דוז, צ'רלס 290 291ה 557 577 580 768
דויטש, אברהם 209 267 451
דולטון, יו 858
דורון, אליעזר 44+ה
דיין, אריה 849ה
דיין, שמואל 137 369 370 451
דינבורג, בן-ציון - ר' דינור, בן-ציון
דינור, בן-ציון 187 194 242 245 264 513 520 533 536 689 704 711 905 906
דפני, ראובן 26 729ה
דרסלר, 850ה

האופטמן, גרהרד 400
הויס, תאודור 526
הורוביץ, דוד 13 14+ה 44 45+ה 46 100 101+ה 102 195ה 271ה 274 276 281 282 290 291 301 499 506 512 797 801 874+ה 875 877 926 928 939+ה 941 942ה 945 947+ה
היטלר, אדולף 23 26 32 48+ה 73 74 81 118 133 134 157 159 166 172-174 193 202 203 221-223 225 230 234 236 244 245 247 251 255 258 259(א)ה 268 293 298 307 313 315 324 332ה 335 336 340 341 343ה 345-351 356-358 361 362 365 369 372 373 382-384 391-394 405 406 411-413 415 416 421 423 432 436 456 458 459 468 469 472 473 475 546 572 621 676 686 780 810 811 831 843 860 878ה 882 897 906 918 934 945
היידיגר, מרטין 220
היידריך, ריינהרד 133
היינה, היינריך 352
הימלר, היינריך 140 203
הינדנבורג, פאול פון- 332ה 409
הכהן, דוד 39ה 419 451 537ה 567 587ה 618 620 624 636ה 641 643 644 646 649 658 662 712ה 722 729ה 737 769 813ה
הכרמלי, אליהו 451
הלשטיין, ולטר 814 937
המן 356
הן, יחזקאל 392 451
הנדרסון, ווילאם 876 946
הנזן, נ' 27ה 845+ה 850ה 851ה
הס, רודולף 133 134
הסה, הרמן 806ה
הפטמן, יוסף 464ה 901
הראל, בן-ציון 451 888 891
הראל, איסר 614ה
הרטמן, בן-ציון 832ה
הרימן, אוורל 530
הרינג, זאב 854-856 859
הרצברגר 230
הרצוג, יצחק אייזיק הלוי 373
הרצוג, חיים 849
הרצל, תיאודור 334 535 468 883
הרצפלד, אברהם 154 155 157 451
הררי, חיים 386
הררי, יזהר 105ה 115 122 209 339 342 378 386 430 434 451 537ה 561 587ה 588 595-597 607 636ה 646 649 650 651 655 763 813ה 819 820

וגמן, יהלי 343ה
וגנר, ריכרד 400

ווייז, סטיפן 206 354
ווילד, אוסקר 419
וולף, א"א 343ה
ווקופ, ארתור 81
וייסמן, מ' - ר' עמיר, מיכאל
וייצזקר, ארנסט פון- 140 324
וייצמן, חיים 27 28 342ה 406ה 675 727 862
869ה 882 944
וילנסקה, אסתר 321 336 362 389 405 406 408
414 451
וילנר, מאיר 147 148 203 320 321 336 337 399
408 451 602-604 607 619+ה 622 630 890
896 897
וילסון, וודרו 330ה
ויץ, יחיעם 11+ה 12ה 13ה 17ה 21ה 37ה 38ה
46ה 47ה 263ה 833ה
וישינסקי, אנדרי 151 227
ורבורג, ג'ימס 809
ורהפטיג, זרח 59 60 63 168 171 320 431 451 890

ז'בוטינסקי, זאב 58ה 298 299ה 327 335 386
409ה 417 418 769 883 885
זיסמן, שלום 271ה 273 282 292 300 451 481ה
482 484 485 488 502 503 508 537ה 567
587ה 593 594 597 615 624 625 627 630
636ה 664 665 729ה 742 744 756 767 768
770 782-784 813ה 819 821
זכאי, דויד 387
ז'ליחובסקי (גנרל) 354
ז"ק, משה 16ה

חביב, אמיל 451
חוסייני, חאג' אמין אל- 362
חזן, יעקב 317 335 341 342 362 409 414 441
442 451 454 889
חזני, מיכאל 375 378 402 451
חמדאן, פארס 451
חמלניצקי, בוגדן 239 286 298 338 362 780
חניפס, צאלח חסן 451
חת, נחום 451

טברסקי, ז'ניה 451
טובי, תופיק 404 451
טולקובסקי, שמואל 27 28 124 191
טיטוס 344 402

טיסן (משפחת) 367
טל, ברוך 569ה 712ה
טרומן, הרי 170 178 202 293 336 348-351 390
417 476 526 601 613ה 620 712 861
טרומפלדור, יוסף 364ה 463ה
טרוצקי, ליאון 896
טרמו, י' 343ה
טרנר, ה"א 22ה 23ה 42ה
יאנג, אוון 399
יאפו, אליעזר 27
יוסף, דב 18 22 32 58 60 61 63 67 68 76-79
82-85 87-90 95 104 451 516 520 521
632ה 666-668 680 695-698 701 705 707
710 712ה 791 794-796 899 902 904 909
יוספטל, גיורא 523ה 527-529 538 542-545
551 561 563ה 569ה 570 572ה 576 579 580
583 584 600 692 730 778 792
יחיל, חיים 49+ה 232 236 246 537ה 636+ה 638
645 652 663 729ה 803ה 808 811ה 846
866ה 928
ילינק, ישעיהו 19ה 23ה 43 845
יערי, מאיר 451
יפה, י' 259 343ה
יצחק, יונה 888
ישעיהו, ישראל 453

כהן, אידוב 340 451 765
כהן, הרמן 388
כהן, חיים 86ה 94 666 668 669 698 700 704
792 904
כהן, יעקב 196 217 328
כהן, ישראל 407ה
כהן, ליאו פנחס 537ה 797 801 874ה 876 877
928 941 947
כהנא, קלמן 451
כהנא, שמאי 16ה
כנעני, דוד 343ה
כסה, יונה 105ה 108 118 128 144 172 202 222
291 403 418 451 481ה 537ה 566 569ה 578
585 586 587ה 596 599 636ה 644 659 712ה
717 728 729ה 784 813ה 821ה
כפרית, שרה 451
כץ, כתריאל 813ה 860ה
כצנלסון, ברל 252 858
כצנלסון, בת-שבע 451

לבון, פנחס 15 30 33 78 80 83-85 91-95
154 155 235 237-239 241 252 332 335 340
341 353 358 359 366 369 377 396-399 401
402 408 451 455 569ה 575 576 578 582
585 586 667-670 672 704 705 709 710
712ה 789 793 794 796 825 854ה
לביא, שלמה 451 890
לובטקין, צביה 296
לוביאניקר, פנחס - ר' לבון פנחס
לוביץ', רות 888
לוברני, אורי 271ה 481ה 587ה
לוונשטיין, מאיר דוד 634
לוז, קדיש 18ה 451
לוי, דוד 849
לויד ג'ורג', דויד 227
לויטה, תיאורוד 217ה
לוין, אברהם 343ה
לוין, יצחק מאיר 33 78 85 100 190 191 195
198 260-263 266 267 451 478 512 520
532 534 535 623ה 671 672 699 703 704
706 711 795 907 908 910
לוצ'ינסקי (מיור) 330ה
לוקר, ברל 30 569ה 575 712ה 728 854ה 859
921+ה
לוריא, ארתור 124 189 814
לורנץ, שלמה 451
לותר, מרטין 578
ליבה פאול 234 253 352
ליבנה, אליעזר 12 23 43 44 105ה 116 129 146
168 207 271ה 285 290 291 293 294 298
300-303 451 479 481ה 492 493 498 499
502 507 508 569ה 576 579 580 582
583-586 587ה 593 594 712ה 717-720 728
729ה 767 769 770 781 782 813ה 821
ליבשיץ, דוד 451
לידובסקי, אליעזר 223 248
ליוויט, משה 523 525 526 927 936
לייוויק, ה' 233 412
ליסנסקי (גנרל) 329
ליפוב, דוב 251 259
למדן, חנה 355 378 385 452
לנדאו, חיים 193ה 271ה 334 336 364 373 381
382 447 448 452 453 481ה 485 486 488
489 494 495 501-506 508 509 615ה 807
811 812
לנדאואר, גיאורג 25ה 57ה 58 61 62 230
לנין, ולדימיר 896ה 901 906
לסקי, הרולד 858

מאיוס, יעקב 888
מאיר, גולדה 15 30 33 78 80 83 84 90 91
93-95 187 191 193 194 197 198 251 253
258 259 267 338 368 381 401 416-418 452
514 516 519 600 632ה 697 698 703 704+ה
707 708 711 793 848 854ה 902 904 910
מאירסון, גולדה - ר' מאיר, גולדה
מגד, אהרון 343ה
מולוטוב, ויאצ'סלב 299 336 393
מומזון, תיאודור 400
מועדי, ג'אבר 452
מופתי - ר' חוסייני, חאג' אמין אל-
מוק, ז'יל 396 857 858
מורגנטאו, הנרי 329
מוריסון, הרברט 151 613
מייבר, י' 887
מייזל, גיטל 343ה
מייטוס, אליהו 343ה
מימון, יהודה ליב 67 78 79 84 85 91 328 907
מימון, עדה 452 891
מינץ, בנימין 210 385 452
מיקוניס, שמואל 163 170 176 181 202 214 232
240 253 335 336 339 347 365 394
404-407 448 452 896 897 899
מליק, יקוב 624
מן, קונרד 343ה
מנדל, מאיר 241
מנדלסון-ברתולדי, פליקס 352
מנדלסון, קורט 23+ה 24 25 57ה 230 860ה
מנוחין, יהודי 220
מסטבוים, יואל 193ה
מקגי, ג'ורג' 526
מק-דניאל, ברוס 620
מקלוי, ג'ון 32 72 74 75 81 85 100 105 118
138 139 166 193 223 259(א) 259(ב) 551
581 845 945
מקמייכל, הרולד 138 139
מרום, ישראל 257 259
מרון, גרשון 20ה 23ה 25ה 28 29 56 57ה 70ה
71ה 73 77 79 82 85 87 90 860ה 874ה 877
מרידור, יעקב 105ה

מרקס, קרל 19ה 363 415 648ה
מרשל, ג'ורג' 24 75

נבון, יצחק 537ה 636ה 729ה
נוי, מלך 224 234 253 569ה 583 712ה 722
נויברגר, בנימין 845
נורדאו, מקס 883
נורוק, מרדכי 12+ה 51 149 150 152 153 193ה
196 205 206 211 217+ה 229 239 263 266
285 324 328 336 351 361 365 366 368
372 392 399 430-432 435 437 438 448
449 452 478 604 627 825 827
ניטשה, פרידריך 400
ניר-רפאלקס, נחום 131 137 138 141 149
נמיר מרדכי 271ה 275 278 294 298 300 372
381 389 452 481ה 484 487 501 636ה 656
661 712ה 717 718 723 728 729+ה 742 744
752 756 760 762 766 767 777 782-784
813ה 820 821
נסואר, א' 850ה
נפתלי, פרץ 18+ה 20 22 23+ה 25 29 57 58 61
192 253 256 257 452 513 516 569ה 667
672 690 696 700 712ה 806+ה 864ה 906
נצר, דבורה 452 619
נתן, עלי 86ה 816-819 927

סדן, דב 193ה 328ה
סודיט, אליעזר 614ה 615ה
סווירידוב (גנרל) 167
סוזאייב, זלמן 452
סוצקובר, אברהם 193ה 328
סוקולובסקי (מרשל) 184
סטופ, אברהם 209 452
סטלין, יוסיף 160 168 203 247 406ה 601 661
778 861
סיידליץ, ולתר 147
סיימור, ראובן 936
סיסטר, מ' 343ה
סירקין, נחמן 418
סלווינסקי, מקסים 335
סמואל, סטיוארט 330ה
סמילנסקי, יִזְהר 105ה 452
סנה, משה 166 175 184 213 296 401 418ה 452
461 857 888
ספיר, יוסף 213 215 338 355 362 448 449
452 810 823 825 829
ספיר, פנחס 15
ספירו, ס' 850ה
סרלין, יוסף 329 339 455 810ה 891 892

עברון, אפרים 105ה
עובדיהו, מרדכי 193ה
עמיר, מיכאל 25 26+ה
עצמון, אריה 49

פאפן, פרנץ פון- 147
פוגל, רולף 938ה
פול, אוסוולד 169
פורדר, ישעיה 164 340 452 765
פורטנוי, פרידריך 343ה
פורת, דינה 97ה
פט, ג'ייקוב 187
פטליורה, סמיון 217 298 299ה 335 345 769
פיק, וילהלם 349 315
פירון, חואן 759ה
פישר, מוריס 14 40 43-45 523 846 941-945
פלאטן, אוגוסט פון- 400
פלדמן, ראובן 337 452
פלווה, ויאצ'סלב 334 353 467 468
פלוטקין, גרשון 343ה
פלנקהאוזן, אלכסנדר פון- 111
פלש, גרשון (גיאורג) 271ה 273 297 305 452
481ה 487-491 505 508 537ה 564 567
587ה 636ה 652 653 656 661 664 813ה 821
פן, אלכסנדר 343ה
פנקס, דוד צבי 12 192 194 198 213 327 370
401 452 479 516 527 532 534-536
633-635 670 696 883 904 906 909
פרוסקואר, ג'וזף 264
פרי, אליעזר 452
פריימן, י' 886
פרלשטיין, שלמה 452
פרנס - ר' פרנץ, בנג'מין
פרנץ, בנג'מין 523ה
פרנק, הס 118 134 155
פרסין, שושנה 334 439 452

צווייג, רון 13ה 14ה 47ה
צוקרמן, יצחק (אנטק) 294 296 888
צור, יעקב 16

צידון, אשר 372ה 481ה 537ה 587ה 636ה 729ה
ציזלינג, אהרון 338 371 372 382 418 438 452
661ה
צ׳מברלין, נוויל 336
צ׳נסלור, ג׳ון 387
צ׳רצ׳יל, וינסטון 159 202 247 293 326
348-350 417 476 554ה 712 856ה

קאופמן, דוד 344
קובנר, אבא 160ה
קולת, ישראל 16ה 53 54ה
קומיי, מיכאל (מייק) 678ה 803ה 874ה 876 877
קורנפלד, עדנה 343ה
קיטרון, משה 97ה 569ה
קיי, ג׳ון 611
קיסטר, אוטו 541ה 547 549 552 556 691 712 731
קלוזנר, ישראל 328 882 886
קליבנוב, יעקב 452 807 812
קלמר, משנה 211 452
קמחי, ג׳ון 941
קמפיטש, יוליוס 167
קמפנר, רוברט 75 88
קנט, עמנואל 388
קסיס, מסעד 452
קפלן, אליעזר 14 15 17 18 20 23 25 29 34 55
58 61 63 69ה 88 89 92 94 95 110ה 186 193
197 198 265-267 369 452 516 521 522
525 527 531 532 534 536 569ה 632-634
636+ה 637 642 643 653 657 670ה 672 740
791 875ה 896 900 901 908 941-943
קצנלסון, יצחק 248
קצנשטיין, ארנסט 62
קרומוול, אוליוור 896
קרופ, משפחת 367
קרטני, דייויד - ר׳ אלסטון, רוי
קריב, אברהם 193ה
קרליבך, עזריאל 82 193 194 196ה 239 255 515
קרנסקי, אלכסנדר 901 906

רדי, חיים 25ה
רובין, חנן (הנס) 224 239 264 336 421 448 452
891
רובינסון, יעקב 85ה 86-88 523 672 678ה
681-683 685 688 692 694-696 698 706
708 712+ה 723 729ה 730 745 746 761 765
770 778 786+ה 787-789 791 792 860ה
874ה 877-879 927 936ה
רובינסון, נחמיה 936
רוזוולט, פרנקלין ד׳ 160 247
רוזטי, משה 449 537ה 636ה
רוזן, פנחס 18ה 23 61 62 68 69ה 87 89 90
92-94 96 102-104 170ה 339 356 379 399
402 452 479 729ה 745 763 769 813ה 910ה
רוזן, שבתאי 23 34 40 85ה 217 218ה 674+ה 69
729 648 860ה 874ה
רוזנהיים, יעקב 191
רוזנפלד, שלום 51
רויטר, ארנסט 258 809
רוכמן, לייב 193ה 196 217
רומל, ארווין 356 367
רוקח, ישראל 179 197 200 201 212 215 225
232 244 248 266 298 320 339 407 424
435 439 440 452 603 605 606 630 810+ה
823 824 900 901 904
רזיאל-נאור, אסתר 163 183 320 364 373 376
377 407 448 452 453 601 602 622 623 891
ריבנטרופ, יואכים פון- 299 324 336 393
ריבק, נתן 362
רימלט, אליעזר 310 333 334 340 342 355 363
373 376-378 399 411 441 452 454 729ה
745 753 813ה 821
רימר, יהודה 18ה 23ה
ריפתין, יעקב 105ה 113 117 119 124-126
128-130 175 213 271+ה 275 276 278 279
283 292 296 297 302 371ה 409 415 442
447 452 481+ה 483-485 489 490 492 494
498 500 501 507 509 537ה 554 561 567
587ה 595-597 598 608 621 622 629 630
636ה 644 650-652 655 660-662 729ה 730
742 758 761 765 770 777 784 810 811
813ה 816 817 821 909
רמדיה, פול 857ה
רמז, דוד 15 33 58 67 77 79 87 90 98 102 104
רמר, אוטו 314
רפאל, יצחק 201 202 271ה 275 280 283 319
321 329 355 438 452 454 481ה 491 492
498 537ה 587ה 600 636ה 649 651 652 656
729ה 756 760 766 775 813ה 816 818-821
889 890
רתנאו, ולטר 352 409

שאו, ג'ון 179
שאכט, ילמר 105ה 217 232 263 471 495 556 563 898
שאפר, פריץ 673 678 688 691-693 696 713 721 724 787 788
שגב, תום 27ה 45ה
שגיא, ננה 42ה
שדה, יצחק 343ה
שוורץ, קלמן 244
שוורצברד, שלום 217ה 298ה
שומכר, קורט 18 22 30ה 253 254 258 583 670 692 693 701 704ה
שומן, רובר 151 396 406 476 855 860
שוסטק, אליעזר 335 337 376 408 409 422 452 623
שזר, זלמן 59 65 66 342 356 402 426 453 537ה 569ה 600
שחם, נתן 343ה
שטיינמן, אליעזר 328ה
שטרזמן, גוסטב 617
שטרשון, מתתיהו 228
שיבר, חביב 811ה
שיטרית, בכור שלום 18ה 57 60 79 84 90 92 93 95 104 267 453 533 634 671 688 690 706 712ה 794 824 890
שייב, אלדד 897
שילוח, ראובן 537ה
שילוני, אליעזר 887
שילנסקי, דב 615ה
שינוול, עמנואל 858
שיקורסקי, ולדיסלב 299
שלום, סילבן 849
שלונסקי, אברהם 224 343ה
שמיר, יצחק 849
שמיר, משה 343ה
שמיר, פתחיה 832ה
שמעוני, דוד 193 196 217 294 328
שנער, אליעזר פליקס 10ה 47ה 48ה 49 271 276 499 523ה 527 529 545 563ה 632 672 694 695 724 730 778 780 790 792 807ה 811ה 814 827 829 830 846 925 941 945
שפטל, אריה 49ה 171ה 193ה 212 217 218 225 226 229 230 234-238 240 245 248
שפיר, שלמה 18ה 30ה
שפירא, יעקב 453
שפירא, משה חיים 34 66 67 77 78 82-85 91 94 192 193 197 259ב 260-262 264 266 267 328 453 479 480 513 515 516 519 521 531-536 670 898 900 903 904 909
שפירא, צבי 388
שפר, גבריאל 15ה 16ה 18ה 46ה 845
שפר, זאב 339 355 429 448 449 453 599 602-607 611 615 619 630
שפרטי (הגראף) 827
שפרינצק, יוסף 12 15 151 155-157 163 168 181 184 199 200 202 207 213 214 215 219 226 229 237 240 246 306 310 319 321 453 537ה 712ה 719 729ה 889 890 931
שקי, יצחק 271ה
שרדר, גרהרד 850
שרון, אריאל 849
שרי, ראובן 387 453 729ה
שרף, זאב 27ה 31 69 678ה
שרת, משה: **חתימה על הסכם השילומים:** 669-671 674-676 678-680 702 719 720 723 752 74 769 781-785 788 789 791 798 840; **נאום שלא ננאם** 679 702-705 710 727 793-796 804 808 937; **על מדינת ישראל** 16 17 21 52 53 101 108 120 131 186 187 191 269 276 277 301 431 443-447 456 458-466 470 474 477 491 506 523 526 597 676-780 782 797 799 838 840-844 858 859 917 919 922 923 938ה; **על עם יהודי** 37 98 101 131 136 185 186 191 268 276 277 457 459 467 471 474 552 553 713 780 781 797 838 843 879 917 918
ששון, בנימין סילס 271ה 453 481ה 537ה 587ה 636ה 729ה 744 813ה

תבורי, אפרים 167 453
תמרי, ע' 343ה
תקוע, יוסף 34

מפתח עניינים ומקומות

אגודת אחים 826
אגודת ישראל 12ה 33 190ה 191 218 309 327 412 437 438 443 451 452 473 810ה 826
או"ם 31 63 69ה 86ה 101 116 119 123 128 136 145 171 173 176 183 188 189 190 201 205 207 209 210 213 216ה 221 226 227 229 231 235 239 249 259(א)ה 268 288 310 345 386 422 447 457 494 495 461 475 614ה 685 686 790 795 806 814 816 817 820 823 828 830 849 857 859 870 921 (ר' גם מגילת או"ם)
אומן 242
אוניברסיטת המבורג 220ה 321ה
אוניות גרמניות - ר' ספנות גרמנית
אונסק"ו 123 921
אוסטריה 114 132 135 167 173 400 663
אוסטרליה 167 309 487 505 726 739 740
אוקראינה, אוקראינים 146 231 232ה 239 242ה 243-245 298 299ה 335 337 403 404 472 780
אורוגוואי 59
אושוויץ 65 133 134 139 159 177 214 327 334 350 375 411 425 442 445 446 883
אזור כיבוש אמריקני 57 67 74 76 103 105 111 140 141 144 170ה 436 437 591 618 620 (ר' גם מעצמות כיבוש)
אזור כיבוש בריטי 57 67 74 76 436 437 (ר' גם מעצמות כיבוש)
אזור כיבוש סובייטי 57 184 349 350 (ר' גם מעצמות כיבוש)
אזור כיבוש צרפתי 57 74 76 103 436 437
אחדות העבודה - ר' מפלגת אחדות העבודה
"אי הזדהות" 16 854ה 858 958
איגוד סטודנטים בינלאומי 98 123
איגוד התביעות - ר' ועידת התביעות
איגוד תשלומים אירופי - ר' איחוד תשלומים אירופי
איגרת מחאה של ממשלת ישראל נגד שחרור פושעים נאצים 109 111-115 117-119 121 126-129 138 139 145 155 157
איגרת ממשלת ישראל למעצמות הכיבוש מ-16.1.1951 (פיצויים אישיים) 35 41 45 50 64 69 96 97 106 112 117 119 120 125 131 306 877 878 930
איגרת ממשלת ישראל למעצמות הכיבוש מ-12.3.1951 (שילומים) 31-36 40-45 47 50 51 69 70 81 82 88 89 91 96-98 101-104 106-110 112 114 115 117-122 125 126 128-137 150-157 159 164 165 173-175 177 180-184 187 189 199 205 216 248 259(ב)+ה 260 267 271 273 260 267 271 273 276 280 285 291 302 306 308-310 323-326 353 362 367 374 385 395 406 408 413 430 433 454 476 503 532 548 569 570 593 602 607 608 610 621-623 627 629 630 639 662 709 761 774 777 797 801 805 866 870-872 877-879 925 928 930 940 941 945 947
איגרת מעצמות המערב על סיום מצב מלחמה 64 66 69+ה 71 79 82 84-86 96
איגרת מעצמות המערב בתשובה לאיגרות השילומים 271 272 281 433
"איזווסטיה" 148
איחוד תשלומים אירופי 632 637 640 767ה 913
איטליה 132 136 160 173 231ה 300 400 405ה 464
אייר"ו 285 308
אינטרנציונל סוציאליסטי דמוקרטי 30ה 412 854ה 858 921+ה 922
אינטרנציונל קומוניסטי של איגוד מקצועי 203 382 854 859
אינקוויזיציה 146 237 286
איראן 850
אירס"ו 94 120 278 279 285 362 437 440 700 701 861
"אל על" 459
אל-עלמיין 356
"אלטלנה" 330 419 420 455 884ה
אמנת חיטה - ר' ארגון חיטה

אמנת פטנטים 68
אמריקן ג'ואיש קומיטי - ר' ועד יהודי אמריקני
אמריקן ג'ואיש קונגרס 186 437 443
אמריקן ג'ואיש לייבור קומיטי 186 187 219
518ה 526 809ה 826
אנגלו-ג'ואיש אסוסיאיישן 411
אנגליה - ר' בריטניה
אנטוורפן 89 111
אנטישמיות, אנטישמים 27 65 142 160ה 168
205 223 239 244 330ה 353 348 350 391
403ה 513 542 546 547 617 880
אנציקלופדיה סובייטית 168 560
אנשי רוח נגד מו"מ השילומים 193ה 196 206
217 221 224 343ה 351
אסיפת הנבחרים 320
אצ"ל 395 417 418ה 455ה 614ה 615ה 832ה 856
884 886 893 894 901
"אקונומיסט" 534
ארגון בריאות עולמי 65 921
ארגון דואר בינלאומי 238 239 817
ארגון חיטה בינלאומי 30 31 64 65 67 68 98 123
ארגון חיילים משוחררים יהודים 826
ארגון מזון וחקלאות 31ה 123
ארגון עבודה בינלאומי 229 239
ארגון עולי מרכז אירופה 93
ארגוני עולי מערב אירופה 266
ארגונים יהודים בתפוצות 171 864 (ר' גם ועידת תביעות)
ארגנטינה 765 (ר' גם יהודי ארגנטינה)
"ארינפורה" 432ה 471
ארמנים 169 236 338
ארצות הברית ושילומים/פיצויים 33 55 61 63
77 82 85 88 90 98 101 102 106 107 110
122 157 229 272 408 476 530 545 463
548-551 556 558 559 563 573 581 590
601 731 797 830 862ה 864 872 873 875
877 946 (ר' גם איגרת ממשלת ישראל למעצמות הכיבוש)

בווריה 74 142 147 678ה
בולגריה 245
בולשביקים 329 896 906
בון, ממשלת - ר' לאורך כל הספר
"בונדס" - ר' מפעל האיגרות
בונדסטג 45 185ה 259(ב)ה 279 287 289 352
528 547 570 633 671 683 685 688 692
710 715 719 721 725 729 732 735 760
800 808 809 812 813 815 822 827 828
911 915 925 931 933 934 943
בונדסרט 807ה 813 820 822 828
בורד אוף דפיוטיז - ר' ועד שליחי הקהילות (בריטניה)
בוררות - ר' בית דין לבוררות
בחירות לכנסת (1951) 11ה 12ה 38 39 40 41
328 330 369 371 378ה 415 419 439 889ה
בחירות מוניציפליות (1950) 38
ביל"ו 346 426
בירגרנשטוק 27
בירוביג'ן 314
בית דגן 268 401 442
בית דין בוררות לענייני הסכם השילומים
682-684 686-688 694 699 700 708
715-718 720 724 725 736-740 746 747
751 759 765 771 772 775 790 799 915
בית דין בינלאומי, האג 128 205 686 687 694
708 715 739 759 915
בית המקדש 286 332 377
בית"ר 327 463ה 832ה
בלגיה 111 115 117 155 183 479
בלורוסיה 146
"בני ברית" 186 518 826 935
בנלוקס 276
בנק בינלאומי 562 647
בנק דויטשר לנדר 912
בנק יבוא-יצוא אמריקני 100 282 477 642
ברגן בלזן 403
בריגדה - ר' חטיבה יהודית לוחמת
בריטניה ושילומים/פיצויים 33 61 62 64 74 90
77 85 101 102 107 113 175 229 276 281
309 310 408 460 471 476 530 534 558
590 651 691 712 731 788 797 864 873
946 (ר' גם איגרת ממשלת ישראל למעצמות הכיבוש; מעצמות הכיבוש)
בריחה 160ה 409
בריסל 166 352 431 499 512 517 620 629
בריסק 331 882
ברית אטלנטית (אט"ו) 166 179 350 390-392
396 408 414 572 610 619-621 652 766
809ה 846 850 858
"ברית ארץ-ישראלית נאמני מלכות" 897ה

ברית המועצות ושילומים/פיצויים 70 81 90 96
101 102 113 125 148 175 182 261 271 276
323 372 384 391 406 434-436 622 629
641 805 806 862ה (ר' גם איגרת ממשלת
ישראל למעצמות הכיבוש; מעצמות הכיבוש)
ברלין 346 383 389 405 416 446 456 759 763
775 809 870; מזרחית 203 224 321 324
362 363 366 367 369 370 382 416 421
438 486; מערבית 103 353 438 705 750
753 915
ברקת, עמירם 615ה

גדודים עבריים 388
ג'ואיש וור וטרנס 186 187
ג'ואיש טרסט קומפני 278
"ג'ואיש כרוניקל" 277
ג'ואיש לייבור קומיטי 219 518ה 526 826 935
"גוטמכונג" - ר' "וידרגוטמכונג"
ג'וינט 60 62 94ה 104 120 170ה 186 219 232
282 437 472 473 523 539 826 861 936
גולד דיסקונט בנק 164
גוש מזרחי - ר' גוש סובייטי
גוש מערבי - ר' מעצמות המערב
גוש סובייטי 11 144 147 158 161-163 167 168
175 203 206 210 239 374 414 441 465
498 559 620 830 847 855ה 859
גזירות אומן 242
גזירות ת"ח ות"ט 239ה
גזענות 111 115 139 168 174 211 258 293 350
363 367 391 415 447 456 668 803 847
גטו, גטאות 13 179 226 230 231 237-240 247
842; וילנה 160 226; ורשה 118 160 169
179 226 350 365 388 410 411 421 876
גירוש ספרד 66 116 117 146 151 179 206 246
286 338 428
גליציה מזרחית 245
גסטפו 133 177 181ה 324 546
גרמניה מערבית, ממשלת - ר' לאורך כל הספר
גרמניה מזרחית - ר' לאורך כל הספר
גרמניה נאצית (משטר נאצי/שלטון נאצי) 18 24
48ה 117 132 136 164 172 199 209 284
299 306 307 324 325 335 432 475 626
627 735 764 827 831 880 882 897 925
931 934 946 (ר' גם נאציזם, נאצים)
גרמנית 225 679 687 918 943
גרנדיר שטרסה 346
גתה 220ה 388 938

דאיא 443
"דבר" 48ה 167 196ה 295+ה 193ה 268ה 366
614ה 387 838 805ה 833 834 836 917ה
דיסלדורף 111 438
דיר יאסין 252
דכאו 134 286
דלק 634 640 684 686 705 715 735 756 767
778-800 827 831 839 913 939
דנאציפיקציה 65 67 112 115 166 167 178 350
367 391 405
דתיים - ר' חזית דתית מאוחדת

האג, מו"מ ב- 170 512 528 535 541 546 550
551 554 555 559 570 571 574 599 600
612 615ה 639 645 646 654 672 673 681
65 686 694 745 790
"האיחוד העולמי" 216 259
"הארץ" 48ה 100 197 295+ה 588+ה 589 615ה
638ה 808ה 809ה 811ה 836 849ה 865ה
886ה 889ה 901+ה 910ה 917ה
"הבוקר" 328ה 363 387 440 464ה 672ה 901
"הגנה" 365 386 418ה 470ה
"הדור" 366
הודו 662 806 856
הולנד, הולנדים 17 132 155 243 405ה 620
615ה
הונגריה 132 134 160ה 167 180 236 276 327 404
"החלוץ" 364
"הטור השביעי" 833 834 838 839 844
היטלריזם 176 214 299 348 349 363 410 413
415 416 458 472 810 811 861 945
הכרת מדינת ישראל בגרמניה 34 35 57 69ה 77
80 115 116 208 231 319 390 447 (ר' גם
יחסים/קשרים ישראל-גרמניה)
הלווציה - ר' שווייץ
המבורג 89 220 258 321ה 388 828
"המזרחי" 12+ה 265 327 437
הסכם ילטה 42 166 178 304 431 871 872
הסכם פוטסדם 42 44 60ה 166 178 304 349 391
431 610 630 870 871 872 942ה
הסכם ריבנטרופ-מולוטוב 299 336 393
הסן, מדינת 230 438

הסתדרות עובדים כללית 15 415 417ה 464 599
620ה
הסתדרות עובדים לאומית 417ה
הסתדרות ציוני אמריקה 826
הסתדרות ציונית חדשה 417ה
הסתדרות ציונית עולמית 110ה 417ה 438 443
624 615
העברה (טרנספר), הסכם (1933) 20 48 55 58+ה
59 61 74 76 92 94 117 151 206 226 228+ה
230 246 252 284 335 336 364 444 468 469
"העובד הציוני" 458
הענקה אמריקנית לישראל - ר' מענק
העפלה 365 409 857
הפגנת תנועת החרות נגד מו"מ השילומים
321ה 328+ה 331 332 340 351 355 360 370
378 379 381 382 399 419 430 454 455
456ה 465 478ה 624 882 849-910 925 946
"הפועל המזרחי" 12ה 34 59ה 320 327 458
822 890
"הפועל הצעיר" (כתב עת) 407ה
הצהרת אדנאואר (11.11.1949) 19 61 75 78 174
הצהרת אדנאואר (27.9.1951) 45 46ה 47 50 185ה
186 189 192 196ה 197 202 206 208 214
216 224 226 233 235 272 259(א)ה 259(ב)ה
273 275 287 317 318 325 338 341 355
357 370 414 499 523 528 569-571 662
880ה 934 944 945
"הצופה" 59
הראל, איסר 614ה
"הרולד טריביון" 295
"השומר הצעיר" 160 385 415 560ה
התאחדות בעלי תעשייה 89
התנדבות לצבא הבריטי במל"ע-2 160 307 382
421 469 470

ואסנר 12 13 17 34 46 47 810 815 925 927
"וידרגוטמכונג" 24ה 226 263 325
ויימר, רפובליקת 18 439
וילהלמה 716
וילנה 58ה 151 160 226 227 228ה 354
וינה 344 644
ולדהיים 716
ועד יהודי אמריקני 185-188 411 437 443 526
518ה 539 826 877 879 935 936
ועד יהודי צרפת 826
ועד לאומי 171 256 520
ועד להגנת זכויות יהודי גרמניה 826
ועד למען ארץ-ישראל (ברלין) 526
ועד ניצולי אושוויץ 445
ועד פועל ציוני 142 145 150 273 335 352 520
572 721 438
ועד הפועלים היהודיים - ר' ג'ואיש לייבור קומיטי
ועד קהילות אוסטרליה 826
ועד קהילות ארגנטינה 826
ועד שליחי הקהילות, בריטניה 186 437 826 936
ועד שליחי הקהילות דרום-אפריקה 826
ועדה כלל יהודית 17
ועדה ממשלתית לענייני טרנספר - ר' ועדת נפתלי
ועדת הכנסת 141 259(ב) 310 355 453 500 503
556 567 595 508-510 596 602 612 719
891 892 908
ועדת הכספים 90 493 507
ועדת חוץ וביטחון 17 37 50 105 112 137 141
145 154ה 181 184 195 198 200 201 204
212 218 259(ב)-261 271 289 305 361 386
408 420 447 448 461 478-484 488 494
497 498 500 502 508 509 537 564 574
577 578 580 589 582 584-588 595-597
599 602 605-607 611 612 623 627 630
631 633 636 643 647 648 650 658 659
664 666 673 680 681 709 710 712 714
718 720 721 728 729 740 741 743 756
761 770 782 783 786 787 789 793
811-813 822 823 825 851 926
ועדת חקירה אנגלו-אמריקנית 613ה
ועדת נפתלי 18-20 22 25 57 58ה 61 62 864ה
ועדת פיוס 185ה 190 197 199ה 207 870
ועדת פיל 54 252 364
ועדת רפרציות (1918) 227
ועדת שרים (שרת פנקס נפתלי אשכול) 516 696
ועידה בין-פרלמנטרית, איסטנבול 229 352 827
ועידת אינטרנציונל מקצועי קומוניסטי, ברלין
203 224ה 362 363 644
ועידת אינטרנציונל סוציאליסטי, ציריך 30ה 253
382 704ה
ועידת הארגונים היהודיים - ר' ועידת תביעות
ועידת החובות - ר' ועידת נושים, לונדון
ועידת ילטה - ר' הסכם ילטה
ועידת לונדון - ר' ועידת נושים, לונדון
ועידת מוסקבה (1952) 620

ועידת מלון המלך דוד 100 110 875
ועידת נושים, לונדון 27 44 304 512 528 531
532 541 543-551 554 555 558 561-564
570-573 575 579-581 590 591 607 609
610 612 614 618 627 628 638 640 663
656 691 692 694 712 713 731 732 770
778 798 799 871 874 942ה
ועידת סגני/שרי החוץ של 4 מעצמות הכיבוש,
פריס 42 97+ה 101 106 107 109 117 118
121 122 137 168 167 176 178 190 870
874
ועידת פוטסדם - ר' הסכם פוטסדם
ועידת פיצויים בינלאומית, בריסל 352
ועידת פיצויים, פריס (1946) 60ה 63 73 102
170 171 308
ועידת רופאים בינלאומית, פריס 221
ועידת שולחן עגול, לונדון 614 625
ועידת תביעות 13 78 100+ה 104 115 122 172
186 190 205 219 259 276 277 280 285 310
412 445+ה 458 480 487 488 506 511 513
515 517-519 521 522 523ה 524-526 528
539 540 544 552 554 555 570 574 608 615
616 632-634 637 639 640 642 645 646 657
663 679 682 687 689 690 692 695 700 705
706 713 714 725 727 732 733 735 736 741
745 746 749 780 786 799-801 803 826
876-878 911 915 919 925 926 932 934 936
937; **כינוס יסוד** 46 47ה 185 188-190 199
200 205 218 273 277 292 309 362 411 414
419 443 505 506 523 569 579 732 874-931
(ר' גם משלחת ועדת תביעות)
ועידת שלום, פריס (1946) 73ה
ורמכט 348 350 410
ורשה 58ה 386 563 (ר' גם גטו ורשה; מרד גטו
ורשה)

זבונשין 393

חברון 181 393
חברת העברה 90-95
חוזה ורסיי 345 601ה
חוזה לוזאן 169
חוזה מולוטוב-ריבנטרופ 299 393 465ה
"חוליגן" 891 892ה
חוק הגנת הכנסת 900
חוק הגנת שוטרים 899 900
חוק חסינות חברי הכנסת 900
חוק לתיקון העוול הנאציונל-סוציאליסטי 170ה
חוק נכסי גרמנים 66ה 699
חוקי נירנברג 393
חורבן הבית 247 286 313 360 409
חזית דתית מאוחדת 11 33 34 38 39ה 328 557 559
חטיבה יהודית לוחמת ("בריגדה"; חי"ל) 136 159ה
160 193 230 231ה 251 258 300 307 365
388 403 405 409 469
חטיבת שרידי מזרח אירופה 160
ח"יל - ר' חטיבה יהודית לוחמת
חיל הנדסה 469
חיל חימוש 469
חיל תותחנים 469
חיפה 13 281 409 432 469 470ה 471 716 832ה
חלוקת ארץ-ישראל 54 252 296 359 364ה 378ה
470 500 613ה 614ה
חרות, תנועת 11+ה 13 21 37 117 125 176 193
194 213 240 245 248 255 319ה 322 328ה
360 364 370 378ה 390 399 412 448 454
455 463+ה 464 479 516 531 564 577 603
604 614ה 615ה 660 664 787 807 822 832
848 849 882ה 886 887 889ה 890 892 894
895 897-900 903 907 909 925 946 (ר' גם
הפגנת תנועת חרות)
"חרות" (עיתון) 322ה 217ה 295ה 387 503 504
586 615ה 882ה 892ה 897ה 893
חרם על גרמניה 12 17 18 20-22 25 26 27ה 29
30 37 38 46 51-54 56 58 61 66 117 124
151 174 206 208 231ה 232 239 245 246
248 288 354 379 387 413 445 446-469
474 577 578 583 585 586 658 660 661ה
705 752 877 843 845 846 848 849 874
877 878 884 923 979
חרם על ספרד 117 412 428
חרם ערבי 877 878

טור שביעי - ר' "הטור השביעי"
"טיים" 600 613ה
טלאי צהוב 111ה 133
טמפל-גזלשאפטים 400
טמפלרים 59 63 66 84 400ה 514 690 693 699
700 707 708 716 718 722 726 739 748
751 759 768 776 791 792

טרבלינקה 133 159 227 229 327 350 411 442
טרוויזיו 160
טריפולי 471
טרנסניסטריה 395
טרנספר (שנות ה-30) - ר' העברה
טרנספר (1951) 18 20 23 71 87-89 94 103 690
701 695

יבנה 241
יבסקים, יבסקציה 321 344 394 461 893 899
יהודֵי: אוסטריה 132 135 663 664; אוסטרליה
167 309 487 505 930; אוקראינה 231
232ה 237 239 242ה 243 299 335 337 403
404 780; איטליה 132; אירופה 287 309
401; אלז'יריה 322; אנגליה 81 107 199
221 236 255 279 344 569 930; אסטוניה
133; ארץ ישראל 135; ארצות-הברית 72
87 107 120 199 221 236 238 254 255 279
309 326 331 401 474 539 569 692 861
863 875 877-879 930; ארגנטינה 167 199
331 443 487 505 506 515 826 721 930;
בולגריה 132 134 572; בלגיה 111ה 132
183; ברזיל 721; ברית-המועצות 107 114
132 276 861; גרמניה 28 56 62 84 87 91
92 94 96 117 132 133 135 149 174 232
242 268 279 344 388 457 468 513 663
700 761 805; דנמרק 132; דרום-אמריקה
309; דרום-אפריקה 82 199 255 309 862
930; הולנד 132; הונגריה 132 134 180
404; יוגוסלביה 132 160ה 161; יוון 132;
לטביה 133; ליטא 133; מצרים 35 100;
מקסיקו 331; מרוקו 255 322; נורווגיה
132; ספרד 495 (ר' גירוש ספרד); עיראק
35 90 100 130 145 162 165 240 255 273;
פולין 58 132 179 236 237 239 344 393ה
404 409 411; פרס 322; צ'כוסלובקיה
132 135 155 404; צפון-אפריקה 35 100;
צרפת 71 107 155 183 199 221 569 826
930; קנדה 199 309 930; רומניה 35 100
132 134 162 240 255 411 470ה 572;
רוסיה 132 276; שלזיה 686; תוניסיה
322; תימן 238 428
יוגוסלביה 155 288 859
"יודן ורמוגנס אבגבה" 73 164 440 524
יודנרט 202 410

יום השואה 220 247
יועץ משפטי, ממשלת ישראל 86
יועץ משפטי, משלחת ישראל לאו"ם 86
יועץ משפטי, משרד החוץ 86
יחסים/קשרים ישראל-גרמניה מערבית 14 15
18 22 26 27 33 35 57 61 67 70 71 80
99 107 165 245-247 265 275 278 287-291
293 348 352 396 421 447 485 486 494 495
497 503 504 507 512 586 613 660 680 682
690 699 704 719 750 757 768-770 781 790
795 828-830 841 845-851 918 921 941
ילטה - ר' הסכם ילטה
ימאים - ר' שביתת ימאים
יפו 427 716
ירושלים 16 130 156 157 170 220 253 322 325
394 409 417 438 454+ה 455ה 467 614
"ישראל" (כתב עת) 923ה

כוח יהודי לוחם 41 868
"כל ישראל חברים" 826 936

"לא נציית" 371+ה 409 418
לבוב 14 942
לוד 857
לודז' 159
לוזאן 169 870
לוחמי גטאות 151 206 253 317 343 354 410
לוקסמבורג 670 678 789 797 803ה 808 810
811ה 814 815 823 824 836-840 911 917
919 935 937 947
לותרנית, כנסיה 699
לח"י 418 385 856 897ה
לטבים 245
"ליגה אנטי-קומוניסטית בישראל" 811ה
ליגה ערבית 788
ליטא, ליטאים 151 227 245 331 354
לייפציג 169 346
"ליכוד" 849
"ליל הבדולח" 73ה 164
"למרחב" 454ה
לנגה שטרסה 346
לנדסברג, כלא 878 906

מאורעות 1929 181ה 387 393
מבצע "תבן" 140

מגבית יהודית מאוחדת 121 162 364 616 632ה
721 780 832
מגילת או"ם 84 814 816 817 823
מגן דוד אדום 887 888 890
מגנצה 346
מגע ישיר ישראל-גרמניה - ר' משא-ומתן ישיר
מדינות ערב - ר' ערב, מדינות
מהפכה בולשביקית 896 906
מוניזם 418
מועצה כלכלית וסוציאלית 123
מועצה מייעצת (א"י) 613
מועצה מרכזית של יהודי גרמניה 826
מועצה ציונית אמריקנית 186 619
מועצת ביטחון 661ה 775 817 823 850
מועצת בתי הכנסת, ארה"ב 826
מועצת מדינה זמנית 431
מושבה גרמנית, יפו 716
מושבה גרמנית, חיפה 716
מזרח גרמניה - ר' גרמניה מזרחית
מזרח תיכון 16 167 207 190 401 432 504 569
573 619 734 762 763 824 850
מחלקה מדינית, הסוכנות היהודית לא"י 20ה
מחלקת הסברה 49 264
מחלקת מדינה (סטייט-דפרטמנט) 188 202 284
301 392-394 405 415 416 442 553 788
873 876
מיידנק 159 177 214 315 334 350 411 883
"מיין קמפף" 906
מילווה אמריקני לישראל 100 110 161 282 752
מילווה העצמאות - ר' מפעל האגרות
מינכן 23 43 99 158 220 230 277 614ה
מיפקדת אזור הים התיכון - ר' פיקוד מזרח תיכון
מכתב אדנאואר לנחום גולדמן (6.12.1951) 259(ב)
260-262 273 275 277 280 283 287
478-480 488 491 496 511 519 520 528
547 570 627 925 935
מלחמה קרה 12 30 847 929
מלחמת המפרץ 850
מלחמת עולם ראשונה 20ה 73 76 122 165 169
208 227 228 252 290 318 367 388 409
447 472 583 609 617 759; **מלחמת עולם שנייה** 41 48ה 66 111 132 135 155 157
159 160 164 173 179 193 225 227 228
235 249 254 271 272 279 281 304 310
318 326 327 337 357 383 388 391 394
404 413 428 432 433 444 447 456 459
469 470-473 570 613 619 621 627 759
811 862 865 868 871 872 942ה; **שלישית**
166 177 178 214 248 292 297 318 349
366-368 390-392 396 406 416 417 445
460 461 476 601 610 611 620 621 648
650 659 755 758 764 765 772 810 842
מלחמת העצמאות 48ה 172 316 399 416 422 444
469 793 869
מלחמת קוריאה 22
מלחמת השחרור - ר' מלחמת העצמאות
מלחמת ששת הימים 850
מלטה 432
ממל 227
ממשלה זמנית 111 290 825
מנדט בריטי (א"י) 66 67 154 281 470 471 856
"מנחת חינוך" 373
מס בריחה בגרמניה הנאצית 164 440
מס רכוש יהודי בגרמניה הנאצית 73ה 440
מסעי הצלב 239 400 468
מענק אמריקני לישראל 16 100 103 143 144
158 161 176 190 197 199 207 212
342 364 371ה 381 477 620 764 832 873ה
מעצמות הכיבוש (ארה"ב, בריה"מ, בריטניה, צרפת)
24 32-36 40 41 44 45 50-52 57 61 70 81
88 89 72 91 95-98 101-104 106-111
113-116 118 119 122 124 125 127 128
131 135 137 143-145 150 152 153 155
157 159 161-166 168 173-176 178
183-185 187 189 199 205 216 260 267
271 273 279 280 285 299 306 308 309
349 352 353 362 369 374 379 385 391
395 406 408 413 430 436 503 523 548
566 569 570 593 600 601 607 621-623
627 629 630 639 662 686 761 774ה 777
801 805 860 866 874 877 878 881 928
930 932 940 941 945
מעצמות המערב/מעצמות הכיבוש המערביות
11 16 17 22-24 29 31+ה 32-34 40 41 43
44 49 55 58 61-66 68-72 74 75 80-86 88
89 91 93 97 99 107 112 125 128 142-145
158 161-163 166 167 175 176 185 216
232 233 260 261 271-276 278 279 281
284 304 308 309 338 349 352 358 361
374 397 412 414 421 431 433-436 457

458 460 472 473 501 504 572 580 593
601 608 610 618 622 629 651 654 662
691 692 709 723 734 737 738 776 777
787 788 800 805 863 864 871 877 878
929 930 940
"מעריב" 16 51 82ה 196ה 217 239 303 417ה
583ה 803ה 832ה
מפא"י 7 12+ה 13-16 18 30 32 38 39ה 47
49+ה 57ה 97ה 144 154 176 196 212 216+ה
218+ה 219 220 225 227 228 237 242 246
247 250 251 259 264 295ה 297 300 328
364 366ה 369 372 390-392 412 415 418
421 426 440 456 458 461 464 466 470 557
559 569 573 574-576 577 579 582-584
599 652 712 717 721 809 822 848 851 854
859 890 901ה 903 921+ה 922 926
מפלגה דתית לאומית 18ה 59ה 810ה 925
מפלגה נוצרית דמוקרטית, גרמניה 60ה 279ה
434ה 468 671 788 800 827 828 850
מפלגה סוציאל-דמוקרטית, גרמניה 18 30ה 43
57ה 229 234 253+ה 254 274 324 354 382
421 569 573 583 647 651 671 692 693 704ה
712 800 801 809ה 828 850 897 921ה 938ה
מפלגה סוציאליסטית, בלגיה 254
מפלגה סוציאליסטית, צרפת 254 857 859
מפלגה פרוגרסיבית 18ה 39ה 197 265 448 449
822 824
מפלגה קומוניסטית, גרמניה 324 332ה 354 390
405 409 465ה 828 897
מפלגה קומוניסטית, ישראל - ר' מק"י
מפלגות דתיות - ר' חזית דתית מאוחדת
מפלגות סוציאליסטיות, אסיה 922
מפלגת אחדות העבודה 18ה 415ה 560ה 848 849
מפלגת הלוחמים 897ה
מפלגת העבודה הבריטית - ר' לייבור
מפלגת פועלי ארץ-ישראל - ר' מפא"י
מפלגת פועלים מאוחדת - ר' מפ"ם
מפלגת ציונים כלליים - ר' ציונים כלליים
מפ"ם 11+ה 13 18ה 21 50 161 174-176 197
203 213-215 224ה 225 228 229 240 244
248 255 268 269 279 298 299 321 337
347ה 362 363ה 369 371+ה 372 382 385ה
420 438 440 443 444 448 454 458 460
465 473 476 477 505 531 560 585 588
603ה 605 620ה 629 648 661 664 665 721
784 787 800ה 897 812 822 832 847-849
857ה 859 897 899 900 901 925
מפעל האיגרות ("בונדס"; מילווה העצמאות) 100
110 162 381 780 832
מצב מלחמה בין ישראל וגרמניה 29 30 31 32 64
66-69 71 76 78-86 91 205ד
מצרים 73 352 353 390 431 432 625 762 776
788 850
מק"י 11 13 181ה 197 203 214 215 240 244
298 321+ה 350 362 389 390 394 404 412
418 420 448 603 619 620ה 826 847 887
893 894 896 899 909 925
מרד גטו ורשה 294ה 388 410ה
משא-ומתן ישיר ישראל-גרמניה מערבית: 11-14
17-22 24 28 29 31-34 40 41 48 50 54-56
58 61 63 69+ה 70 76 78 80 81 84 85 87
89 98 99 109 111 114 116 124 130 147
150 151 153 163 174 178 190 191 193
196+ה 205-207 209 210 212 218 220 222
224 226 227 229-233 235 239 242
244-246 250 256 267 272 273 281 297
303ה 310 322 343ה 351-355 362 365 367
368 379 384 393 407 420-423 428 429
431 432 434-438 443 448 459 465 472
482 484 485 487 489 490-493 496-498
500-502 505 508 509 550 563 583 594
595 600 604 606 607 612 613 616 617
841 925 929 930 932 935 940 941
משאל עם 50 51 294-297 299 302 303 327 369
370 371 398 442 487 501 503-505 508 559
משטרת ישראל 99 104 331 332 319+ה 378
409ה 454+ה 455ה 465 466 615 887 888
890 893-896 899 900 905 946
משלחת אנשי רוח - ר' אנשי רוח
משלחת גרמניה מערבית למו"מ השילומים 262
528-530 534 536 541 544-547 549 551
552 558 570 571 574 576 579 590 592
595 608 612 616 625 626 630 637 638+ה
639 647 656 663 685 690 692 693 726
731-733 738 748 750 915 936 947
משלחת ועידת תביעות למו"מ השילומים 518
520 523ה 526 528 539 540 541 543 551 552
574 575 607 639 640 651 801
משלחת ישראל למו"מ השילומים 14 32-34 68
74 76-80 82 85-91 95 96 103 112 191

256 278 279 489 490 504 506 511 512
515-520 524 525 528-50 530-540
543-547 549 551 552 555 557 558 563
567 570 571 574 576 579 592-594
598-600 602 607-609 616 630 635 636
638ה 642 646 647 649-651 656 659 663
666 669 672 663 680 681 684 690 694
697 698 703-706 709 700 710 714 730
732 734 743-745 748 749 752 754 757
760 764 766-769 775 778 784 788 789
792 793 799 801 818 827 851 915 926
927 936 947
משלחת ישראל בגרמניה המערבית לביצוע הסכם
השילומים (משלחת הקניות) 49ה 574 607
625 638ה 656 680 684 686 695 697-770
702 703-705 715 716 738 739 747 750
751 754 769 774 775 790 791 794 808
864 911 914 915
משפט המיניסטריונים 139
משפט לייפציג 169
משפטי נירנברג 75ה 76 88 105 108 113 118ה
132 134 138 140 141+ה 157-159 161 168
917 249 862 941
משרד אוצר, גרמניה 527 546 685 688 724 733
828
משרד אוצר, ישראל 14 18 22 23 62 63 78 206
230 288 499 506 511 512 689 926 928
משרד כלכלה, גרמניה 527 546 688
משרד כספים, גרמניה - ר' משרד אוצר, גרמניה
משרד חוץ, גרמניה 140 324 366 371ה 571 579
686 708 814
משרד חוץ, ישראל 16 17 18 20 22 23+ה
24-27+ה 28-35 40 41 44-46 49 63 69+ה
70 71+ה 77 78 80 86 89 96 98 99 111 113
115 117 138 140 194 278 288 379 405 495
501 506 511 539 579 589 590 615ה 637ה
638ה 640-643 653 657 658 663 674 700
731 733 748 759 722 803ה 811 816 832
833 846 860 866 868 911 927 940 941
משרד מסחר ותעשייה 77 599
משרד תחבורה 55 58

נאום שלא ננאם - ר' שרת, משה
נאט"ו - ר' ברית אטלנטית, צבא אטלנטי
נאציונל-סוציאליזם - ר' נאציזם

נאציזם, נאצים 14 18 53 58ה 65 67 108 111
117 140 143 159 166 167 177-179 184
206 209 212 214 234 235 238 244 247
253 287 288 295 314 317 318 320 324
326 327 348-351 366 367 377 341 342
347 348 366 382 383 390 391 395-398
400 410 416-419 432 439 447 456 464
472 473 486 504 542 562 600 601 603
604 608 610 613 620 621 648 661 690
707 755 759 765 776 808 810 826 831
840 848 861 865 881 882 897 934 942
946 (ר' גם גרמניה נאצית)
"נוביה ורמיה" 662
נורווגיה, נורווגים 32 76 77 85
ניאו נאציזם, ניאו-נאצים 166 202 213 318 348
354 365 366 389 390 392 415 417 432
447 603 622 645 685 686 690 748 750
752 787 800 840 847 880
"ניו-יורק טיימס" 295 348
ניצולי שואה (קורבנות השואה; שארית הפליטה)
12 32 33 36 37 49+ה 56 60 73 102 108
112 118 119 131 135 136 137 165 182
187 189 190 220 229 271 276 306-309
323 374 411 415 416 432 435 445 446
458 538 542 560 638 679 726 735 745
746 799 831 842 860 861 881 911 917
925 928-930 939-941 943 944
נכסי גרמנים בארץ ישראל - ר' טמפלרים
נמל חיפה 13 832ה
נמל תל-אביב 111
נמל תעופה לוד 217ה 263ה 417 563ה
נציגויות מדינת ישראל (צירויות/שגרירויות):
אנקרה 379; בואנוס-איירס 379; בריסל
25; וושינגטון 96 200 209 259(ב)ה 272
308 379 780 785 788 797 801 806; לונדון
27 272 379 518 797 801 806; מוסקבה 96
277 805 806; פריס 40 43 44ה 61 96 801
379 797 (ר' גם קונסולים)
נצרת 857
נשיאות הכנסת 595-597 892
נשק גרעיני 865
נתניה 425 439 440

ס"א 324
ס"ס 139 324 337 410

סאאר, חבל 601
סוכנות יהודית לא"י 15 18 19ה 20ה 22 23ה 25
30 60 62 63 66 68 72 74 78 92 94ה 100
103 104 110 120 142 150 170ה 185-188
196 199 205 207 211 219 224 230 233
255 259(א) 282 285 296 309 353 362 364
406 408 411 412 437 438 458 472 473
491 505 519 525 526 529 569 603ה 615ה
634 652 706 732 799 826 861-863 864+ה
878 926 930 936
"סולל בונה" 882 885 886
סוציאליזם, סוציאליסטים 163 210 234 254 258
299 396ה 855-858 859 898 921
סוריה 776 788 894
סטייט-דפרטמנט - ר' מחלקת מדינה
סטלינגרד 394
"סטרומה" 181 470
סיעה ב' 415
סיקריקים 375 409
סנטרל בריטיש פנד 437
ספנות גרמנית 380 744 746 757 807 808+ה
809-811+ה 812 814 815 817-820
822-824 914 923 924
"ספר הדמעות" 243
ספר לבן 1922 554ה
ספר לבן 1939 302 614ה
ספריית שטרשון 228
סקנדינוויה 33 77 708
סרטיפיקטים 554 613

עיראק 90 130 145 162 238 240 273
"על המשמר" 175 264 363 465 857ה
עלייה, עולים 15 35 38 39+ה 52 55 100 118
135 136 153 160 165 203 210 221 223
240 244 248 255 268 296 322 307 308
323 336 339 342 346 356 364 369 383
400 401 407 410 411 416 426 427 439
440 467 469 538 542 543 544 554ה 599
613ה 614 620ה 638 869 919 929 939 941
עלילת דמשק 468
"עם עובד" 947ה
"עם עולם" 346
עמלק 11 33 35 61 79 98 114 201 205 210 221
223 238 242 252 286 328 338 373 376
388 393 395 428 884
עקורים - ר' ניצולי שואה
ערב, מדינות/ערבים 99 101 209 210 227 235
240 248 288 367 381 387 470 506 573
617 619 624 625 670 690 693 722 762
776 777 788 830 846 857 873 877 878
ערביי ישראל 327 412
ערבים - ר' ערב, מדינות
עשרה בטבת 316 328 345 375 381

פ.ק.פ. 181ה
פא"ן קלוב 220
פדרציה עולמית של אגודות מקצועיות 854ה
פוגרומים - ר' פרעות
פוטסדם - ר' הסכם פוטסדם
פוטש 53 454ה
פולין, פולנים 58ה 73 132 140 143 149 151
155 159 179 190 227 228 236 237 239ה
242ה 243-245 256 257 276 287 299+ה
329 330ה 344 354 393ה 400 404 409 411
459 563 662 686 862
פונרי 327
פורטוגל 233 273 458
"פורשים", ארגוני 856
פושעי מלחמה נאצים 105 109 111+ה 112-119
125-127 130 132 138-142 145 147 150
155-158 161 164 166ה 167-170ה 172 175
176 179 214 287 349 353 386 391 878
פטרוגרד 896 906
"פטריה" 470
פינלנד 506 507
פינסק 329 330 341 342 345
פיקוד מזרח תיכוני 190 197 207 214 296 371ה
390 392 417 420 442 619
פלוגות הפועל 455ה
פלוגות השמדה 133 134 139
פלוגת הובלה עברית "462" (צבא בריטי) 432ה
פליטים ערביים 99 101 227 247 856 876 878
"פלסטיין קומיטט" 234
"פלקור" 225
פצצה אטומית 865
פקיסטן 352 353 432 433
"פרוודה" 148 778
פרוטסטנטים בגרמניה 63
פרטיזנים יהודים 49 160 258 294ה 334 421 615ה
פרטיזנים קומוניסטים 160ה

פרלמנט גרמניה מערבית - ר' בונדסטג; בונדסרט
פרנקפורט 346 389 407 722
פרס גתה 220ה 388
פרעות, פוגרמים 132 181ה 231 232ה 239 242
243ה 244 257 334ה 335 340 344 345 346ה
383 387 403ה 468 469 474 780 843 883;
קישינב 172 242 345 353
פשיזם, פשיסטים 27 166 167 177 178 232 350
391 392 397 363 409 410 416 418 456
462 464 465 891 894 901ה
פתח תקוה 409
"פתרון סופי" 133 134
צבא אירופי 337 362 396 620 652 691ה
צבא הגנה לישראל - ר' צה"ל
צבא עברי במלחמת-עולם שנייה 41 868
צה"ל 318 406 422 832 893 895 896
ציונות, ציונים 53 54 83 254 255 279 313 314
334 336 340 343 393 394 395 422
461-463 467 468 470 477 539 543 565
600 612 615ה 619ה 624 698 811 846 875ה
876 877 932
"ציוני ציון" 386
"ציונים כלליים" 38 197 213 215 296 297 300
320 338 363 369 399 403 407 424 434 435
438-440 444 449 454 464 505 515 603+ה
616 656 661 664 721 787 810 822-825
848 888 890 899-901 904 906 909 925
צייל 346
צירויות מדינת ישראל - ר' נציגויות
צירך 30ה 44 124 192 253 382 704ה
צ'כוסלובקיה, צ'כים 73 117 132 135 155 236
245 256 404 806 862
צנחני היישוב 160
צפת 393
צרפת ושילומים/פיצויים 57 62 64 74 76 101
103 106 107 125 131 148 152 153 175
183 184 216 276 278 306 308 309 323
404 408 436 437 476 550 558 590 607
627 731 788 797 862ה 864 876 (ר' גם
איגרת ממשלת ישראל למעצמות הכיבוש)

"קול העם" 420
קול ישראל 892ה 893
קומאינפורם 244 337 347ה 391 921
קומוניזם, קומוניסטים 29 46 123 148 149 160ה
168 181 203 213 228 224ה 244 245 248
244+ה 248 317 324 332ה 350 354 363 367
372 389 390-392 394 404 405 409 412
416 461 462 465 562 603 619 648+ה 753
761 805 809ה 826 859 857 858 873 874
893 896 897 910 925 935
קומיסק"ו 30 854
קונגרס יהודי אמריקני 94ה 186 187 443 826
861 935
קונגרס יהודי עולמי 13 94ה 100ה 103 104 108
120 150 151 168 171 205 206 286 296
309 352 354 411 437 438 443 539 553
664 805 826 861 929 932 936+ה 945
קונגרס יהודי קנדי 443 826
קונגרס ציוני 54ה 189 296 299 409 352 371
386 409 438 875 876 877
קונסולים של גרמניה 101 342 692; **לונדון** 99;
לוס-אנג'לס 26; **ניו-יורק** 30 35 65 67 98
123 814; **צירך** 124 192 249
קונסולים של ישראל 278 287 699 713 733;
לונדון 99; **לוס אנג'לס** 26 785; **מינכן** 23ה
43 49ה 99 230 278 495; **ניו-יורק** 30 65
67 98 123 124 518 814 823; **צירך** 27 29
44 124 191 192 249; **שיקגו** 785
קורבנות הנאצים/השואה - ר' ניצולי שואה
קוריאה 625
קיבוץ 229 239 268 440 458 556 923
קייב 237 243
קישינב 172 242 345 353
קליטת עלייה 15 35-37 56 100 110 118 131
135 136 153 165 182 187 203 306-308
356 361 364 410 529 542 549 552 553
600 620ה 735 747 774 780 797 801 803
831 866 875ה 869 881 911 912 917 919
928-930 939-941 944 946
קלן 366 722
קלקטון-און-סי 858
קרופ, תאגיד 726
קרים 314
קרן בריטית מרכזית 826
קרן היסוד 364
קרן קיימת 18 92 364 409 806ה
קרן תל חי 463ה
קשרים דיפלומטיים ישראל-גרמניה מערבית -
ר' יחסים/קשרים

קתולים בגרמניה 243
קתולית, כנסיה 699

רביבים, קיבוץ 923 924
רוויזיוניסטים 21ה 46 225 230ה 296 408 409ה
463ה 532
רומניה 35 100 134 162 227 240 245 255 411
470ה 572 806
רוסיה צארית 298ה 334ה 353 364ה 386ה 468
897 898
רור, חבל 75
ריגה 133
רייכסבנק 134
רייכסטג 332 352 354 390 409 416
"רימון", אוניה 832ה
רכוש גרמני בישראל - ר' טמפלרים
רכש 856 857
רמלה 857
רשימת הספרדים 39ה

שארית הפליטה - ר' ניצולי שואה
שביתת הימאים 13 232ה 366 409 896ה
שביתת כורים, צרפת 857
שגרירויות ישראל - ר' נציגויות
שואה 11 12 17 20 24 33 36 37 60 108 114
130 131 135 136 158 170 172 173 179
181 189 209 210 220 224-226 229 243
247 252 248ה 252 255 256 285 306 307
310-312 315 316 323 325 332 339 344
349 352-354 361 365 368 374 375 383
415 421 424-427 446 457 459ה 473 529
542 613 615 618 679 705 727 734 762
780 793 803 810 831 840 841 843 845
846 860 861 865 880 882 883 911 917
918 921ה 928 931 933 937 939 941 943
944
שוודיה 60 85 221 233 282 400 471
שוויץ 27 60 148 192 225 233 370 458 471
479 505 634
שחיטות - ר' פרעות
שטוטגרט 440 458
שטטין (שצ'צ'ין) 601
"שלום עם ישראל", חוג 806ה
שלטונות הכיבוש בגרמניה - ר' מעצמות הכיבוש
שנאת ישראל - ר' אנטישמיות
"שער המלך" 242
שפייר 346
שרונה 700
שרות ביטחון 417

תוכנית אוגנדה 314 386
תוכנית בילטמור 42 342 500 501 560ה 868
תוכנית דוז 290 557 577 580 768
תוכנית יאנג 399
תוכנית מוריסון-גריידי 613 614
תוכנית מרשל 24 75 860 877
תוכנית שומן 406 860
תורכיה 417 470ה
תל אביב 179 180 218 220 226 281 425-427
432 439 440 469 471
תל חי 463
תנועה לאחדות העבודה - ר' אחדות העבודה
תנועה רוויזיוניסטית - ר' רוויזיוניסטים
תנועת החרות - ר' חרות, תנועת
תנועת המרי 418ה
תנועת השלום 347ה 420 620ה 888